

ДОКУМЕНТОЗНАВСТВО. АРХІВОЗНАВСТВО

УДК 006.034:002.1:352.07](477)

Цитування:

Анісімова О. М., Лукаш Г. П., Вишинська І. П. Місце та роль ДСТУ 4163:2020 «Уніфікована система організаційно-розпорядчої документації. Вимоги до оформлення документів» у системі чинних документів із справочинства. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2021. № 4. С. 5–14.

Anisimova O., Lukash H., Vyshynska I. (2021). Place and role of DSTU 4163: 2020 «Unified system of organizational and management documentation. requirements for documentation» in the system of the documents. *Library science. Record Studies. Informology*. 4, 5–14 [in Ukrainian].

Анісімова Ольга Миколаївна,

доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри інформаційних систем управління
Донецького національного університету
імені Василя Стуса
o.anisimova@donnu.edu.ua
<https://orcid.org/0000-0002-8016-9361>

Лукаш Галина Павлівна,

доктор філологічних наук, професор,
професор кафедри інформаційних систем управління
Донецького національного університету
імені Василя Стуса
g.lukash@donnu.edu.ua
<https://orcid.org/0000-0002-9777-7718>

Вишинська Ірина Павлівна,

здобувач вищої освіти 2 курсу СО «Магістр»
спеціальності 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа»
Донецького національного університету імені Василя Стуса
didur_i@donnu.edu.ua
<https://orcid.org/0000-0002-6476-4451>

МІСЦЕ ТА РОЛЬ ДСТУ 4163:2020 «УНІФІКОВАНА СИСТЕМА ОРГАНІЗАЦІЙНО-РОЗПОРЯДЧОЇ ДОКУМЕНТАЦІЇ. ВИМОГИ ДО ОФОРМЛЕННЯ ДОКУМЕНТІВ» У СИСТЕМІ ЧИННИХ ДОКУМЕНТІВ ІЗ СПРАВОЧИНСТВА

Мета роботи – з'ясувати значення державного стандарту щодо оформлення документів ДСТУ 4163:2020 у системі чинних документів із справочинства та уніфікації документних текстів; проаналізувати новий державний стандарт ДСТУ 4163:2020 у порівнянні з його аналогом 2003 року, Постановою КМУ, виявити розбіжності в їхніх текстах та внести пропозиції щодо їх усунення. У ході дослідження підкреслено, що цей ДСТУ, як і решта національних стандартів, з плином часу втратив свій обов'язковий юридичний статус і став рекомендаційним, а постанови КМУ продовжують зберігати свою обов'язковість для виконання. **Методологія дослідження** спирається на застосування принципів системності, науковості та історизму і дає змогу простежити розвиток нормативної документації. Класичні методи аналізу, синтезу та порівняння допомагають зіставити тексти кількох документів, створюючи систему наукової інформації. Саме шляхом використання спеціальних та загальнофілософських методів дослідження постає можливим аналіз нормативних документів у контексті їхньої практичності та релевантності. **Наукова новизна** дослідження полягає у визначенні особливостей вимог до оформлення документів у новому стандарті та обґрунтуванні їх доцільності щодо актуальних потреб. Проведено порівняльний аналіз текстів документів і виявлено невідповідності оформлення прикладів та тексту ДСТУ. **Висновки.** Головною особливістю та відмінністю ДСТУ 4163:2020 від інших документів, що визначали порядок та вимоги до оформлення документів, є його

поширення на усі види документації, що створюються у діяльності різних організацій, незалежно від їх носія. Новий стандарт є удосконаленим відповідно до вимог сьогодення, акцентуючи увагу не лише на паперових документах, а й на електронних, оскільки вони зараз посідають провідне місце у будь-якій діяльності.

Ключові слова: діловодство, уніфікація документних текстів, державний стандарт, електронний документ.

Anisimova Olha,

Doctor of Economic Sciences, professor,
Information Systems of Management Department
Vasyl Stus' Donetsk National University

Lukash Halyna,

Doctor of Philological Sciences, professor,
Information Systems of Management Department,
Vasyl Stus' Donetsk National University

Vyshynska Iryna,

2nd year higher education applicant (Master's),
specialty 029 "Information, Library and Archival Studies,"
Vasyl Stus Donetsk National University

PLACE AND ROLE OF DSTU 4163: 2020 «UNIFIED SYSTEM OF ORGANIZATIONAL AND MANAGEMENT DOCUMENTATION. REQUIREMENTS FOR DOCUMENTATION» IN THE SYSTEM OF THE DOCUMENTS

The purpose of the article is to find out the significance of the state standard for the design of documents DSTU 4163: 2020 in the system of valid documents on reference and unification of documentary texts; to analyze the new state standard DSTU 4163: 2020 in comparison with its analog of 2003, the Resolution of the Cabinet of Ministers, to identify discrepancies in their texts and to make proposals for their elimination. The study emphasizes that this DSTU, like other national standards, over time has lost its binding legal status and has become a recommendation, and the resolutions of the Cabinet of Ministers continue to be binding. **The methodology** of research is based on the application of the principles of systematicity, scientificity, and historicism and makes it possible to trace the development of normative documentation. Classical methods of analysis, synthesis, and comparison help to compare the texts of several documents, creating a system of scientific information. It is through the use of special and general philosophical research methods that it is possible to analyze normative documents in the context of their practicality and relevance. **The scientific novelty** of the study is to determine the features of the requirements for the design of documents in the new standard and justify their feasibility in relation to current needs. The comparative analysis of texts of documents is carried out and discrepancies of registration of examples and the text of DSTU are revealed. **Conclusions.** The main feature and difference of DSTU 4163: 2020 from other documents that determine the procedure and requirements for the execution of documents is its extension to all types of documentation created in the activities of various organizations, regardless of their carrier. The new standard has been improved to meet today's requirements, focusing not only on paper documents but also on electronic ones, as they now occupy a leading position in any activity.

Keywords: office work, unification of documentary texts, state standard, electronic document.

Актуальність теми дослідження. Сучасна трансформація суспільства вимагає переосмислення впливу науково-технічного прогресу на всі сфери життєдіяльності. Із розвитком новітніх технологій відбуваються зміни й у процесі діловодства: документи на паперових носіях поступово відходять на другий план, а основним стає їх використання в електронній формі. Запровадження досягнень сучасних наукових інноваційних технологій у діловодчу практику потребує належного законодавчого нормування та регулювання. Закон України «Про діловодство», який би заповнив цю лакуну, досі не прийнятий, є лише Розпорядження КМУ «Про схвалення Концепції проекту Закону України “Про справочинство”» від 26 липня 2006 р. № 426. Документом, що покликаний підвищити ефективність регламентації нових змін та удосконалити нові вимоги до оформлення документів на державному рівні, міг би стати ДСТУ 4163:2020 «Уніфікована система організаційно-розпорядчої документації. Вимоги до оформлення документів» [1], введений Наказом Українського науково-дослідного і навчального центру проблем стандартизації, сертифікації та якості № 144 від 01.07.2020 [9]. У цій ситуації актуальність дослідження нового державного стандарту, визначення його особливостей та встановлення відповідності сучасним умовам не викликає сумнівів.

Аналіз досліджень і публікацій. Над питаннями вивчення уніфікації управлінської документації працювали: І. Є. Антоненко, В. В. Бездрабко, О. М. Загорецька, М. В. Комова, С. Г. Кулешов, Ю. І. Палеха, М. С. Слободяник. Так, значним є внесок С. Г. Кулешова: дослідник є автором першого в Україні навчального посібника з управлінського документознавства, де виокремлено поняття *управлінський документ, документування* та ін. З урахуванням нових тенденцій розвитку діловодства висвітлив проблеми управлінського документування Ю. І. Палеха, подавши його як результат розвитку і самовдосконалення цілісної комунікативної системи, вияв вищої потреби об'єкта управління у певному рівні впорядкування, зрештою, – як культуру операційної управлінської технології [10]. І. Є. Антоненко уперше в українському документознавстві дослідила понятійний апарат, законодавчу й нормативну бази, особливості та проблеми діловодства за кордоном на різних етапах його розвитку впродовж кінця ХХ – початку ХХІ ст. Причини актуалізації

діловодної проблематики наприкінці ХХ ст. ґрунтовно проаналізувала О. М. Загорецька. Вона називає такі фактори: ускладнення управлінських функцій; запровадження електронно-обчислювальної техніки в усі сфери людської діяльності; необхідність раціональної організації діловодства в установі з метою економії робочого часу, ефективності реалізації управлінських завдань і рішень; успішне комбінування різних напрямів роботи з документами [3].

Мета дослідження – з'ясувати значення державного стандарту щодо оформлення документів ДСТУ 4163:2020 «Уніфікована система організаційно-розпорядчої документації. Вимоги до оформлення документів» у системі чинних документів із справочинства та уніфікації документних текстів, проаналізувати його особливості й відповідність вимогам сьогодення у зіставленні з документами зазначеного спрямування, внести пропозиції щодо усунення розбіжностей у текстах згаданих документів.

Виклад основного матеріалу. В усьому світі важливу роль у діяльності будь-якої організації відіграють документи, оскільки незалежно від напрямку, у якому вона здійснює цю діяльність, її результатом є створення значної кількості документації, від правильного оформлення, використання та організації якої залежить ефективність роботи підприємства в цілому. Цей фактор зумовлює важливість правильної організації діловодства на підприємстві, що забезпечує координування на всіх етапах роботи підприємства.

Правила та норми оформлення документів закріплено на державному рівні у низці документів, наприклад, у державних стандартах. Довгий час при створенні документів організації керувались стандартом ДСТУ 4163:2003 «Уніфікована система організаційно-розпорядчої документації. Вимоги до оформлення документів», що поширювався на організаційно-розпорядчу документацію, створювану у процесі діяльності як органів державної влади, місцевого самоврядування, так і у діяльності інших підприємств та організацій [2]. Розглянемо детальніше зміни, що були введені у новому державному стандарті. Новий стандарт повинен усунути розбіжності, які виникли, зокрема між Постановою Кабінету Міністрів України «Деякі питання документування управлінської діяльності» [14] і ДСТУ 4163:2003.

ДСТУ 4163:2020 було розроблено технічним комітетом стандартизації «Інформація та документація» разом із Українським науково-дослідним Інститутом архівної справи та документознавства. У порівнянні із стандартом 2003 року новий стандарт має значно ширшу дію: він охоплює не лише організаційно-управлінську документацію, а й інфор-

маційно-аналітичну, незалежно від функціонального призначення, та є обов'язковим для використання у діяльності державних органів, органів місцевого самоврядування, інших організацій та установ незалежно від виду їх діяльності [1, 2]. До питань, що їх встановлює ДСТУ 4163:2020, можна віднести такі, що наведені на рисунку 1.

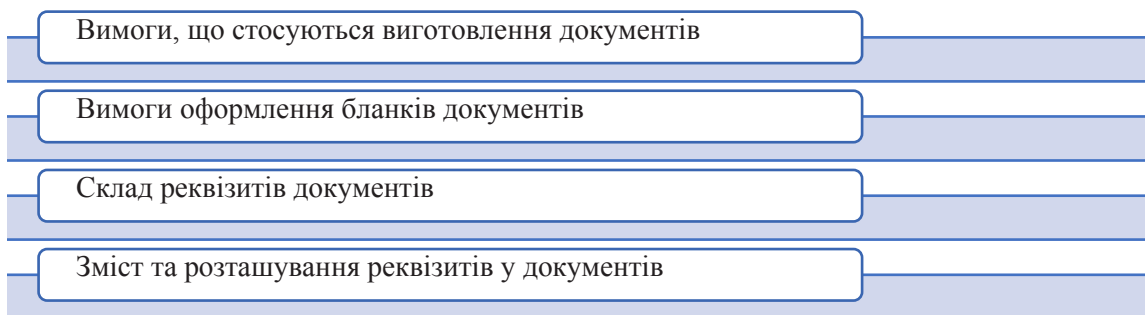

Рисунок 1. Вимоги, що встановлює ДСТУ 4163:2020

Ще однією відмінною особливістю нового державного стандарту є те, що його дія поширюється не лише на паперові документи, а й на бухгалтерську та електронну документацію. Така зміна зумовлена тим, що з розвитком суспільства усі процеси та механізми підлягають автоматизації та інформатизації, і будь-яка документна діяльність не стає винятком. Попередній стандарт поширював свою дію лише на паперові документи [4].

Окрім того, зміни відбулись і в реквізитах документів. Змінився їхній склад та нумерація. Зокрема, реквізит, що стосується зображення нагород, було прибрано із переліку, а також було додано новий реквізит – відмітка про ознайомлення з документом. Відбулись зміни й в оформленні існуючих раніше документів, що наведено у таблиці 1.

Таблиця 1

Вимоги до оформлення реквізитів документів згідно із ДСТУ 4163:2020

№	Назва реквізиту	Назва та номер реквізиту за ДСТУ 4163:2003	Зміни у оформленні
1	Зображення Державного Герба України, Герба АР Крим	Зображення Державного Герба України, Герба АР Крим, №1	Дозволено розмішувати на бланках документів органів місцевого самоврядування та інших юридичних осіб. Розміщення Герба АР Крим дозволено лише поруч із Гербом України.
2	Зображення емблеми юридичної особи або торговельної марки	Зображення емблеми юридичної особи або торговельної марки, №2	Дозволено розмішувати з лівого боку від найменування юридичної особи або на площі, відведеній для розміщення реквізитів 3, 4, 5. Заборонено розміщення, якщо на бланку є зображення гербів, не дозволяється використовувати на заміну реквізиту 4.
3	Найменування юридичної особи вищого рівня	Назва організації вищого рівня, №6	Дозволено зазначати скорочено, якщо це затверджено офіційно.
4	Найменування юридичної особи	Назва організації, №7	Дозволено використовувати напівжирний шрифт при оформленні.
5	Найменування структурного підрозділу юридичної особи	Назва структурного підрозділу організації, №8	Дозволено використовувати напівжирний шрифт при оформленні.
6	Довідкові дані про юридичну особу	Довідкові дані про організацію, №9	Визначено конкретну послідовність розміщення реквізитів поштової адреси та номерів телефону; Дозволено розмішувати адресу юридичного та фактичного розміщення організації, якщо вони мають відмінності.
7	Код форми документа	Код форми документи, №5	Проставляється відповідно до НК 010:2021 «Класифікатор управлінської документації»
8	Код юридичної особи	Код організації, №4	Уточнено місце розміщення відповідно до бланку документа, дозволено використовувати шрифт у 8-12 д. п.
9	Назву виду документа	Назва виду документа, №10	Дозволено використовувати шрифт у 14-16 д. п.
10	Дата документа	Дата документа, №11	Дозволено проставляти у спільних документах двох чи більше юридичних осіб дату проставлення останнього підпису; у використанні ІС дозволено проставляти дату у складі штрих-коду та визначено вимоги до цього виду розміщення дати. Зазначено, що датуванню підлягають усі службові відмітки, проставлені на документі
11	Реєстраційний індекс документа	Реєстраційний індекс документа, №12	Зазначено необхідність відділення складників індексу правобічною похилою рискою. Визначено вимоги до оформлення реквізиту у разі використання ІС у складі штрих-коду.
12	Посилання на реєстраційний індекс і дату документа	Посилання на реєстраційний індекс і дату документа, №13	Вказано необхідність розміщення нижче або на рівні реєстраційного індексу.
13	Місце складання документа	Місце складання або видання документа, №14	Закріплено вимоги щодо відповідності місця складання документа найменуванню населеного пункту згідно з Класифікатором об'єктів адміністративно-територіального устрою України. Дозволено не використовувати скорочення «м.» у разі, якщо документ складено у Києві.

1	2	3	4
14	Гриф обмеження доступу до документа	Гриф обмеження доступу до документа, №15	Уточнено деталі оформлення.
15	Адресат	Адресат, №16	Уточнено деталі оформлення.
16	Гриф затвердження документа	Гриф затвердження документа, №17	Визначено деталі оформлення за різних обставин.
17	Резолюція	Резолюція, №18	Визначено, що становить собою резолюція, та уточнено вимоги до її оформлення.
18	Відмітка про контроль	Відмітка про контроль, №20	Уточнено деталі оформлення.
19	Заголовок до тексту документа	Заголовок до тексту документа, №19	Дозволено використовувати напівжирний шрифт при оформленні.
20	Текст документа	Текст документа, №21	Уточнено деталі оформлення.
21	Відмітка про наявність додатків	Відмітка про наявність додатків, №22	Введено термін «Додаток довідкового характеру», відмітка позначається у правому верхньому куті першого аркуша додатку.
22	Підпис	Підпис, №23	Дозволено замінювати усі підписи на електронний підпис у разі, якщо це електронний документ. У документах на інших носіях змінено вимоги до оформлення із зазначення прізвища та ініціалів на зазначення власного імені та прізвища у документах.
23	Відбиток печатки	Відбиток печатки, №26	Уточнено вимоги оформлення в електронних документах: заміна відбитків печатки на електронну печатку, що створюється відповідно до вимог Законів України.
24	Віза документа	Візи документа, №25	Уточнено деталі оформлення.
25	Гриф погодження документа	Гриф погодження документа, №24	Розширено від лише погодження до схвалення. Уточнено деталі оформлення.
26	Відмітка про засвідчення копії	Відмітка про засвідчення копії, №27	Уточнено відповідно до зміни вимог до оформлення реквізиту «Підпис».
27	Відомості про виконавця документа	Гриф погодження документа, №24	Дозволено використовувати шрифт у 8-12 д. п.
28	Відмітка про ознайомлення з документом	Відмітка про засвідчення копії, №27	Визначено вимоги до оформлення: розміщується нижче реквізиту «Підпис» або «Віза документа», можливе зазначення конкретного виду документа замість слова «документ»; складається зі слів «із документом ознайомлений», власного підпису, імені та дати ознайомлення.
29	Відмітка про виконання документа	Гриф погодження документа, №24	Уточнено вимоги до оформлення.
30	Відмітка про надходження документа до юридичної особи	Відмітка про засвідчення копії, №27	Замінено слово «надійдення» на «надходження». Дозволено оформляти у складі штрих-коду у разі використання ІС.
21	Запис про державну реєстрацію	Гриф погодження документа, №24	Дозволено проставляти у складі QR-коду у разі використання ІС. Змінено вимоги до оформлення.
32	Відмітка про наявність примірника з паперовим носієм інформації	Відмітка про засвідчення копії, №27	Визначено вимоги до оформлення: проставлення штрих-коду, що містить скорочене найменування юридичної особи, дату реєстрації та індекс, а також відомості про підписанта документа тощо.

У результаті проведеного порівняльного аналізу вимог до оформлення реквізитів документів у ДСТУ 4163:2020 та ДСТУ 4163:2003 можна побачити, що зміни спрямовані більше на оформлення документів в електронній формі, оскільки зараз відбувається перехід до електронного документообігу і паперові документи все менше використовуватимуться у діяльності різних підприємств та організацій. Такі зміни виникли у результаті інформатизації та відповідного впровадження нових автоматизованих інформаційних систем з метою спрощення та пришвидшення процесів діяльності людини, зменшення витрат часу на підготовку документів, їх обліку, передачі, умов зберігання тощо [12, 43; 15; 16, 356].

Окрім того, важливими змінами в оформленні реквізитів документів є введення ново-

го реквізиту «Відмітка про ознайомлення з документом» та зміни у оформленні реквізиту «Підпис», що полягають у зазначенні власного імені та прізвища замість ініціалів та прізвища. Така зміна зумовлена наближеністю до вимог, що диктують міжнародні стандарти, оскільки вони не передбачають використання «по батькові», а лише власного імені та прізвища.

Ще одним важливим нововведенням у державному стандарті 2020 року є введення вимог до кеглів шрифту. У стандарті, що був чинним із 2003 року, не були визначені вимоги до варіативності розмірів шрифту у документах. У новому ж стандарті вказано на необхідність використання шрифту Times New Roman, кегль 12-14 [1]. Уточнимо головні зміни (рис. 2). Отже, ДСТУ 4163:2020:

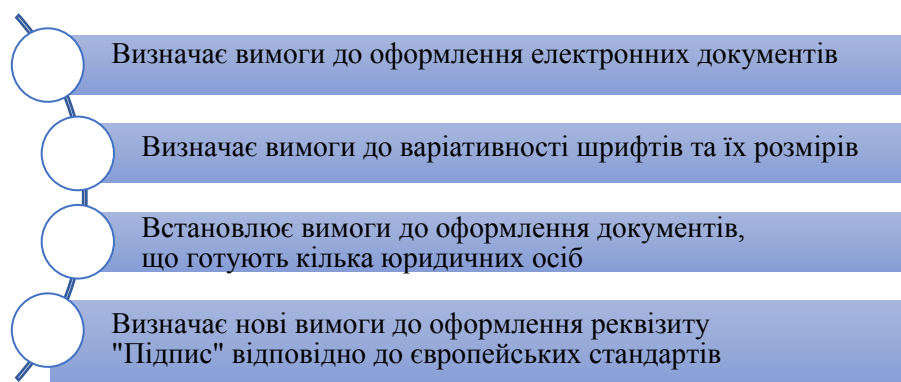

Рисунок 2. Головні зміни, що введені із набуттям чинності ДСТУ 4163:2020

Підсумовуючи, звернімо увагу на наявність розбіжностей у чинних документах, якими ми на сьогодні маємо керуватися у діловодстві: Постанова КМУ «Деякі питання документування управлінської діяльності» від 17 січня 2018 р. № 55 і ДСТУ 4163:2020. Зауважимо перед цим, що частина 2 ст.23 Закону України «Про стандартизацію» говорить про те, що «Національні стандарти та кодекси усталеної практики застосовуються на добровільній основі, крім випадків, якщо обов'язковість їх застосування встановлена нормативно-правовими актами» [7]. ДСТУ 4163:2020 не є нормативно-правовим актом. Якщо постанови КМУ обов'язкові для ви-

конання, то ДСТУ, як і решта національних стандартів, втратив свій обов'язковий юридичний статус і став рекомендаційним, «стандарт став нині певною мірою “громадською угодою”» [17]. «Якщо раніше у стандартах «СИБИД» («Система стандартів по інформації, бібліотечному и издательскому делу») писали «обязателен для применения в научной, учебной, методической литературе», то нині у національних стандартах зазначено: «застандартизовані терміни рекомендовано вживати...» [11, 23].

Уточнимо наші пропозиції щодо усунення розбіжностей у текстах згаданих документів:

1. Необхідно внести зміни до Постанови, де у Загальних вимогах щодо створення документів п. 9 досі зазначено, що «Під час підготовки організаційно-розпорядчих документів у паперовій формі працівники установ оформлюють їх з урахуванням вимог ДСТУ 4163-2003».

2. У реквізиті «Відмітка про контроль» тексту ДСТУ 4136-2020 не написано про використання червоного або іншого яскравого кольору.

3. Слід доповнити вказівку щодо розміщення додатків довідкового характеру до основного документа у верхньому правому куті першого аркуша додатку, уточнивши відступ у мм.

4. Виправити такі, на нашу думку, невдачі приклади щодо реквізиту «Підпис»:

а) у наведених зразках власне ім'я розташоване на рівні першого рядка посади, хоча п. 7.5 ДСТУ зазначає необхідність його розташування на рівні останнього рядка;

б) у прикладах посада подана з відступом, хоча у тексті ДСТУ (п. 7.7) зазначено, що відступ не роблять;

в) інколи прізвище у прикладах розташоване не на одному рядку з власним ім'ям;

г) не поданий приклад щодо підписання спільного документа особами, які займають однакові посади.

5. ДСТУ суперечить Постанові щодо оформлення грифу погодження. У ДСТУ з'явилося слово ПОГОДЖУЮ за наявності особистого підпису та власного імені та прізвища. Постанова використовує ПОГОДЖЕНО у всіх варіантах.

6. Є різночитання щодо оформлення копії документів: у Постанові зазначено, що Відмітка «Копія» проставляється у верхньому правому кутку першої сторінки паперового документа, тоді як у ДСТУ це не зазначено.

7. У реквізиті «Відомості про виконавця документа» у додатках до ДСТУ в номері телефону є код міста, але за текстом в обох документах у прикладах коди міст відсутні.

8. Суперечливими є твердження про те, як оформлювати реквізит «Назва виду документа»: у Постанові шрифт розміром 14, напівжирним, у ДСТУ 14-16 та розріджений шрифт, про напівжирний не згадано.

9. У ДСТУ реквізити «Найменування юридичної особи вищого рівня», «Найменування юридичної особи» необхідно друкувати великими літерами, тоді як в Постанові про це нічого не сказано.

10. Є розбіжності у друкуванні документів непостійного строку зберігання. У ДСТУ зазначено, що їх можна друкувати на лицьовому і зворотному боці аркуша, а у постанові додаються обмеження: обсяг більше 20 сторінок та при цьому реквізит «Підпис» повинен бути розміщений на лицьовому, а не на зворотному боці останнього аркуша документа.

11. Приклади надано достатньо інформативні, але вони подані не шрифтом Times New Roman, хоча саме про цей шрифт йдеться в п. 7.2 ДСТУ.

Усі ці недоліки не дозволяють пересічному громадянину з повним розумінням оформлювати документацію.

Наукова новизна дослідження полягає у визначенні особливостей у вимогах до оформлення документів у новому стандарті та обґрунтуванні їх доцільності відносно потреб сьогодення. Детально проаналізовано новий державний стандарт ДСТУ 4163:2020 у порівнянні з його аналогом 2003 року, Постановою КМУ та визначено практичне застосування і пропозиції з усунення розбіжностей у їхніх окремих позиціях.

Висновки. Особливістю ДСТУ 4163:2020 є його спрямованість на оформлення електронної документації та зміні старих вимог, їх удосконаленні відповідно до європейських стандартів. Це пов'язано із виходом документообігу та діловодства на новий, електронний, рівень у зв'язку із інформатизацією. Такі зміни дають змогу полегшити та пришвидшити роботу з документами, спростити умови їх створення, передачі, зберігання. Можна із впевненістю стверджувати, що введення в дію нового стандарту (після усунення розбіжностей) є важливим кроком у розвитку питання впровадження електронного документообігу та діловодства в Україні та її виходу на новий рівень інформатизації, який відкриває значно нові можливості.

Перспективи сучасного стану діловодства полягають у подальшій розробці та забезпеченні організації діловодства в Україні,

а саме: прийнятті Закону України «Про діловодство»; роботі над нормативно-правовими актами, що регулюють організацію електронного діловодства; стандартизації правових документів України з міжнародними. Зрозумілим є те, розроблення нових стандартів – це

лише частина складного, багатогранного процесу, пов'язаного з їх упровадженням. З метою постійного оновлення стандартів, встановлення потреби перегляду їх чи скасування відповідно до правил ISO, чинні стандарти мають розглядатися кожні п'ять років.

Список використаних джерел

1. Уніфікована система організаційно-розпорядчої документації. Вимоги до оформлення документів: ДСТУ 4163:2020. Київ : Держспоживстандарт України, 2020. 37 с.
2. Державна уніфікована система документації. Уніфікована система організаційно-розпорядчої документації. Вимоги до оформлювання документів: ДСТУ 4163-2003. Київ : Держспоживстандарт України, 2003. 22 с.
3. Загорецька О.М. Нормативне та науково-методичне забезпечення організації діловодства в Україні у другій половині ХХ – на початку ХХІ ст.: автореф. дис... канд. іст. наук: 07.00.10 Київ, 2005. 16 с.
4. Закон України «Про електронні документи та електронний документообіг». Верховна Рада України. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/851-15> (дата звернення: 17.09.2020)
5. Закон України «Про інформацію». Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2657-12> (дата звернення: 17.09.2020)
6. Закон України «Про Національний архівний фонд і архівні установи». Верховна Рада України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3814-12> (дата звернення: 17.09.2020)
7. Закон України «Про стандартизацію». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1315-18> (дата звернення: 19.08.2020)
8. Наказ Міністерства юстиції України від 18.06.2015 № 1000/5 «Про затвердження Правил організації діловодства та архівного зберігання документів у державних органах, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах і організаціях». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0736-15#Text> (дата звернення: 21.08.2020)
9. Наказ Українського науково-дослідного і навчального центру проблем стандартизації, сертифікації та якості № 144 (v0144774-20) від 01.07.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v005560903/sp:side:max15?sp=:side:max15&lang=ru#Text> (дата звернення: 27.08.2020)
10. Палеха Ю. І. Управлінське документування: у 2 ч. Ч.1. Ведення загальної документації (зі зразками сучасних ділових паперів): навч. посібник. Київ : Професіонал, 2001. 327 с.
11. Пасічник Л. Облік стандартів: пошукові можливості друкованих та електронних джерел. Вісник Книжкової палати. 2012. № 7. С. 22–25.
12. Писаренко В. П. Упровадження електронного документування в органах державної влади та місцевого самоврядування. Публічне адміністрування: теорія та практика. 2012. Вип. 2. С. 43-54.
13. Постанова Кабінету Міністрів України від 14.04.1997 № 348 «Про затвердження Інструкції з діловодства за зверненнями громадян в органах державної влади і місцевого самоврядування, об'єднаннях громадян, на підприємствах». URL: <https://ips.ligazakon.net/document/KP970348?an=1> (дата звернення: 10.09.2020)
14. Постанова КМУ «Деякі питання документування управлінської діяльності» від 17 січня 2018 р. № 55 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/55-2018-%D0%BF#Text> (дата звернення: 11.09.2020)
15. Про затвердження Порядку роботи з електронними документами у діловодстві та їх підготовки до передавання на архівне зберігання : наказ Міністерства юстиції України № 1886/5 від 11.11.2014; зареєстровано в Міністерстві юстиції України 11.11.2014 № 1421/26198. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1421-14> (дата звернення: 11.09.2020)
16. Пронь Н. О. Вимоги до електронних документів: міжнародна практика та досвід України. Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України. 2012. № 1. С. 356-366. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpnudps_2012_1_36 (дата звернення: 07.08.2020)
17. Солоіденко Г. Стандартизація у бібліотечній галузі: підсумки 26-річної діяльності. Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. 2017. Вип. 48. С. 32-44. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/everlib/item/er-0002799> (дата звернення: 17.09.2020)

References

1. Unified system of organizational and administrative documentation. Requirements for paperwork. (2020). DSTU 4163:2020. Kyiv: Derzhspozhyvstandart Ukrainy [in Ukrainian].
2. State unified documentation system. Unified system of organizational and administrative documentation. Requirements for paperwork. (2003). DSTU 4163-2003. Kyiv: Derzhspozhyvstandart Ukrainy [in Ukrainian].
3. Zahoretska O.M. (2005). Regulatory and scientific and methodological support for the organization of office work in Ukraine in the second half of XX - early XXI century. Kyiv [in Ukrainian].
4. Law of Ukraine "On electronic documents and electronic document management". URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/851-15>. [in Ukrainian].
5. Law of Ukraine "On Information". Verkhovna Rada of Ukraine. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2657-12> [in Ukrainian].
6. Law of Ukraine "On the National Archival Fund and Archival Institutions". URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3814-12>. [in Ukrainian].
7. Law of Ukraine "On Standardization". URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1315-18>. [in Ukrainian].
8. Order of the Ministry of Justice of Ukraine dated 18.06.2015 № 1000/5 "On approval of the Rules for the organization of record keeping and archival storage of documents in state bodies, local governments, enterprises, institutions and organizations." URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0736-15#Text>.
9. Order of the Ukrainian Research and Training Center for Standardization, Certification, and Quality № 144 dated 01.07.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v005560903/sp:side:max15?sp=:side:max15&lang=ru#Text>.
10. Palekha Yu.I. (2001). Management documentation: at 2 p.m. Part 1 Maintaining general documentation (with samples of modern business papers): textbook. Manual. Kyiv: Profesional. [in Ukrainian].
11. Pasichnyk L. (2012). Accounting standards: search capabilities of printed and electronic sources. Visnyk Knyzhkovoï palaty, 7. 22–25 [in Ukrainian].
12. Pysarenko V. P. (2012). Introduction of electronic documentation in public authorities and local governments. Publichne administruvannya: teoriia ta praktyka, 2. 43-54 [in Ukrainian].
13. Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine of 14.04.1997 № 348 "On approval of the Instruction on record keeping on appeals of citizens in public authorities and local governments, associations of citizens, at enterprises". URL: <https://ips.ligazakon.net/document/KP970348?an=1>. [in Ukrainian].
14. Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine "Some issues of documenting management activities" of January 17, 2018, № 55. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/55-2018-%D0%BF#Text>. [in Ukrainian].
15. On approval of the Procedure for working with electronic documents in office work and their preparation for transfer to archival storage: order of the Ministry of Justice of Ukraine № 1886/5 dated 11.11.2014. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1421-14>. [in Ukrainian].
16. Pron N.O. (2012). Requirements for electronic documents: international practice and experience of Ukraine. Zbirnyk naukovykh prats Natsionalnoho universytetu derzhavnoi podatkovoi sluzhby Ukrainy, 1. 356-366. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpnudps_2012_1_36 [in Ukrainian].
17. Soloidenko, H. (2017). Standardization in the library industry: the results of 26 years of activity. Naukovi pratsi Natsional'noyi biblioteky Ukrayiny imeni V. I. Vernads'koho, 48, 32-44. URL: http://nbuviap.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=3433:standartizatsiya-u-bibliotechnij-galuzi-pidsumki-26-richnoji-diyalnosti &catid=81 &Itemid=415 [in Ukrainian].

*Стаття надійшла до редакції 04.09.2021
Отримано після доопрацювання 10.10.2021
Прийнято до друку 15.11.2021*

УДК 681.3.06

Цитування:

Цілина М. М. Сучасні технології захисту й опрацювання конфіденційної документної інформації в організаціях і установах різних форм власності. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2021. № 4. С. 15–23.

Tsilyna M. (2021). Modern technologies of protection and processing of confidential documentary information in organizations and institutions of different forms of ownership. *Library science. Record Studies. Informology*. 4, 15–23 [in Ukrainian].

Цілина Марина Миколаївна,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри документознавства та
інформаційно-аналітичної діяльності
Київського національного університету
культури і мистецтв
macilin@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0001-5339-5147>

СУЧАСНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЗАХИСТУ Й ОПРАЦЮВАННЯ КОНФІДЕНЦІЙНОЇ ДОКУМЕНТНОЇ ІНФОРМАЦІЇ В ОРГАНІЗАЦІЯХ І УСТАНОВАХ РІЗНИХ ФОРМ ВЛАСНОСТІ

Мета наукової роботи – установа особливостей і видів сучасної документної інформації, що має інтелектуальну цінність; з’ясування принципів, за якими варто будувати захищений документообіг; характеристика основних технологічних етапів і процедур виконання конфіденційних документів; визначення загроз, що можуть виникати під час цього процесу. **Методологію дослідження** склали сукупність загальнонаукових, спеціальнонаукових та специфічних методів студіювання проблематики, застосування яких дає змогу досягти поставленої мети. Наукова розвідка ґрунтувалася на принципах об’єктивності та цілісності. Використання комплексу наукових методів дало змогу дослідити специфіку цінної документної інформації, з’ясувати основні канали витоку інформації, простежити етапи документообігу таких ділових паперів. **Наукова новизна**. Досліджено новітні міжнародні практики роботи з конфіденційними документами. Установлено особливості і види документної інформації, що має інтелектуальну цінність для підприємця. Сформульовано принципи, за якими варто будувати захищений документообіг. Окреслено основні технологічні етапи і процедури виконання конфіденційних документів. З’ясовано основні загрози, що можуть виникати під час цього процесу. **Висновки**. Конфіденційна інформація дає змогу будь-якому підприємству вести успішну діяльність завдяки захищеності інформації. Важливість такої інформації зумовлює ризик її втрати. Аби уникнути незручностей, що пов’язані з утратою чи розкраданням інформації, в установах потрібно створювати відповідні служби, представники яких стежать за конфіденційною інформацією, за обігом документів, створюють бази даних для комп’ютерів і картотеки для паперових носіїв, знищують чернетки конфіденційного документа, зберігають та знищують документи, що є цінними, за установленим порядком.

Ключові слова: виконання конфіденційного документа, гриф таємності, захист інформації, технологічна комплексність, цінність документної інформації.

Tsilyna Maryna,

Candidate of Philological Sciences (PhD.),
Associate professor of the Department of Document Science,
Information and Analytical Activities of the
Kyiv National University of Culture and Arts

MODERN TECHNOLOGIES OF PROTECTION AND PROCESSING OF CONFIDENTIAL DOCUMENTARY INFORMATION IN ORGANIZATIONS AND INSTITUTIONS OF DIFFERENT FORMS OF OWNERSHIP

The purpose of the article is to establish the features and types of modern documentary information that has intellectual value; finding out the principles on which to build a secure document flow; characteristics of the main technological stages and procedures for the implementation of confidential documents; identifying threats that may arise during this process. The methodology consisted of a set of general scientific, special scientific and specific methods of studying the problem, the application of which allows to achieve the goal. Scientific intelligence was based on the principles of objectivity and integrity. The use of a set of scientific methods made it possible to study the specifics of valuable documentary information, to find out the main channels of information leakage, to trace the stages of document circulation of such business papers. Scientific novelty. The latest international practices of working with confidential documents are studied. Features and types of documentary information that has intellectual value for the entrepreneur are established. The principles on which it is necessary to build a secure document flow are formulated. The main technological stages and procedures of execution of confidential documents are outlined. The main threats that may arise during this process have been identified. Conclusions. Confidential information allows any company to operate successfully due to the security of information. The importance of such information determines the risk of its loss. In order to avoid inconveniences related to the loss or theft of information, the institutions should create appropriate services, whose representatives monitor confidential information, document circulation, create databases for computers and files for paper media, destroy drafts of confidential documents, store and destroy documents that are valuable in the prescribed manner.

Keywords: execution of a confidential document, secrecy stamp, information protection, technological complexity, value of documentary information.

Актуальність теми дослідження. Реалії сьогодення вимагають від державних службовців, підприємців та керівників інших фірм та установ цілісності створеної ними організаційної структури, що є безперечною умовою економічної, політичної і навіть національної безпеки їхньої діяльності. Інформаційна безпека у цьому контексті стає пріоритетною складовою, котру дуже складно зберегти.

Захист інформації щороку все важче забезпечити ще й з огляду на стрімкий розвиток інноваційних технологій. Окрім цього, ускладнює цей процес і зацікавленість конкурентів витоком інформації з фірми чи установи. Саме тому створюються служби з контролю за документами конфіденційного характеру, їх пересуванням і зберіганням в організації.

Зловмисники можуть створити потенційну або реальну загрозу несанкціонованого доступу до документів, використовуючи орга-

нізаційні і технічні канали, і як результат відбувається розкрадання і неправомірне використання, модифікація, підміна, фальсифікація, знищення цінної документної інформації. Зловмисниками можуть бути як недобросовісні конкуренти, так і особи, що діють в інтересах конкурента, супротивника чи в особистих корисливих інтересах (агенти іноземних спецслужб, промислового й економічного шпигунства, кримінальних структур, окремі злочинні елементи, психічно хворі особи та ін.).

Чимало таких осіб і серед співробітників організацій, що не мають права доступу до приміщень, конкретних документів, баз даних тощо. Також зловмисниками є і сторонні особи, тобто будь-хто, що не має безпосереднього відношення до діяльності фірми, наприклад працівники комунальних служб, екстремальної допомоги, перехожі чи відвідувачі установ і організацій.

Мета наукової роботи – установлення особливостей і видів документної інформації, що має інтелектуальну цінність для підприємця; з'ясування принципів, за якими варто будувати захищений документообіг; характеристика основних технологічних етапів і процедур виконання конфіденційних документів; визначення загроз, що можуть виникати під час цього процесу.

Аналіз досліджень і публікацій. Питання захисту інформації завжди було, є і буде одним із найважливіших для функціонування будь-якої організації, установи чи фірми. Особливо актуальним для подальших досліджень є аспект захисту документної інформації, що розкритий у низці наукових розвідок. Технологічні основи опрацювання конфіденційних документів ґрунтовно розглянуто М. В. Гуцалюком, захист інформації в системі електронного урядування став об'єктом вивчення О. Б. Кукаріна, А. І. Семенченка, В. М. Дрешпака, О. М. Хошаби. Систему захисту інформації приватного підприємства й організацію служби захисту приватного підприємства охарактеризовано В. Василюком. Міжнародний досвід роботи з конфіденційними документами простудійовано у статтях Ю. М. Данілова, Д. Волкера, Дж. Карбо, Е. Уакініна. Законодавчо-правий аспекти роботи з інформацією з обмеженим доступом та із персональними даними визначено низкою нормативно-правових актів, а саме: Законом України «Про доступ до публічної інформації», Законом України «Про інформацію», Законом України «Про захист персональних даних» та ін.

Виклад основного матеріалу. Документна інформація, яка використовується в управлінні підприємством, організацією, банком, компанією чи іншою структурою, є приватною інформацією, зокрема інтелектуальною власністю.

Цінність інформації може бути вартісною категорією, що характеризує конкретний розмір прибутку під час її використання чи розмір збитків при її втраті. Інформація часто стає цінною ще й з огляду на її правове значення для фірми або розвитку бізнесу, приміром в установчих документах, програмах та планах, договорах із партнерами та посередниками. Цінність інформації може також відо-

бражати її перспективне наукове, технічне чи технологічне значення.

Інформація, що має інтелектуальну цінність для підприємця, буває:

1) технічною, технологічною (методи виготовлення продукції, програмне забезпечення, виробничі показники, хімічні формули, результати випробувань дослідних зразків, дані контролю якості);

2) діловою: вартісні показники, результати дослідження ринку, списки клієнтів, економічні прогнози, стратегія дій на ринку.

Основною частиною захисту інформації стає виявлення та регламентація реального складу інформації, що представляє цінність. Склад цінної інформації фіксується в спеціальному переліку, який визначає термін і рівень її конфіденційності, список співробітників, котрим надано право використовувати ці відомості під час роботи. Такий перелік являє собою класифікований список типової і конкретної цінної інформації про проведені роботи, вироблену продукцію, наукові й ділові ідеї, технологічні нововведення тощо. Додатково може складатися перелік документів, де ці відомості документуються. До переліку включено й документи, що представляють цінність для фірми і підлягають охороні.

Кожна організація чи фірма індивідуально формують перелік, із урахуванням рекомендацій спеціальної комісії. Затверджує цей документ керівник установи. Комісія регулярно вносить поточні зміни до переліків відповідно до динаміки виконання конкретних робіт.

Комерційна цінність інформації, як правило, недовговічна і визначається часом, необхідним конкуренту для вироблення тієї ж ідеї чи її викрадення і відтворення, опублікування та переходу інформації в категорію загальновідомих. Ступінь цінності інформації і надійність її захисту є взаємозалежними.

Документи, що містять цінну інформацію, входять до складу інформаційних ресурсів установи і можуть бути:

- відкритими, тобто доступними для роботи персоналу без спеціального дозволу;
- обмеженими для доступу до них персоналу, зокрема захищеними до державної або недержавної таємниці. Документи, що містять відомості, які становлять недержавну

таємницю (службову, комерційну, банківську та ін.), чи містять персональні дані, є конфіденційними.

Відповідно до Закону України «Про доступ до публічної інформації» «Конфіденційна інформація – інформація, доступ до якої обмежено фізичною або юридичною особою, крім суб'єктів владних повноважень, та яка може поширюватися у визначеному ними порядку за їхнім бажанням відповідно до передбачених ними умов» [7].

Конфіденційність асоціюється із секретністю, термін широко використовується виключно для позначення інформаційних ресурсів обмеженого доступу. Ідеться про обмеження, яке відповідно до закону накладає власник інформації на доступ до неї інших осіб. Водночас до конфіденційних документів не належать установчі документи, статuti підприємницьких структур, фінансова документація, відомості про заробітну плату персоналу та інша документна інформація, необхідна правоохоронним і податковим державним органам.

Конфіденційний документ існує як необхідним чином оформлений носій документної інформації, що містить відомості, які належать до недержавної таємниці і складають інтелектуальну власність юридичної або фізичної особи. Основна ознака конфіденційного документа – це наявність у ньому інформації, що підлягає захисту. До конфіденційних належать такі документи [4]:

- у державних структурах – документи, проекти документів і додаткові матеріали, що є службовою інформацією обмеженого поширення (це документи службового користування), що містять відомості, зараховані до службової таємниці, мають робочий характер і не підлягають опублікуванню у відкритій пресі;

- у підприємницьких структурах і напрямках подібної діяльності – документи, що містять відомості, які їх власник або власник відповідно до законодавства має право зберегти до комерційної (підприємницької) таємниці, таємниці організації;

- незалежно від приналежності – документи і бази даних, що фіксують будь-які персональні (особисті) дані про громадян, а також містять професійну таємницю, технічні

та технологічні нововведення (до їх патентування), таємницю підприємств зв'язку, сфери обслуговування та ін.

Називати конфіденційні документи секретними або ставити на них гриф секретності не допускається. Особливістю конфіденційного документа є те, що він одночасно є масовим носієм цінної інформації, що захищається, основним джерелом накопичення та об'єктивного поширення цієї інформації, а також її неправомірного розголошення або витоку та обов'язковим об'єктом захисту.

Конфіденційність документів завжди пов'язана із відтермінуванням щодо обмеження вільного доступу до них персоналу установи чи організації. Часові рамки такого обмеження можуть охоплювати від декількох годин до багатьох років. Варто також мати на увазі, що основна маса конфіденційних документів після закінчення їх виконання або роботи з ними втрачає свою цінність і конфіденційність. Наприклад, листування до укладення контракту може мати гриф конфіденційності, але після його підписання цей гриф із письмового дозволу першого керівника установи знімається.

Конфіденційні виконані документи, що зберігають цінність для діяльності організації, формуються у справи відповідно до номенклатури справ. Цінність документної інформації зумовлює період перебування конфіденційних документів у справах, що може бути короткочасним або тривалим. Специфіка діяльності організації також має значення під час укладання переліків конфіденційних відомостей та визначення періоду конфіденційності. Так виробничі, науково-дослідні установи володіють більш цінними документами, ніж торговельні, посередницькі та ін.

Якщо документи довготривалого періоду конфіденційності, то вони мають ускладнений варіант обробки і зберігання, що у свою чергу дає змогу гарантувати безпеку інформації та її носія. Такими документами, зокрема, можуть бути програми і плани розвитку бізнесу, технологічна документація ноу-хау, винаходи до їх патентування та ін.

Якщо документи мають короткочасний період конфіденційності і, відповідно, оперативне значення для діяльності фірми, то вони

обробляються і зберігаються за спрощеною схемою і можуть не виділятися з технологічної системи обробки відкритих документів, за умови наявності у такій системі мінімальних захисних, контрольних та аналітичних елементів.

Конфіденційні документи знаходяться в постійному русі в часі і просторі, що відображає їх об'єктивну сутність як носія інформації, необхідної керівникам і співробітникам фірми для виконання функціональних обов'язків й ухвалення рішень. Технологічний аспект документообігу являє собою процес руху паперових і електронних документів за встановленими пунктами їх обліку, розгляду, виконання і зберігання для виконання різних процедур і операцій, зокрема творчих, формально-логічних і технічних. Переміщення конфіденційних документів значною кількістю ієрархічних рівнів системи управління створює серйозні передумови для втрати цінної інформації, вимагає здійснення захисних заходів щодо документопотоків і документообігу в цілому.

Розглядаючи документообіг як об'єкт захисту, можна сказати, що цей процес є упорядкованою сукупністю каналів об'єктивного, санкціонованого поширення конфіденційної документної інформації у ході управлінської та виробничої діяльності користувачів (споживачів) цієї інформації. Технологічна комплексність – основна характеристика руху інформації. Ідеться про об'єднання завдань, що забезпечують управлінські, діловодні й поштові функції. Документообіг відображає безпосередньо повний «життєвий цикл» документа.

Під час використання будь-якої технологічної системи обробки і зберігання документів принципи та напрямки руху конфіденційних традиційних та електронних документів в апараті управління установи залишаються єдиними. Технологічний взаємозв'язок документообігу із процесом управління зберігається, незважаючи на зміну методів роботи з документами.

У процесі переміщення конфіденційних документів різними інстанціями збільшується кількість джерел інформації (працівників, баз даних, робочих матеріалів), що володіють цінними відомостями, і неминучо стає втрата

конфіденційної інформації, її розголошення персоналом, витік технічними каналами або ж зникає носій цієї інформації. Каналами втрати конфіденційної документної інформації можуть бути [4]:

1. Крадіжка документа чи окремих його частин, носія чорнового варіанту документа або робочих записів.

2. Несанкціоноване копіювання паперових і електронних документів, баз даних, фото-, відео- і аудіодокументів, запам'ятовування тексту документа.

3. Таємне чи дозволене ознайомлення працівника установи з документом і передавання інформації зловмиснику особисто чи лініями зв'язку, із використанням телефона або переговорного пристрою та ін.

4. Підміна документів, носіїв та їх частин задля фальсифікації чи приховування фактів втрати і крадіжки.

5. Дистанційний перегляд документів та зображень монітора з використанням технічних засобів візуальної розвідки.

6. Помилкові дії працівників під час роботи з документами, зокрема порушення системи дозволу доступу, правил і технологій обробки і зберігання документів.

7. Випадкове або умисне знищення цінних ділових паперів і баз даних, недозволене перетворення та перекручення елементів тексту, реквізитів.

8. Зчитування даних у чужих масивах за рахунок використання залишкової інформації на копіювальній стрічці, папері, дисках.

9. Витік інформації технічними каналами у процесі обговорення і диктування тексту документа, роботи з комп'ютером та іншою офісною технікою.

10. Зникнення документів через різні екстремальні ситуації.

Утрата конфіденційної інформації в електронних документах особливо небезпечна, оскільки крадіжку інформації дуже складно виявити.

Чинники, що призводять до втрати конфіденційної комп'ютерної інформації, бувають різними[^] від ненавмисних помилок користувачів, операторів, референтів, співробітників служби конфіденційної документації, системних адміністраторів – до крадіжки і підробок

інформації, загроз, котрі трапляються від стійких лих чи вірусів.

Аби уникнути і послабити ці загрози, ставляться завдання захисту інформації в документопотоках.

Основний напрям захисту документної інформації від можливих ризиків – це формування безпечного документообігу, зокрема використання у процесі опрацювання та зберігання документів спеціалізованої технологічної системи, що гарантуватиме безпеку інформації на будь-якому типі носія.

Захищений документообіг (документопотік) – це контрольований рух конфіденційної документної інформації регламентованими пунктами приймання, розгляду, виконання, використання і зберігання в умовах організаційного та технологічного гарантування безпеки інформаційних ресурсів і самої інформації.

Захищений документообіг ґрунтується на низці додаткових принципів, а саме [4]:

- обмеження доступу працівників до документів, справ і баз даних ділової, службової або виробничої необхідності;
- персональна відповідальність керівників за видачу дозволів на доступ працівників до конфіденційних відомостей та документів;
- персональна відповідальність кожного співробітника за збереження довіреного йому носія та конфіденційність інформації;
- сувора регламентація порядку роботи з документною інформацією для всіх категорій персоналу, зокрема і керівників.

Під час доставки і використання конфіденційної інформації в захищеному документообігу задіяний також принцип вибіркової, що полягає в існуванні чинної для певної установи дозвільної (розмежувальної) системи доступу персоналу до конфіденційної інформації, документів та баз даних. Вибірковість дає змогу забезпечити оперативність доставки документної інформації споживачеві. Проте відбувається доставлення тільки тієї інформації, робота з котрою дозволена відповідно до функціональних обов'язків певної посадової особи. Така вибірковість безпосередньо поширюється як на вхідні документи, так і на документи, що укладено персоналом на робочих місцях чи із якими працівники щодня ознайомлені.

Захищеність документопотоків може забезпечуватись:

- одночасним використанням режимних (дозвільних, обмежувальних) заходів і технологічних прийомів, які входять у систему обробки і зберігання конфіденційних документів;

- нанесенням відмітної позначки (грифа) на чистий носій конфіденційної інформації або документ, зокрема супровідний. Це дає змогу виділити їх у загальному потоці документів;

- формуванням самостійних, ізольованих потоків конфіденційних документів і (часто) додаткового їх поділу на підпотоки за рівнем конфіденційності переміщення документів;

- використанням незалежної технологічної системи опрацювання та зберігання конфіденційних документів, яка не натрапляє на систему опрацювання відкритих документів.

Виконання конфіденційного документа – це процес документування управлінських рішень і дій, результатів виконання керівниками і працівниками організацій певних завдань чи доручень та реалізація функцій, що закріплені за ними в посадових інструкціях. Ініціювати процес виконання можуть такі чинники [4]:

- отримання керівником, співробітником (виконавцем) вхідного документа;
- письмова чи усна вказівка керівника вищої інстанції;
- усний запит на інформацію або ухвалення рішення від інших організацій, установ і окремих осіб;
- завдання і доручення, включені в робочі плани, графіки роботи, посадові інструкції та інші організаційні та планові документи;
- необхідна інформація, отримана із реферативних та інформаційних збірників або рекламних видань.

Використання документа полягає у включенні його до інформаційно-документаційної системи, що забезпечить виконання інших документів, а також управлінських дій і рішень. Процес ознайомлення з конфіденційним документом – це повідомлення працівників організацій або інших зацікавлених осіб, що здійснюється відповідно до резолюції повноважного керівника на конфіденційному документі, про прийняте цією посадовою особою рішення.

У процесі виконання конфіденційних документів можуть виникати такі основні загрози:

- втрата (розголошення, витік) цінної інформації через її документування на випадковому носії, який не входить у сферу контролю служби конфіденційних документів;
- підготовка до видання документа без ділової необхідності або дозволу;
- введення в документ надлишкових конфіденційних відомостей, що є рівнозначним розголошенню таємниці установи;
- випадкове або навмисне заниження грифу конфіденційності відомостей, включених у документ;
- підготовка документа в умовах, котрі не гарантують збереження носія, конфіденційності інформації;
- втрата оригіналу, чернетки, варіанта чи редакції документа, його частини, додатка, замовчування цього факту і спроба підміни втрачених матеріалів;
- повідомлення плану проєкту конфіденційного або відкритого документа сторонній особі, недозволене копіювання документа чи його частини;
- витік інформації технічними каналами;
- неправильні дії співробітників, зокрема порушення дозвільної системи доступу до документів.

Варто зауважити, що виконання конфіденційних документів пов'язане з такими технологічними етапами і процедурами:

- установлення рівня грифу конфіденційності відомостей, котрі підлягають включенню до майбутнього документа;
- оформлення й облік носія для документування певного комплексу конфіденційної інформації;
- складання і виготовлення конфіденційного документа;
- видання конфіденційного документа.

Ці етапи характеризуються не лише регламентованою технологією, а й жорсткими вимогами до роботи виконавців із конфіденційною інформацією.

Найбільшу безпеку має конфіденційна інформація, яка не фіксується на будь-якому носії; цінна інформація швидко набуває загроз під час виникнення необхідності її документування.

Саме тому система захисту конфіденційної інформації має функціонувати не після видання (підписання) конфіденційного документа, а ще до створення майбутнього документа. Перед створенням документа, необхідно встановити, чи є ця інформація конфіденційною і який рівень грифу конфіденційності їй призначено у випадку позитивної відповіді.

Вчасне установлення грифу конфіденційності інформації, яка підлягає включенню в майбутній документ, – основний елемент її захисту. Це дає змогу гарантувати надійну безпеку таємниці установи.

Гриф конфіденційності присвоюється документу за наявності: переліку конфіденційних відомостей організації, вимог партнерів та переліку конфіденційних документів установи. Проте система грифування документів не гарантує збереження інформації, хоча дає змогу чітко організувати роботу з документами, тобто сформувати систему доступу до документів співробітників.

Гриф конфіденційності, або гриф обмеження доступу до традиційного, паперового чи електронного документа – це реквізит (елемент, службова відмітка, позначка) формуляра документа, що засвідчує конфіденційність відомостей, котрі містяться в документі, і проставляється на самому документі і (чи) супровідному листі до нього.

Необхідність присвоєння документу грифу «Для службового користування» вирішується виконавцем або посадовою особою, яка підписує документ, відповідно до переліку відомостей, що становлять службову інформацію та з дотриманням вимог частини другої статті 6 та статті 9 Закону України «Про доступ до публічної інформації» [7].

В інших випадках питання щодо необхідності присвоєння документу грифу «Для службового користування» може розглядатися комісією з питань роботи із службовою інформацією за поданням посадової особи, яка підписуватиме документ.

На документах, що містять службову інформацію з:

- мобілізаційних питань, додатково проставляється відмітка із літерою «М»;
- питань криптографічного захисту службової інформації – відмітка літерою «К»;

– питань спеціальної інформації – відмітка «СІ» [10].

Документна інформація, що є загалом конфіденційною, наприклад, документація служби персоналу, служби безпеки, документи, зараховані до професійної таємниці, зазвичай не маркуються, оскільки сповна володіють жорстким обмеженням доступу.

Цінні, проте неконфіденційні документи можуть мати відмітки, написи, штампи, що звертають особливу увагу до збереження таких ділових паперів: «Власна інформація фірми», «Інформація особливої уваги», «Копії не знімати», «Зберігати в сейфі» та ін. Аби швидко візуально виділити і проконтролювати використання під час роботи співробітників, також використовуються додаткові кольорові ідентифікатори цінних і конфіденційних документів.

Наукова новизна. Досліджено новітні міжнародні практики роботи з конфіденційними документами. Установлено особливості і види документної інформації, що має інтелектуальну цінність для підприємця. Сформульовано принципи, за якими варто будувати захищений документообіг. Окреслено основні технологічні етапи і процедури виконання конфіденційних документів. З'ясовано основні загрози, що можуть виникати під час цього процесу.

Висновки. Інформація є одним із ресурсів фірми, без котрого не буде чіткої і злагодженої роботи. Конфіденційна ж інформація дає змогу будь-якому підприємству вести успішну

діяльність завдяки захищеності інформації. Важливості такої інформації зумовлює ризик її втрати. Задля уникнення незручностей, що пов'язані з утратою чи розкраданням інформації, в установах створюються відповідні служби, представники яких стежать за конфіденційною інформацією, за обігом документів, створюють бази даних для комп'ютерів і картотеки для паперових носіїв, знищують чернетки конфіденційного документа, зберігають та знищують документи, що є цінними, за установленим порядком.

Як відомо, захист документної інформації забезпечується системою різних заходів, зокрема режимного, технологічного, аналітичного і контрольного характеру. Переміщення документа під час виконання кожної стадії, опрацювання або виконання неодмінно супроводжується низкою облікових операцій, а також передбачає закріплення документа за конкретним працівником та його персональною відповідальністю.

Технологічний процес обліку конфіденційних документів пов'язаний із низкою процедур, обов'язкових для будь-якого виду обліку та обробки і зберігання таких ділових паперів. Під час обліку, розподілу, розгляду, передачі документів, котрі надійшли виконавцям, та повернення документів виконується комплекс технологічних і обмежувальних операцій, що дають змогу забезпечити фізичну схоронність документа, а також запобігти розголошенню й витоку документної інформації.

Список використаних джерел

1. Василюк В. Система захисту інформації приватного підприємства. Організація служби захисту приватного підприємства // Правове, нормативне та метрологічне забезпечення системи захисту інформації в Україні. 2007. Вип. 1 (14), С. 45–51.
2. Вимоги до роботи з конфіденційною інформацією установи // Баланс-Бюджет. 2020. № 51. URL: <https://balance.ua/news/post/trebovaniya-k-rabote-s-konfidencialnoy-informaciyey-uchrezhdeniya> (дата звернення: 23.10.2021).
3. Гуцалюк М. В. Організація захисту інформації. Навчальний посібник. 2-е вид., перероб. та допов. Київ : Альтерпрес, 2011. 308 с.
4. Данилов Ю. М. Защита и обработка конфиденциальных документов. Делопроизводство. 2008. №1. URL: <https://www.top-personal.ru/officeworkissue.html?23> (дата звернення: 22.09.2021).
5. Електронне урядування та електронна демократія: навч. посіб.: у 15 ч. / за заг. ред. А. І. Семенченка, В. М. Дрешпака. Київ. 2017. Частина 13: Захист інформації в системах електронного урядування / [О.М. Хошаба]. Київ : ФОП Москаленко О. М., 2017. 72 с.
6. Закон України «Про доступ до публічної інформації» від 13.01.2011 № 2939-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text> (дата звернення: 22.09.2020).

7. Закон України «Про захист персональних даних» від 01.06.2010 № 2297-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17#Text> (дата звернення: 22.09.2020).
8. Закон України «Про інформацію» від 02.10.1992 № 2657- XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text> (дата звернення: 22.09.2020).
9. Кукарін О. Б. Електронний документообіг та захист інформації: навч. посіб. / За заг. ред. д. держ. упр., професора Н. В. Грицяк. Київ : НАДУ, 2015. 84 с.
10. Особливості роботи з документами з грифом «Для службового користування» // Юридична газета online. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/sudova-praktika/osoblivosti-roboti-z-dokumentami-z-grifom-dlya-sluzhbovogo-koristuvannya.html> (дата звернення: 22.10.2020).
11. Carbo D. Don't Just Rely On Data Privacy Laws to Protect Information URL: <https://www.securitymagazine.com/articles/91775-dont-just-rely-on-data-privacy-laws-to-protect-information> (дата звернення: 15.09.2020).
12. Ouaknine E. The importance of document security and how to make sure you are working safely. URL: <https://www.upslide.net/en/the-importance-of-document-security-and-how-to-make-sure-you-are-working-safely/> (дата звернення: 15.09.2020).
13. Wolker D. The DNA of NDA's – Are confidentiality agreements worth the paper they are written on? URL: <http://www.gridlaw.com/are-confidentiality-agreements-worth-the-paper-they-are-written-on/> (дата звернення: 15.09.2020).

References

1. Vasilyuk, V. (2007). Information protection system of a private enterprise. Organization of private enterprise protection service. Legal, normative and metrological support of information protection system in Ukraine. Vol. 1 (14). pp. 45-51 [in Ukrainian].
2. Requirements for working with confidential information of the institution. Balance-Budget. 2020. № 51. URL: <https://balance.ua/news/post/trebovaniya-k-rabote-s-konfidencialnoy-informaciyey-uchrezhdeniya> [in Ukrainian].
3. Gutsalyuk, M. V. (2011). Organization of information protection. Tutorial. 2nd ed., Reworked. and add. Kyiv: Alterpress. p. 308. [in Ukrainian].
4. Danilov, Y. M. (2008). Protection and processing of confidential documents. Deloproizvodstvo. №1. URL: <https://www.top-personal.ru/officeworkissue.html?23> [in Russian].
5. Dreshpak, V. M. (2017). E-government and e-democracy: textbook. aid.: at 15 Parts. A. I. Semenchenko, Kyiv. Part 13: Information protection in e-government systems. O. M. Hoshaba (Ed.). Kyiv: FOP Moskalenko O. M. 2017. 72 p. [in Ukrainian].
6. Law of Ukraine «On Access to Public Information» from 13.01.2011 № 2939-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text> [in Ukrainian].
7. Law of Ukraine «On Personal Data Protection» from 01.06.2010 № 2297-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17#Text> [in Ukrainian].
8. Law of Ukraine «On Information» from 02.10.1992 № 2657- XII . URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text> [in Ukrainian].
9. Kukarin, O. B. (2015). Electronic document management and information protection: textbook. aid. N.V. Hrytsiak (Ed.). Kyiv: NADU. 84 p. [in Ukrainian].
10. Features of working with documents marked «For official use» // Legal newspaper online. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/sudova-praktika/osoblivosti-roboti-z-dokumentami-z-grifom-dlya-sluzhbovogo-koristuvannya.html> [in Ukrainian].
11. Carbo, D. Don't Just Rely On Data Privacy Laws to Protect Information URL: <https://www.securitymagazine.com/articles/91775-dont-just-rely-on-data-privacy-laws-to-protect-information> [in English].
12. Ouaknine, E. (n.d). The importance of document security and how to make sure you are working safely. URL: <https://www.upslide.net/en/the-importance-of-document-security-and-how-to-make-sure-you-are-working-safely/> [in English].
13. Wolker, D. (n.d). The DNA of NDA's – Are confidentiality agreements worth the paper they are written on? URL: <http://www.gridlaw.com/are-confidentiality-agreements-worth-the-paper-they-are-written-on/> [in English].

*Стаття надійшла до редакції 08.08.2021
Отримано після доопрацювання 29.09.2021
Прийнято до друку 15.11.2021*

УДК 323.17

Цитування:

Біловус Л. І., Гомотюк О. Є., Лазарович М. В. Документ у контексті дослідження становища національних меншин в українській державі (квітень – грудень 1918 року). *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2021. № 4. С. 24–31.

Bilovus L., Homotiuk O., Lazarovych M. (2021). A document in the context of the studying national minorities conditions in the ukrainian state (april – december 1918). *Library science. Record Studies. Informology*. 4, 24–31 [in Ukrainian].

Біловус Леся Іванівна,
доктор історичних наук, професор,
професор кафедри інформаційної
та соціокультурної діяльності
Західноукраїнського національного університету
l.bilovus@wunu.edu.ua
<https://orcid.org/0000-0003-4882-4511>

Гомотюк Оксана Євгенівна,
доктор історичних наук, професор,
професор кафедри інформаційної
та соціокультурної діяльності
Західноукраїнського національного університету
o.homotiuk@wunu.edu.ua
<https://orcid.org/0000-0002-2856-8541>

Лазарович Микола Васильович,
доктор політичних наук, професор,
професор кафедри інформаційної
та соціокультурної діяльності
Західноукраїнського національного університету
m.lazarovych@wunu.edu.ua
<https://orcid.org/0000-0002-8598-9019>

ДОКУМЕНТ У КОНТЕКСТІ ДОСЛІДЖЕННЯ СТАНОВИЩА НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН В УКРАЇНСЬКІЙ ДЕРЖАВІ (КВІТЕНЬ – ГРУДЕНЬ 1918 РОКУ)

Мета роботи. На основі документів проаналізовано основні тенденції політики гетьмана П. Скоропадського і його уряду стосовно національних меншин. **Методологія дослідження:** у розвідці використано методи аналізу, порівняння, аналогії, узагальнення, структуризації, а також методи документознавства, архівознавства. **Наукова новизна** полягає у тому, що вперше здійснено аналіз на основі документного масиву основних тенденцій політики стосовно національних меншин Гетьманату; з'ясовано причини відміни Закону про національно-персональну автономію та скасування національних міністерств у російських, єврейських і польських справах. В усіх досліджуваних документах (Грамоті до всього українського народу, в Законі про вибори губернських і повітових земських гласних, Наказі про внутрішні відносини в Українській армії) наголос було зроблено на лояльності громадян до Української Держави, а не на їх етнічному походженні, толерантному ставленні держави як до національних, так і релігійних почуттів громадян. Демократичним в Українській Державі був також вступ до вищих навчальних закладів. Базуючись не на етнічному, а на територіально-державницькому принципі, Гетьманат не бачив сенсу в існуванні національних міністерств, заснованих свого часу Українською Центральною Радою, однак він загалом із розумінням ставився до потреб національних меншин і нерідко відгукувався на їхні прохання. Значну увагу приділено висвітленню культурно-просвітницької діяльності національних меншин. **Висновки.** Проаналізована на основі документів національна політика Гетьманату, попри певну невизначеність, була поміркованою і не призводила до міжетнічних конфліктів. Скасовуючи Закон про національно-персональну автономію та національні міністерства у великоруських, єврейських і польських справах, гетьман П. Скоропадський і його уряд керувалися територіально-державницьким принципом, згідно з яким, усі громадяни держави є рівноправними, незалежно від їх національності й віри. При цьому підтримка, в т. ч. фінансова, національно-культурного відродження національних меншин тривала.

Ключові слова: документ, національні меншини, національно-персональна автономія, Гетьманат, права, міжнаціональні відносини, культурно-освітня політика.

Bilovus Lesia,

Doctor of History,
Professor of the Department of Information
and Socio-Cultural Activities,
Western Ukrainian National University

Homotiuk Oksana,

Doctor of History,
Professor of the Department of Information
and Socio-Cultural Activities,
Western Ukrainian National University

Lazarovych Mykola,

Doctor of Political Science,
Professor of the Department of Information
and Socio-Cultural Activities,
Western Ukrainian National University

**A DOCUMENT IN THE CONTEXT OF THE STUDYING
NATIONAL MINORITIES CONDITIONS IN THE UKRAINIAN STATE
(APRIL - DECEMBER 1918)**

*The purpose of the article is based on the documents, the main trends in the policy of Hetman P. Skoropadsky and his government towards national minorities have been analyzed. **Methodology.** In terms of preparing the research, methods of analysis, comparison, analogy, generalization, structuring were used. As well as methods of Document Science, Archival Science. **The scientific novelty** is due to the fact that for the first time analysis was made on the basis of a documentary array of the main policy trends in relation to national minorities of the Hetmanate; the reasons for the repeal of the Law on National-Personal Autonomy and the abolition of national ministries in Russian, Jewish and Polish affairs were clarified. In all the studied documents (Missive Letter to All Ukrainian People, Law on Elections of Provincial and County Zemstvo Councillors, Order on Internal Relations in the Ukrainian Army), the emphasis was made on the loyalty of citizens to the Ukrainian State, not on their ethnic origin, and on the tolerant attitude of the state towards both the national and religious feelings of citizens. Admission to higher educational establishments was also democratic in the Ukrainian state. Based not on ethnic but on territorial-state principles, the Hetmanate did not see the point in the existence of national ministries established by the Ukrainian Central Rada, but there was its general understanding of the national minorities' needs and, thus, it often responded to their requests. Considerable attention has been paid to the coverage of cultural and educational activities of national minorities. **Conclusions.** Having analyzed the national policy of the Hetmanate on the basis of the documents, we found out that despite some uncertainty it was moderate and did not lead to interethnic conflicts. By repealing the Law on National Personal Autonomy and National Ministries in Great Russian, Jewish, and Polish Affairs, Hetman P. Skoropadsky, and his government were guided by the territorial-state principle, according to which all citizens of the state were equal, regardless of their nationality and religion. Meanwhile, there was some sufficient support, including financial one, for the national and cultural revival of national minorities.*

Keywords: document, national minorities, national and personal autonomy, Hetmanate, rights, interethnic relations, cultural and educational policy.

Актуальність теми дослідження. Виборовши на початку ХХ ст. державність – спершу автономну, а згодом і незалежну – українці толерантно поставилися до представників національних меншин, котрі проживали на території України. Етнополітика Центральної Ради, Гетьманату, Директорії, влади ЗУНР була демократичною, поміркованою і спрямованою на уникнення міжетнічних конфліктів.

Найбільш раціоналістичною щодо національних меншин була політика Української Держави (УД), яку від кінця квітня до середини грудня 1918 р. реалізували гетьман Павло Скоропадський, Рада Міністрів та окремі міністерства УД. У цьому контексті важливо прослідкувати, як їхні дії відображено в офіційних документах.

Аналіз досліджень і публікацій. Окреслена тема, незважаючи на суттєву увагу до неї науковців, поки що недостатньо представлена у вітчизняній і закордонній історіографії. Серед сучасних досліджень насамперед слід відзначити праці таких учених, як А. Боровик [2], В. Верстюк [3], Т. Горбань [4], В. Гусев [5; 6], О. Калакура [9], А. Кузьменко [10], М. Лазарович [11; 12], А. Найман [13], Г. Папакін [15], Р. Пиріг [16; 17], І. Погребинська [18], О. Рафальський [19], Л. Рябошапка [20], Н. Ставицька [23], В. Устименко [26], Ю. Фігурний [27], В. Хітерер [28] та ін.

Джерельною базою нашого дослідження стане двотомний збірник «Українська Держава (квітень – грудень 1918 року). Документи і матеріали» [24; 25], підготовлений до друку науковцями Інституту історії України.

Двотомник містить передмову, науково-довідковий апарат (примітки з короткими біографічними довідками, інформацією про важливі події, організації та політичні партії, список скорочень, іменний покажчик, перелік документів, ілюстративний матеріал) та складається з трьох частин, що охопили 471 документ. До першої і другої вміщено журнали засідань відповідно Ради Міністрів (док. № 1–134) та Малої Ради Міністрів (док. № 135–226), які розкривають політику Гетьманату в економічній, соціальній, національно-культурній, військовій та міжнародній сферах. Третя частина містить державні акти Гетьмана, закони, накази, постанови, різноманітні документи урядо-

вих структур (док. № 1–245), що відображають актуальні проблеми державного життя. Цим двотомним збірником документів завершено публікацію матеріалів вищих органів влади всіх українських державних утворень доби національно-визвольних змагань 1917–1921 рр.

Мета дослідження – на основі документів проаналізувати основні тенденції політики гетьмана П. Скоропадського і його уряду стосовно національних меншин.

Виклад основного матеріалу. Вже у першому своєму офіційному документі – «Грамоті до всього українського народу», датованому 29 квітнем 1918 р., гетьман П. Скоропадський закликав усіх «громадян і козаків України – без різниці національності й віросповідання» – допомогти йому і його «працівникам і співробітникам» у розбудові держави [25, 39]. Таким чином, він продемонстрував своє бажання досягнути консолідації усього українського суспільства, не акцентуючи на його поділі за національною ознакою.

Належні умови для участі в державному будівництві громадян, незалежно від їх етнічного походження, також було створено. До прикладу, в Законі про вибори губернських і повітових земських гласних від 16 вересня 1918 р. зазначено, що «правом участі в виборах земських гласних користуються: 1) особи всіх національностей і віросповідань, що досягли 25 літ» [25, 282].

У такому самому контексті діяли й урядовці Української Держави. Так, в «Урядовому повідомленні про державний устрій та політику Української Держави» від 10 травня 1918 р., яке підписали голова Ради Міністрів Ф. Лизогуб та міністри уряду, йшлося про те, що «правительство визнає права й усіх других національностей, що проживають на території України, ставиться з повною пошаною до їх культури і не буде послуговуватися ніякими способами гніту й нетерпимости в відношенню до якої б то не було частини своїх громадян» [25, 76].

15 травня 1918 р. виконувач обов'язків міністра військових справ отаман Лігнау видав «Наказ про внутрішні відносини в Українській армії». У документі зазначено: «Маючи на увазі головним чином користь справи, а також рахуючи за безвартісне з культурного

боку переведення вузького шовінізму, визнаю можливим перебування на службі людей знання, досвіду й талану, хоч би і не українського походження, при умовинах безумовної їх вірності Самостійній Україні» [25, 84]. Тобто в усіх трьох окреслених документах наголос було зроблено на лояльності громадян до Української Держави, а не на їх етнічному походженні.

За таким самим принципом було розроблено і Закон про громадянство Української Держави від 2 липня 1918 р. Згідно з ним, громадянські права автоматично поширилися на всіх, хто народився в Україні, а також тих російських підданих, що перебували на її території під час видання Закону [25, 140]. Для осіб, які бажали набути українське громадянство, обов'язковою умовою було прийняття присяги на вірність Українській Державі [25, 141]. Тим, хто за своїми переконаннями не визнавав присяги, передбачили «урочисту обіцянку», текст якої був ідентичним до присяги, але з вилученням слів «та заприсяжуюсь» [25, 142].

У «Журналі засідань Ради Міністрів Української Держави» № 70 від 21 серпня 1918 р. подано інформацію про схвалення доповіді державного секретаря щодо «необхідності виключити з тексту схваленої Радою Міністрів присяги для військовослужбовців євреїв останніх слів» [24, 237; *про які саме слова йдеться в доповіді інформації немає.* – Авт.]. Усе це дає підстави стверджувати про толерантне ставлення Української Держави як до національних, так і релігійних почуттів громадян.

Демократичним в Українській Державі був також вступ до вищих навчальних закладів. Так, в ухвалених 16 липня 1918 р. «Правилах прийому до університетів у 1918–1919 рр.» зазначалося, що «до числа студентів університету приймаються особи обох полів і без різниці національності» [25, 170].

1 серпня 1918 р. в Українській Державі було ухвалено «Закон про обов'язкове вивчення української мови, літератури, історії та географії України в усіх середніх школах» [25, 201]. Україномовними мали бути реорганізовані із Київського народного українського університету Київський державний університет та новозаснований Кам'янець-Подільський державний український університет. Разом із тим,

в обох вищих навчальних закладах мали бути відкриті кафедри польської та єврейської літератури і історії, навчання на яких мало провадитися українською мовою [24, 200–201; 25, 241].

У демократичному руслі діяв і громадський сектор українського суспільства. Про це свідчить опублікована 11 жовтня 1918 р. Відозва Тимчасового комітету із заснування Національної бібліотеки Української Держави, яку підписали такі відомі українські громадсько-політичні та культурні діячі, вчені, як Сергій Єфремов, Гнат Житецький, Веніамін Кордт, Євген Перфецький. У документі наголошено, що Національна бібліотека «має являтися огнищем розумової культури, яке повинно бути дорогим однаково для цілої людності України, незалежно од національності, політичних або соціальних пересвідчень або релігій» [25, 308].

Базуючись не на етнічному, а на територіально-державницькому принципі, Гетьманат не бачив сенсу в існуванні національних міністерств, заснованих свого часу Українською Центральною Радою. Тому 8 липня 1918 р. під час засідання Ради Міністрів Української Держави було заслухано доповідь державного секретаря про ліквідацію національних міністерств. Враховуючи, що це питання в принципі було вже вирішене, Рада Міністрів обговорила лише форму ліквідації цих національних міністерств [24, 131–132].

Наступного дня, 9 липня 1918 р., було ухвалено Закон про скасування закону 9 січня 1918 р. про національно-персональну автономію та ліквідацію національних міністерств. Відповідно до цього нормативного акта було відмінено Закон про національно-персональну автономію від 9 січня 1918 р. і скасовано національні міністерства у російських, єврейських та польських справах. Службовців ліквідованих міністерств, котрі не одержали нового призначення на державній службі, було залишено за штатом та видано допомогу в розмірі місячного утримання.

Справи ліквідованих національних міністерств було передано до Міністерства внутрішніх справ, а ті, що стосувалися культурно-просвітньої діяльності – до Міністерства народної освіти та мистецтва. Також при Мі-

ністерстві внутрішніх справ мали утворити окрему міжвідомчу комісію для розгляду питань про майно колишніх національних міністерств [25, 156; 24, 199, 268]. Разом із тим, як зазначають дослідники, діяльність трьох національних міністерств фактично тривала ще понад три з половиною місяці, оскільки Ухвала про їх ліквідацію була опублікована лише 22 жовтня 1918 р. [19, 90].

Попри несприйняття Гетьманатом національних міністерств у російських, єврейських та польських справах, він загалом із розумінням ставився до потреб національних меншин і нерідко відгукувався на їхні прохання. Це стосувалося всіх трьох названих меншин.

Зокрема, 11 червня 1918 р. Мала Рада Міністрів Української Держави розглянула подання голови Російської національної ради, котрий просив надати цій установі 37825 крб: на утримання канцелярії Міністерства великоросійських справ (25000 крб), на організацію з'їзду вчителів (5000 крб) та на поїздки інструкторів (7825 крб). Урядовці задовольнили це прохання частково – 25000 крб як кредит на утримання канцелярії колишнього Міністерства великоросійських справ [24, 108, 467].

2 липня 1918 р. Рада Міністрів затвердила Постанову про асигнування 87700 крб на організацію літніх курсів для вчителів єврейських шкіл в містах Київ, Одеса та Катеринослав [24, 487; 25, 143]. Тоді само також затверджено постанову виділення 112 050 крб на організацію трьохмісячних курсів для вчителів польських шкіл у містах Київ, Вінниця та Житомир [24, 487; 25, 144].

Серед документів, уміщених у двотомнику «Українська Держава (квітень – грудень 1918 року). Документи і матеріали», трапляються й такі, етнополітичний зміст яких викликає певні тривожні симптоми – як із погляду сьогоденішнього дня, так і тодішніх подій. Приміром, під час засідання Ради Міністрів Української Держави 9 липня 1918 р. її голова Федір Лизогуб зробив позачергове повідомлення про панахиду за гетьманом України Іваном Мазепою, яку запланувало відправити т-во «Батьківщина» 10 липня того самого року в Софійському соборі. Також представники товариства звернулися до уряду з заявою про необхідність запровадити 10 липня як націо-

нальне свято День пам'яті гетьмана Мазепи і в цей день не працювати в урядових установах та наголошували на необхідності присутності членів уряду на панахиді 10 липня в Софійському соборі.

У зв'язку зі зверненням т-ва «Батьківщина» голова Ради Міністрів ознайомив кабінет із поглядом представника вищої української церковної влади Митрополита Київського і Галицького Антонія на можливість відправлення панахиди за гетьманом Мазепою. Владика Антоній в розмові з гетьманом Павлом Скоропадським і головою Ради Міністрів Федором Лизогубом висловив думку, що з канонічного погляду відправлення панахиди за гетьманом Мазепою неможливе, позаяк йому проголошено церковне прокляття. Разом із тим, вважаючи це прокляття несправедливим, він висловив готовність сприяти, щоб його з гетьмана Мазепи зняти [24, 133–134].

Обговоривши окреслену проблему, Рада Міністрів одногосно ухвалила, що «день пам'яті гетьмана Мазепи, національно патріотична роль котрого в історії України уявляється дуже спірною [? – Авт.], національним святом лічити не можна». Відповідно, «немає ніяких підстав, щоби не працювати в цей день в урядових установах», а присутність членів уряду на панахиді 10 липня «не бажана» [24, 134–135].

Доцільність ухвалених рішень різко дисонує з розглядом наступного питання, внесеного головою Ради Міністрів на тому самому урядовому засіданні. Йдеться про «порядок святкування дня янгола пана Гетьмана [II. Скоропадського. – Авт.]. У постанові з цього питання зазначено: «12 липня на Петра і Павла, в день іменин пана Гетьмана в урядових установах не працювати. Всьому кабінетові в повнім складі бути присутнім на урочистім молебні в Софійському соборі» [24, 135].

Ще одна суперечлива історія етнополітичного штибу також трапилася під час засідання Ради Міністрів Української Держави 23 липня 1918 р. Вона була зумовлена образою товариша державного секретаря Володимира Романова, котрому голова делегації на переговорах із РРФСР Сергій Шелухін дорікнув, що «зноситися російською мовою з урядовими установами неприпустимо». Тому Романов

заявив про відмову від запропонованої йому посади сенатора, мотивуючи її тим, що «він, не володіючи достатньою мірою української мовою, побоюється, що при такому ставленні до російської мови з боку урядових осіб виконувати обов'язки сенатора йому буде важко». Замість того, щоби взяти мотивацію В. Романова до відома і зняти його кандидатуру з розгляду, урядовці де-факто демонстративно підтримали російську мову. Рада Міністрів заявила, що «не розділяє вузького погляду, висловленого С. Шелухінін», та затвердила кандидатуру В. Романова на посаду сенатора [24, 177–178].

Наукова новизна дослідження полягає у тому, що вперше на основі документів здійснюється аналіз основних тенденцій політики гетьмана П. Скоропадського і його уряду стосовно національних меншин.

Висновки. Підсумовуючи, слід зазначити, що проаналізована на основі документів національна політика Гетьманату, попри певну невизначеність, була поміркованою і не призводила до міжетнічних конфліктів. Скасовуючи Закон про національно-персональну автономію та національні міністерства у великоруських, єврейських і польських справах, гетьман П. Скоропадський і його уряд керувалися територіально-державницьким принципом, згідно з яким усі громадяни держави є рівноправними, незалежно від їх національності й віри. При цьому підтримка, в т. ч. фінансова, національно-культурного відродження національних меншин тривала.

Список використаних джерел

1. Богуславська В. Розвиток народної освіти в Україні за часів Гетьманату (квітень – грудень 1918 р.). Історія України: маловідомі імена, події, факти. 1999. Вип. 7. С. 202–208.
2. Боровик А. М. Політика українських урядів щодо формування системи навчальних закладів національних меншин за часів виборювання державності (1917–1920 рр.). Сіверянський літопис. 2009. № 4. С. 39–46.
3. Верстюк В. Ф. Гетьманська держава 1918 р. в контексті української революції. Український історик. 1999. № 2/4 С. 14–29.
4. Горбань Т. Німецькі колонії Півдня України в добу національно-демократичної революції. Наукові записки: Серія «Політологія і етнологія». 2000. Вип. 14. С. 91–116.
5. Гусев В. Закон Центральної Ради «Про персонально-національну автономію»: передумови, історія прийняття та наслідки. Наукові записки: Серія «Політологія і етнологія». 1999. Вип. 8. С. 72–79.
6. Гусев В. І. Національні меншини в планах розбудови Української держави (доба Центральної Ради, Гетьманщини, Директорії). Розбудова держави. 1993. Грудень. С. 27–31.
7. Гольдельман С. І. Жидівська національна автономія в Україні 1917–1920. Мюнхен ; Париж ; Єрусалим, 1967. 138 с.
8. Дорошенко Д. Історія України, 1917–1923 рр. : У2-х т. Т. 2: Українська Гетьманська Держава 1918 року. Київ : Темпора, 2002. 351 с.
9. Калакура О. Я. Поляки в етнополітичних процесах на землях України у ХХ столітті. Київ : Знання України, 2007. 508 с.
10. Кузьменко А. Деякі сторінки розвитку освіти національних меншин України (1917–1920). Українознавство. 2008. № 4. С. 201–203.
11. Лазарович М. В. Забезпечення прав іноетнічного населення в Українській Державі гетьмана Павла Скоропадського. Історико-політичні проблеми сучасного світу. 2011. Т. 23–24. С. 148–152.
12. Лазарович М. Політика українських урядів періоду Національно-визвольних змагань 1917–1921 років у сфері міжетнічних відносин: порівняльний аналіз : у 2-х кн. Кн. 1: моногр. International Book Market Service Ltd «Globe Edit», 2019. 688 с.
13. Найман А. Єврейські партії та об'єднання у політичних процесах в Україні (1917–1925). URL: <http://www.jewish-heritage.org/prep22.htm>. (Дата звернення: 18.10.2020).
14. Національні меншини України у ХХ столітті: політико-правовий аспект / М. Панчук, В. Войналович, О. Галенко та ін.; редкол. І. Ф. Курас (голов. ред.) та ін.; НАН України. Ін-т політ. і етнонац. досліджень. Київ, 2000. 357 с.

15. Папакін Г. В. Павло Скоропадський: патріот, державотворець, людина : історико-архівні нариси. Київ, 2003. 282 с.
16. Пиріг Р. Українська гетьманська держава 1918 року: історичні нариси / НАН України. Інститут історії України. Київ : Інститут історії України, 2011. 336 с.
17. Пиріг Р. Я. Діяльність урядів гетьманату Павла Скоропадського: персональний вимір / НАН України. Інститут історії України. Київ : Інститут історії України, 2016. 518 с.
18. Погребинська І. Погроми в Польщі, Галичині та українське єврейство. *Наукові записки*: Сер. «Політологія і етнологія». 2000. Вип. 10. С. 167–179.
19. Рафальський О. О. Національні меншини України у ХХ столітті: історіографічний нарис / НАН України. Ін-т політ. і етнонац. досліджень. Київ : Полнос, 2000. 447 с.
20. Рябошапка Л. Правове становище національних меншин в Україні (1917–2000): моногр. Львів : Видавничий центр ЛНУ ім. І. Франка, 2001. 484 с.
21. Скоропадський П. Спогади: кінець 1917 – грудень 1918 року. Київ : Філадельфія, 1995. 495 с.
22. Скоропадський П. Спомини / передмова Г. В. Папакіна. Київ : Україна, 1992. 112 с.
23. Ставицька Н. Державна національно-культурна політика серед національних меншин в добу Української революції. *Наукові записки*: Сер. «Політологія і етнологія». 1999. Вип. 9. С. 86–90.
24. Українська Держава (квітень – грудень 1918 року). Документи і матеріали : у 2-х т. / упоряд. : Р. Пиріг (керівн.) та ін. Т. 1. Київ : Темпора, 2015. XVIII + 790 с.
25. Українська Держава (квітень – грудень 1918 року). Документи і матеріали : у 2-х т. / упоряд. : Р. Пиріг (керівн.) та ін. Т. 2. Київ : Темпора, 2015. XX + 412 с.
26. Устименко В. М. Етнонаціональна політика як фактор державотворення в Україні (1917–1920 рр.) / Інститут історії України НАН України. Київ, 2010. 144 с.
27. Фігурний Ю. Етнонацієтворча діяльність гетьмана Павла Скоропадського в українознавчому вимірі. *Українознавство*. 2009. № 2. С. 26–31.
28. Хитерер В. Еврейское образование в Украинской Народной Республике (1917–1920 гг.). *Вестник Еврейского университета*. 1996. № 3. С. 147–162. URL:<http://www.jewish-heritage.org/ve13a8r.htm>. (Дата звернення: 18.10.2020).

References

1. Bohuslavska V. (1999). Development of public education in Ukraine during the Hetmanate (April - December 1918). *Istoriia Ukrainy: malovidomi imena, podii, fakty*, 7, 202–208. [In Ukrainian].
2. Borovyk A. M. (2009). The policy of Ukrainian governments to form a system of educational institutions for national minorities during the acquisition of statehood (1917-1920). *Siverianskyi litopys*, 4, 39–46. [In Ukrainian].
3. Verstiuk V. F. (1999). Hetmanate of 1918 in the context of the Ukrainian revolution. *Ukrainskyi istoryk*, 2/4, 14–29. [In Ukrainian].
4. Horban T. (2000). German colonies of the South of Ukraine during the national-democratic revolution. *Naukovi zapysky*: Serii «Politolohiia i etnolohiia», 14, 91–116. [In Ukrainian].
5. Husiev V. (1999). Law of the Central Council «On personal and national autonomy»: preconditions, history of adoption and consequences. *Naukovi zapysky*: Serii «Politolohiia i etnolohiia», 8, 72–79. [In Ukrainian].
6. Husiev V. I. (1993). National minorities in the plans for the development of the Ukrainian state (the era of the Central Council, the Hetmanate, the Directory). *Rozbudova derzhavy*, Hruden, 27–31. [In Ukrainian].
7. Goldelman S. I. (1967). Jewish national autonomy in Ukraine 1917–1920. Miunkhen; Paryzh; Yerusalym [In Ukrainian].
8. Doroshenko D. (2002). History of Ukraine, 1917–1923: In 2 vol. Vol. 2: Ukrainian Hetmanate of 1918. K.: Tempora [In Ukrainian].
9. Kalakura O. Ya. (2007). Poles in ethnopolitical processes in the lands of Ukraine in the twentieth century. K.: Znannia Ukrainy [In Ukrainian].
10. Kuzmenko A. (2008). Some pages of development of education of national minorities of Ukraine (1917–1920). *Ukrainoznavstvo*, 4, 201–203. [In Ukrainian].
11. Lazarovych M. V. (2011). Ensuring the rights of the non-ethnic population in the Ukrainian State of Hetman Pavlo Skoropadsky. *Istoryko-politychni problemy suchasnoho svitu*, 23–24. 148–152. [In Ukrainian].

12. Lazarovych M. (2019). The policy of Ukrainian governments during the National Liberation War of 1917–1921 in the field of interethnic relations: a comparative analysis: in 2 books. Book 1: monohr. International Book Market Service Ltd «Globe Edit» [In Ukrainian].
13. Naiman A. (1998). Jewish parties and associations in political processes in Ukraine (1917–1925). URL: <http://www.jewish-heritage.org/prep22.htm>. [In Ukrainian].
14. National minorities of Ukraine in the XX century: political and legal aspect. M. Panchuk, V. Voinalovych, O. Halenko ta in.; redkol. I. F. Kuras (holov. red.) ta in.; NAN Ukrainy. In-t polit. i etnonats. doslidzhen. K., 2000 [In Ukrainian].
15. Papakin H. V. (2003). Pavlo Skoropadsky: patriot, statesman, man: historical and archival essays. [In Ukrainian].
16. Pyrih R. (2011). Ukrainian Hetmanate of 1918: historical essays. NAN Ukrainy. Instytut istorii Ukrainy. K.: Instytut istorii Ukrainy [In Ukrainian].
17. Pyrih R. Ya. (2016). Activities of the governments of the Hetmanate of Pavel Skoropadsky: personal dimension. NAN Ukrainy. Instytut istorii Ukrainy. K.: Instytut istorii Ukrainy [In Ukrainian].
18. Pohrebynska I. (2000). Pogroms in Poland, Galicia and Ukrainian Jews. *Naukovi zapysky*: Ser. «Politolohiia i etnolohiia», 10, 167–179. [In Ukrainian].
19. Rafalskyi O. O. (2000). National minorities of Ukraine in the XX century: a historiographical essay. NAN Ukrainy. In-t polit. i etnonats. doslidzhen. K.: Polius [In Ukrainian].
20. Riaboshapko L. (2001). Legal status of national minorities in Ukraine (1917–2000): monohr. Lviv: Vydavnychiy tsentr LNU im. I. Franka [In Ukrainian].
21. Skoropadskyi P. (1995). Memories: end of 1917 - December 1918. Kyiv; Filadelfia [In Ukrainian].
22. Skoropadskyi P. (1992). Memories, peredmovna H. V. Papakina. K.: Ukraina [In Ukrainian].
23. Stavvytska N. (1999). State national and cultural policy among national minorities in the days of the Ukrainian revolution. *Naukovi zapysky*: Ser. «Politolohiia i etnolohiia», 9, 86–90. [In Ukrainian].
24. Ukrainian State (April - December 1918). Documents and materials: in 2 vol. uporiad. : R. Pyrih (kerivn.) ta in. T. 1. Kyiv: Tempora, 2015. [In Ukrainian].
25. Ukrainian State (April - December 1918). Documents and materials: in 2 vol. uporiad. : R. Pyrih (kerivn.) ta in. T. 2. Kyiv: Tempora, 2015. [In Ukrainian].
26. Ustymenko V. M. (2010). Ethnonational policy as a factor of state formation in Ukraine (1917–1920 rr.). Instytut istorii Ukrainy NAN Ukrainy. K. [In Ukrainian].
27. Fihurnyi Yu. (2009). Ethno-nation-building activity of Hetman Pavlo Skoropadsky in the Ukrainian studies dimension. *Ukrainoznavstvo*, 2, 26–31. [In Ukrainian].
28. Khyterer V. (1996). Jewish education in the Ukrainian National Republic (1917–1920 hh.). *Vestnyk Evreiskoho unyversyteta*, 3, 147–162. URL: <http://www.jewish-heritage.org/ve13a8r.htm>. [In Russian].

*Стаття надійшла до редакції 04.10.2021
Отримано після доопрацювання 10.11.2021
Прийнято до друку 30.11.2021*

УДК: 005.342:[930.251:004

Цитування:

Василенко Д. П., Бутко Л. В. Пріоритетні напрями цифровізації архівної справи. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2021. № 4. С. 32–38.

Vasylenko D., Butko L. (2021). Priority areas of archive branch digitalization. *Library science. Record Studies. Informology*. 4, 32–38 [in Ukrainian].

Василенко Дар'я Павлівна,
старший викладач кафедри гуманітарних наук,
культури і мистецтва
Кременчуцького національного університету
імені Михайла Остроградського
dvoloshka05@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0001-9052-8287>

Бутко Лариса Валентинівна,
кандидат філологічних наук, доцент
Кременчуцького національного університету
імені Михайла Остроградського
larysabutko@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-8817-3381>

ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ ЦИФРОВІЗАЦІЇ АРХІВНОЇ СПРАВИ

Метою роботи є аналіз імплементації процесу модернізації системи управління архівною галуззю на основі засобів та інструментів цифровізації архівних установ. **Методологія.** Для вирішення завдання дослідження було використано комплекс загальнонаукових принципів (детермінізму, відображення, єдності протилежностей) і методів (аналізу і синтезу, системний і структурний, опитування, контент-аналізу, спостереження, статистичний). **Наукова новизна** полягає в розвитку теоретичних засад у галузі менеджменту архівної справи в контексті цифровізації, що включає комплекс методів аналізу, синтезу та систематизації, для розробки проблеми запровадження технологій управління процесами цифровізації архівної сфери. Процеси науково-технічного прогресу у ХХІ столітті зумовили формування державної стратегії загальної цифровізації держави. Із запровадженням інноваційних цифрових технологій у роботу архівних установ держава і суспільство отримують можливість розширити доступ до інформаційної бази, а використання сучасних методів допоможе отримати їм найбільш об'єктивну і достовірну інформацію для державного, суспільного і наукового регулювання, відкрити додаткові ресурси аналізу інформаційних багатств архівних фондів. Сучасна державна політика у галузі цифровізації українського суспільства, відкрили шлях до кардинальних змін у архівному просторі і поклала початок імплементаційним процесам у аспекті цифровізації української архівної сфери. У статті проаналізовано елементи архівної цифровізації в контексті модернізаційних перетворень суспільства і держави. **Висновки.** Весь шлях розвитку архівної галузі показує, що основне протиріччя в архівній діяльності прослідковується у відносинах традиційного та інноваційного методів роботи архівів. Причиною цього є потреба в стійких компонентах для стабілізації процесу розвитку архіву, які згодом складаються в обов'язкові інновації.

Ключові слова: архів, інновація, менеджмент, цифровізація, інформація, ребрендинг, технологізація, фонд.

Vasylenko Daria,

Senior Lecturer of the Department of Humanities,
Culture and Arts, Kremenchuk Mykhailo Ostrohradskyi National University

Butko Larysa,

Ph.D. (Candidate of Philology),
Associate Professor, of the Department of Humanities,
Culture and Arts, Kremenchuk Mykhailo Ostrohradskyi National University

PRIORITY AREAS OF ARCHIVE BRANCH DIGITALIZATION

The purpose of the article is the analysis of modernization process implementation of the management system of the archival facility on the basis of means and instruments of archival institutions digitization. Methodology. To resolve the tasks of the research were used traditional complex of common scientific principles (determinism, imaging, unity of opposites) and methods (analysis and synthesis, systematic and structural, questionnaire, content analysis, observation, statistical). Scientific novelty aims at the development of theoretical components in the branch of the archival institution management in the context of digitalization, which includes the methods of the analysis, synthesis, and systematization for the development of the problem of implementing the governing technologies of digitalization in the archival branch. The processes of scientific-technical progress in XXIth century caused the formation of public strategy for the common digitization of the whole state. It is analyzed the elements of archival digitalization in the context of innovative modernizations of the society and the state. With the implementation of innovative digitalized technologies into the work of archival institutions, the state and society will acquire the opportunity to expand their informational base access, using modern methods will help to receive the most truthful and authentic information about the state, society, and scientific management will open the additional resources of analysis the informational wealth of archives facilities. Conclusions. The whole way of archival facility development shows, that the main contradiction in archival activity is tracing in relation to traditional and innovational methods of work. The reason is the demand for stable components for the stabilization of archival developing processes, which eventually will form compulsory innovations.

Keywords: *archive, innovation, management, digitization, information, rebranding, technologization, fund.*

Актуальність теми дослідження. Місце архівів у сучасному світі визначається тією роллю, яку відіграє в ньому документ як оперативний регулятор різних сфер діяльності людини, суспільства і держави. Затребуваність ретроспективної документної інформації для вирішення завдань соціоекономічного розвитку країни в контексті державного і муніципального управління робить архів надійною та оперативною ланкою управлінської діяльності органів державної влади і місцевого самоврядування. Сучасна державна політика у галузі цифровізації українського суспільства відкрили шлях до кардинальних змін у архівному просторі і поклала початок імплементаційним процесам у аспекті цифровізації української архівної сфери. Головним завданням сучасників є збереження і реалізація цих можливостей по відношенню до архівної галузі України та його кооперація зі світовими архівними донорами.

Загальні, історичні, спеціальні, науково-технічні та інші архіви існують як елементи, що не мають системних властивостей, що так необхідні сучасному суспільству. Органи архівного управління виконують обмежену кількість функцій і не мають достатніх повноважень для проведення єдиної архівної політики в умовах становлення нового цифрового суспільства, у тому числі й цифрової політики. Протиріччя у розвитку архівної справи проступає в тому, що, з одного боку, архівна сфера виступає як традиційна і одночасно консервативна галузь, а з іншого – з'являються нові цифрові технології на ринку інновацій, що створюють зовнішній потужний імпульс розвитку державних, муніципальних і відомчих архівів у регіонах.

Нині користувачі все частіше готові працювати не лише з паперовими, але й з оцифрованими матеріалами. Важливий напрям діяльності архівів складають проекти з оцифрування архівних фондів, спрямовані на кодування

даних для системного аналізу. Реалізація цього завдання допоможе зберегти й представити широкій аудиторії унікальний архівний матеріал, а також дасть змогу провадити відкритий інформаційних пошук.

Аналіз досліджень і публікацій. Створення цифрових копій архівних документів і подальша організація віддаленого доступу до них є вагомим чинником розвитку наукових знань й інструментом для роботи істориків, політологів, юристів, політиків, менеджерів, філософів. Ці проблеми розглянуті в працях А. Алексеєнко [1], Н. Вовк [7], Д. Володіна [8], С. Туровської, І. Смоляр [17], І. Тюрменко [18], О. Гараніна [9], Г. Баяндіна [3], С. Маккея [11], Е. Ворнера-Джонса [19], Дж. Бака [2], Т. Бімслей [4], Б. Намаде [13], К. Сільвестрової [16] тощо. Сучасні фахівці розглядають особливості нових форматів даних в умовах впровадження інформаційних технологій, визначають основні етапи оцифрування архівних документів, натомість проблема системності процесу цифровізації залишається недослідженою тощо.

Значущим елементом існування сучасного світу є інформаційні технології, що проникли практично в усі сфери суспільної діяльності, в тому числі й в архівну сферу. Процеси науково-технічного прогресу у XXI столітті зумовили формування державної стратегії загальної цифровізації держави. Із запровадженням інноваційних цифрових технологій у роботу архівних установ держава і суспільство отримують можливість розширити доступ до інформаційної бази, а використання сучасних методів допоможе отримати їм найбільш об'єктивну і достовірну інформацію для державного, суспільного і наукового регулювання, відкрити додаткові ресурси аналізу інформаційних багатств архівних фондів. Використання інноваційних цифрових технологій допоможе значно прискорити пошук необхідної документної інформації в архівних фондах.

Під час розробки наукового дослідження було виявлено ряд нерозкритих питань щодо модернізаційних перетворень в архівній галузі. Дискусивними залишаються елементи архівної цифровізації, які потребують формулювання концептуальних особливостей реалізації програми цифровізації українських архівних установ.

Метою дослідження є аналіз імплементації процесу модернізації системи управління архівною галуззю на основі засобів та інструментів цифровізації архівних установ.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити наступні завдання:

- здійснити теоретичний аналіз проблеми розвитку архівної справи на сучасному етапі;
- визначити елементи менеджменту цифровізації архівної справи і сформулювати концептуальні особливості реалізації програми цифровізації українських архівів.

Виклад основного матеріалу. У минулому основне завдання архівів полягало у забезпеченні збереження, перш за все паперових документів, однак повсюдне і масове поширення інноваційних цифрових технологій, впровадження цифрової держави, призвели до корінних змін у природі самих документів і, відповідно, у сфері документування та документообігу. На сьогодні більша частина документації створюється в електронному форматі і з плином часу обсяг електронних документів буде тільки зростати. Здатність їх прийняти, зберегти і використовувати стає життєво важливою для ефективного надання державних послуг. У зв'язку з цим, архівам необхідно йти шляхом цифровізації архівного фонду.

Розглянемо основні елементи цифровізації архівної системи. До елементів архівної цифровізації, відносимо:

- 1) створення єдиної електронної системи описів архівних фондів;
- 2) оцифрування масивів документів, що перебувають на зберіганні в архівній установі;
- 3) онлайн система подачі запитів від фізичних і юридичних осіб;
- 4) передача до архіву двох типів документів цифрового і паперового;
- 5) популяризація діяльності архівної установи на онлайн платформах.

Детально проаналізуємо кожний аспект цифровізації архівного простору України [6, 90].

Одним з перших кроків до новітньої епохи розвитку архівів є створення єдиної електронної системи описів архівних фондів, це надало б можливість громадянам працювати в онлайн системі і не витрачати час на ручний пошук необхідних справ на усіх вебсайтах архівних установ. На сучасному етапі укра-

їнські архіви у межах своєї діяльності сканують описи фондів і надають до них доступ на офіційних сайтах, але це є мало ефективним і не вирішує питання мобільності доступу до архівної інформації [15]. Особливо, враховуючи, що районні і міські архіви не завжди представлені в онлайн просторі. Наявність такої єдиної системи спростила б роботу й самих працівників архівних установ, оскільки пошук по фондах архіву відбувався б через електронну систему, наприклад за ключовими словами, хронологією, установою, яка продукувала той чи інший документ тощо.

Мабуть найголовнішим аспектом створення цифрового архівного простору є переведення в «цифру» масивів архівних документів, що перебувають на зберіганні у фондах. Як зазначає Е. Ворнер-Джонс, яка є одним з учасників проекту по оцифруванню архівних документів «De Gruyter Book Archive»: «...здійснити оцифрування неможливо самотійно, це робота для всього колективу ... розробка цифрового архіву – це не те, до чого можна несерйозно ставитися» [19]. Для масштабного проекту оцифрування документів, що знаходяться у фондах українських архівів, необхідно в першу чергу, внести зміни до штатного розпису архівних установ. Оскільки для реалізації такого проекту потрібний штат кваліфікованих працівників: оператори ПК (виконуватимуть роботу з оцифрування архівних джерел за допомогою сканерів), системні адміністратори (вноситимуть оцифровані дані на носії інформації), менеджер проекту, який керуватиме процесом реалізації задуму.

Під час оцифрування документів з'являється нове нагальне питання щодо того, яким способом і на яких носіях цифрової інформації мають зберігатися оцифровані документи. Зазначимо, що оцифровані документи можуть зберігатися: на сервері (потрібні потужні серверні), платній цифрові хмарі (не є ефективним і безпечним), жорстких дисках (не є ефективним). Перевага при виборі місця зберігання надається серверу, оскільки з технічної точки зору, він є більш вигідним і може бути під'єднаним до загальнодержавної системи зберігання архівних інформаційних джерел.

Менеджмент процесу цифровізації архівної інформації пов'язаний також з ризиками,

які потрібно враховувати на етапі планування управління. Одна з головних проблем цифровізації, про яку говорять експерти, це захист і доступ до оцифрованих документів. Дж. Бак, вважає, що оцифрування архівних документів розширить можливості доступу до них, але може порушити конфіденційність архівної інформації, тому він рекомендує архівам робити селективне оцифрування, тобто чіткій відбір того, що буде переводитися у цифровий формат. Також визначальним для архівної цифровізації у межах захисту конфіденційності архівних інформаційних джерел має бути наявність належного технічного і програмного забезпечення, яке буде відповідати стандартам захисту інформації [2].

Відзначимо, що за даними сайту Державної архівної служби, в Україні був презентований пілотний проект щодо створення єдиного інформаційного простору архіву «Archium/Архіум», робота над яким була розпочата у 2019 році Центральним державним архівом громадських об'єднань України. Як заявляють розробники, цей ресурс дозволить презентувати оцифровані документи, здійснювати їх пошук, а також робити замовлення через особистий кабінет користувача [11].

В умовах пандемії COVID-19 створення нового механізму менеджменту подання запитів до архівної установи від фізичних і юридичних осіб є особливо актуальним. Українські архіви ще до пандемії працювали через засоби електронної пошти, але її ефективність не була високою, відповідно так само, як і у період карантинних обмежень. Саме тому для направлення запитів необхідна єдина система, яку в кожному архіві буде адмініструвати окрема особа, через неї можна буде підтримувати зв'язок із заявником у режимі реального часу. Для реалізації цієї ініціативи підходить застосунок «Дія», який має необхідний функціональний інструментарій [12].

Під час планування менеджменту цифровізації архівної системи необхідно враховувати, що передача до архіву на зберігання нових справ має відбуватися, відтепер, у двох форматах: паперовому і цифровому. Для того, щоб у майбутньому позбутися проблеми відсутності цифрових копій документів. Оскільки зміни до Закону України «Про електронні

документи та електронний документообіг» [14] були внесені, вважаємо, що передача документів такого формату до архіву, не буде продукувати труднощів, а ні в архівних установах, а ні у підприємств, установ, організацій, що передають документні масиви.

Для популяризації діяльності будь-якої соціокультурної установи важливим засобом комунікації з користувачем залишаються онлайн платформи, найдієвішими з яких є вебсайти і соціальні мережі Facebook (19 млн. користувачів в Україні), Instagram (16 млн. українських користувачів) [5, 114].

Використання онлайн платформ для просування роботи архівної системи України позитивно позначається на іміджі архівної галузі. Також це зробить можливим відстеження основних новини з життя архівних установ. Відзначимо, що архівні установи з початком пандемії активно ілюструють свою роботу в соціальних мережах, особливо Facebook. Це пов'язано з тим, що архіви орієнтуються на віковий діапазон 35+, що складає основну категорію користувачів українського Facebook [6, 92].

В українському інтернет-просторі активно розвиваються вебпортали центральних і обласних архівів, а також особливе місце належить сайту Державної архівної служби України. На вебсайтах, зазвичай представлена інформація щодо роботи архіву, перелік фондів, історія архівної установи, тощо. Традиційним є проведення онлайн виставок унікальних документів, що належать НАФ [7]. Така практика особливо популярна у Центральному державному історичному архіві України м. Києва, Центральному державному архіві громадських об'єднань України, Державному архіві Миколаївської області, Державному архіві Херсонської області, а також на сайті Державної архівної служби України, де представлено колекцію унікальних історичних документів, що зберігаються в різних архівах України.

Популяризація архівної справи через онлайн засоби може бути дієвою для заохочення спонсорів, меценатів, донорських організацій тощо. Їх залучення до системи архівів України сприятиме фінансовим впливанням, які можуть бути направлені на розвиток цифровізації архіву.

Наукова новизна полягає в розвитку теоретичних засад у галузі менеджменту архівної

справи в контексті цифровізації, що включає комплекс методів аналізу, синтезу та систематизації, для розробки проблеми запровадження технологій управління процесами цифровізації архівної сфери.

Висновки. Весь шлях розвитку архівної галузі показує, що основне протиріччя в архівній діяльності проявляється у відносинах старого і нового, тобто традиційного та інноваційного. Причиною цього є, з одного боку, потреба в стійких компонентах для стабілізації процесу розвитку архівів, які згодом складаються в обов'язкові інновації, без яких неможлива динаміка розвитку даного процесу. Збереження культурної різноманітності і традицій є одним з ключових завдань тисячоліття. У зв'язку з цим, існує потреба в імplementації заходів щодо створення, розповсюдження і збереження цієї інформації в цифровій формі, що дозволить зберігати культурну спадщину для майбутніх поколінь.

1. Удосконалення менеджменту цифровізації архівної сфери призведе до задоволеності архівними послугами громадян, дасть змогу архівам монетизувати надання їхніх послуг. Надасть право вибору громадянам на отримання послуг від архіву чи здійснення особистого пошук по оцифрованих, переведених у єдиний фондний реєстр описам архівних фондів. Спростить роботу працівників архівної служби щодо надання відповіді на запити громадян і приймання архівних документів на зберігання.

2. Забезпечення більшого доступу до колекцій може об'єднати величезні, різноманітні колекції й надихнути на нові наукові праці. Завдяки пріоритетності цифрових проєктів, розподілу коштів і спільній роботі архівні установи отримають тільки позитивні зрушення в процесі зберігання колекцій документів.

3. Цифровізація створює нові виклики і навантаження для персоналу та установ, яких раніше не було. Частина проблеми полягає в тому, що в даний час немає єдиної думки щодо цифрового перетворення або збереження цифрових матеріалів, але кроки до узгодження цього процесу вже зроблені.

4. Поширення інформації щодо діяльності архівних установ у глобальній мережі Інтернет, допоможе реалізувати освітню функцію архівів серед молоді. Так, наприклад, можуть бути організовані флешмоби на

створення кращого родового дерева на основі приватного архіву. Або ж працівники архівів можуть проводити онлайн лекції на сторінках у соцмережах, на теми пов'язані з документами, які зберігаються у їхніх фондах.

5. Важливим аспектом цифровізації є кадровий склад архіву, необхідно розуміти, ар-

хівна система змінилася й тепер до штату архівної установи обов'язково повинні входити ІТ-спеціалісти, які будуть супроводжувати процес імплементації цифровізації. Також, класичні архівні професії й люди, які працюють на цих посадах мають бути лояльні до новітніх перетворень і розуміти, що ці зміни необхідні.

Список використаних джерел

1. Алексєнко А. Публікація електронних образів архівних документів: основні принципи (з досвіду роботи ЦДНТА України). *Студії з архівної справи та документознавства*. 2012. № 20. С. 132–136.
2. Bak G. For the record: Digitizing archives can increase access to information but compromise privacy. *Shutterstock*. 2021. URL: <https://theconversation.com/for-the-record-digitizing-archives-can-increase-access-to-information-but-compromise-privacy-155364> (дата звернення: 09.10.2021).
3. Баяндин Г. В. Информатизация как один из ключевых факторов развития архивного дела в России. *Молодой ученый*/ 2019. № 47 (285). С. 75–79. URL: <https://moluch.ru/archive/285/64218/> (дата звернення: 09.10.2020).
4. Beamsley T. Securing digital image assets in museums and libraries: A risk management approach. *Library Trends*. 1999. № 48 (2). P. 358–378.
5. Vasylenko D., Butko L., Maslak V., Domatrak Yu. The Role of Innovative Management Facilities in Museum Activities. *Socio-Cultural Management Journal*. 2020. № 2. P. 107-121. doi: <https://doi.org/10.31866/2709-846x.2.2020.222649>
6. Vasylenko D., Butko L., Salem D. The Archives Governance in Conditions of Archive Fund Digitization. *Socio-Cultural Management Journal*. 2021. № 1. P. 83–100. doi: <https://doi.org/10.31866/2709-846x.1.2021.235693>
7. Вовк Н. Електронні виставки архівних документів: сучасний стан та перспективи розвитку. *Вісник Книжкової палати*. 2018. № 5. С. 43–48.
8. Володин Д. В. Развитие методологических основ разработки и внедрения автоматизированных систем управления документами: зарубежный опыт (1990-2011 гг.) : автореф. дис. на соискание наук степени канд. истор. наук: спец. 05.25.02 / Д. В. Володин. Москва: ВНИИДАД, 2012. 24 с.
9. Гаранін О. Я. Вплив інформаційних технологій на утворення нових форм архівних джерел. *Архіви України*. 2013. № 6 (288). С. 86–94.
10. Голова Державної архівної служби України Анатолій Хромов взяв участь у презентації комплексного електронного ресурсу «Archium/Архіум» Центрального державного архіву громадських об'єднань України, створеного за безпосередньої участі компанії «Архівні інформаційні системи». 2020. URL: <http://surl.li/sluq> (дата звернення: 09.10.2020).
11. McKay S. Digitization in an Archival Environment. *Electronic Journal of Academic and Special Librarianship*. 2003. № 4. Vol. 1. URL: https://southernlibrarianship.icaap.org/content/v04n01/Mckay_s01.htm (дата звернення: 09.10.2020).
12. Назарова Є. «Держава у смартфоні» і конституційні цифрові права. Що пропонує команда Зеленського. *Радіо свобода*. 2019. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/30187139.html> (дата звернення: 09.10.2020).
13. Namande B. W. Digitization of archival records: the kenya national archives and documentation service experience. 2004 URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/39670332.pdf> (дата звернення: 09.10.2020).
14. Про електронні документи та електронний документообіг : Закон України від 31.05.2005 № 2599-IV. Дата оновлення: 07.11.2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-15#Text> (дата звернення: 09.10.2020).
15. Прокоп Ю. В. Перспективні напрямки інформатизації архівної справи. 2020. URL: <http://conf.inf.od.ua/doklady-konferentsii/2020/220-prokor-yu> (дата звернення: 09.10.2020).
16. Селіверстова К. Особливості відбору аудіовізуальних документів на постійне зберігання. *Студії з архів. справи та документознавства*. 2013. № 21. С. 69–74.
17. Туровська С., Смоляр І. Електронна виставка як комунікаційна модель діяльності наукової бібліотеки. *Вісник Книжкової палати*. 2015. Вип. 3. С. 29–31.
18. Тюрменко І. Історико-культурна спадщина на веб-сайтах системи державних архівів областей України: стратегія доступу. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Історія*. 2016. № 3. С. 70–75.

19. Warren-Jones E. How to digitise an archive. *De Gruyter*. 2018. URL: <https://blog.degruyter.com/how-to-digitise-an-archive/> (дата звернення: 09.10.2020).

References

1. Aleksieienko, A. (2012). Publication of Electronic Images of archival Documents: Basic Principles (from the Experience of the Central State Scientific and Technical Archive of Ukraine). *Studii z Arkhivnoi Spravy ta Dokumentoznavstva*, 20, pp. 132-136. [in Ukrainian]
2. Bak, G. (2021). For The Record: Digitizing Archives Can Increase Access to Information but Compromise Privacy. *Shutterstock*. Retrieved from <https://theconversation.com/for-the-record-digitizing-archives-can-increase-access-to-information-but-compromise-privacy-155364>
3. Bayandin, G. V. (2019). Informatizatsiya Kak Odin iz Klyuchevykh Faktorov Razvitiya Arkhivnogo Dela v Rossii [Informatization as One of the Key Factors in the Development of Archiving in Russia]. *Molodoy uchenyy [Young Scientist]*, 47 (285). pp. 75-79. Retrieved from <https://moluch.ru/archive/285/64218/> (in Russian).
4. Beamsley, T. (1999). Securing Digital Image Assets in Museums and Libraries: A Risk Management Approach. *Library Trends*, 48 (2), pp. 358-78.
5. Vasylenko, D., Butko, L., Maslak, V., Domatrak, Yu. (2020). The Role of Innovative Management Facilities in Museum Activities. *Socio-Cultural Management Journal*. № 2. pp. 107-121. doi: <https://doi.org/10.31866/2709-846x.2.2020.222649>
6. Vasylenko, D., Butko, L., Salem D. (2021). The Archives Governance in Conditions of Archive Fund Digitization. *Socio-Cultural Management Journal*. № 1. P. 83-100. doi: <https://doi.org/10.31866/2709-846x.1.2021.235693>
7. Vovk, N. (2018). Electronic Exhibitions of Archival Documents: Current State and Prospects of Development. *Visnyk Knyzhkovoї Palaty*, 5, pp. 43-48. [in Ukrainian].
8. Volodin, D. V. (2012). Development of Methodological Bases of Development and Implementation of Automated Document Management Systems: Foreign Experience (1990-2011). *Extended abstract of thesis candidate's thesis*. Moskva: VNIIDAD. [in Russian].
9. Haranin, O. Ya. (2013). The Influence of Information Technology on the Formation of New Forms of Archival Sources. *Arkhivy Ukrainy*, 6 (288), pp. 86-94. [in Ukrainian].
10. (2020). The Head of the State Archival Service of Ukraine Anatoliy Khromov Took Part in the Presentation of the Complex Electronic Resource «Archiu» of the Central State Archive of Public Associations of Ukraine, created with the Direct Participation of the Company «Archival Information Systems». Retrieved from <http://surl.li/sluc> [in Ukrainian].
11. McKay, S. (2003). Digitization in an Archival Environment. *Electronic Journal of Academic and Special Librarianship*, 4, 1. Retrieved from https://southernlibrarianship.icaap.org/content/v04n01/Mckay_s01.htm
12. Nazarova, Ye. (2019). «State in a smartphone» and constitutional digital rights. What Zelensky's team offers. *Radio Svoboda*. Retrieved from <https://www.radiosvoboda.org/a/30187139.html> [in Ukrainian].
13. Namande, B. W. (2004). Digitization of Archival Records: the Kenya National Archives and Documentation Service Experience. Retrieved from <https://core.ac.uk/download/pdf/39670332.pdf>
14. Law of Ukraine on Electronic Documents and Electronic Document Management from May 31, 2005, № 2599-IV. (07.11.2018). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-15#Text> [in Ukrainian].
15. Prokop, Yu. V. (2020). Future Trends of Information Archives. Retrieved from <http://conf.inf.od.ua/doklady-konferentsii/2020/220-prokop-yu>. [in Ukrainian].
16. Seliverstova, K. (2013). Features of Selection of Audiovisual Documents for Permanent Storage. *Studii z Arkhiv. Spravy Ta Dokumentoznavstva*, 21, pp. 69-74. [in Ukrainian].
17. Turovs'ka, S. & Smoliar, I. (2015). Electronic Exhibition as a Communication Model of the Scientific Library. *Visnyk Knyzhkovoї palaty*, 3, pp. 29-31. [in Ukrainian].
18. Tiurmenko, I. (2016). Historical and Cultural Heritage on the Websites of the System of State Archives of the Regions of Ukraine: Access Strategy. *Visnyk Kyivs'koho Natsional'noho Universytetu Imeni Tarasa Shevchenka. Istoriiia*, 3, pp. 70-75. [in Ukrainian].
19. Warren-Jones, E. (2018). How to Digitise an Archive. *De Gruyter*. Retrieved from <https://blog.degruyter.com/how-to-digitise-an-archive/>

Стаття надійшла до редакції 09.08.2021
Отримано після доопрацювання 17.09.2021
Прийнято до друку 28.10.2021

БІБЛІОТЕКОЗНАВСТВО

УДК 94(477.8) "1816/1830": [329.733:342.725]: 030

Цитування:

Дуднік О. Я. Перемиський осередок українського національного відродження на початку XIX ст. у довідкових виданнях. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2021. № 4. С. 39–49.

Dudnik O. (2021). Peremyshl center of the ukrainian national revival in the early XIX-th century in reference publications. *Library science. Record Studies. Informology*. 4, 39–49 [in Ukrainian].

Дуднік Олександр Якович,
кандидат історичних наук,
старший науковий співробітник
Національної бібліотеки України
імені В. І. Вернадського
dudn70@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0001-5206-1129>

ПЕРЕМИСЬКИЙ ОСЕРЕДОК УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО ВІДРОДЖЕННЯ НА ПОЧАТКУ XIX СТ. У ДОВІДКОВИХ ВИДАННЯХ

Мета дослідження – розкрити особливості висвітлення у довідкових виданнях перших освітніх об'єднань українського національного відродження у місті Перемишлі на початку XIX ст. **Методологія дослідження:** у роботі застосовано принципи історизму, об'єктивності, системності і всебічності, а також загальні методи наукового дослідження – аналіз, синтез, порівняння. **Наукова новизна:** вперше розглянуто висвітлення у довідковій літературі церковного і світського культурно-освітніх об'єднань у Перемишлі на початку XIX ст. **Висновки.** У науково-довідкових виданнях відсутні статті, безпосередньо присвячені товариству галицьких греко-католицьких священників і перемиському культурно-освітньому гуртку. Вони згадуються у статтях довідкових видань з історії західноукраїнських земель кінця XVIII ст. – першої половини XIX ст., у статтях, присвячених відомим діячам українського культурного і національно-державного відродження, того ж часу, інколи – в контексті історії міста Перемишля. Інформація про них є неповною, короткою, розпливчатою, навіть суперечливою, зокрема, щодо їхніх назв та учасників. У матеріалах різних довідкових видань згадується або лише товариство, або гурток, інколи – обидві організації. У довідкових виданнях відсутні дані про те, що товариство і гурток виникли й функціонували в місті Перемишлі, фактично, в один і той же час, що їхня діяльність була ідентичною, а з-поміж їх головних учасників чимало одних і тих же особистостей. Не повідомляється, що церковне товариство було започатковано перемиським Собором руських священників 1816 р., що його діяльності активно протидіяли і Католицька церква і польська адміністрація Галичини. Після втрати товариством права діяти згідно свого статуту воно трансформувалося у культурно-освітній гурток – громадське об'єднання. До складу гуртка входили і церковні й світські діячі, які не лише сприяли запровадженню навчання українською мовою, а й були учасниками так званої «абеткової війни». Товариство і гурток варто ототожнювати з культурним осередком Перемишля.

Ключові слова: національне відродження, Перемишль, товариство галицьких священників, Перемиський культурно-освітній гурток, абеткова війна.

Dudnik Oleksandr,

Ph.D. in History,

Senior Research,

National Library of Ukraine named after V.I. Vernadsky

PEREMYSHL CENTER OF THE UKRAINIAN NATIONAL REVIVAL IN THE EARLY XIX-TH CENTURY IN REFERENCE PUBLICATIONS

*The purpose of the article is to reveal the features of illuminate in reference and bibliographic publications of the first educational associations of the Ukrainian national revival in Przemyśl at the beginning of the XIX century. **Methodology:** during the writing of the work the principles of historicism, objectivity, systematics, and comprehensiveness were applied, as well as – general methods of scientific research – analysis, synthesis, comparison. **Scientific novelty:** for the first time the coverage in the reference literature of church and secular cultural and educational associations in Przemyśl at the beginning of the XIX century is considered. **Conclusions.** There are no articles in scientific reference books directly devoted to the Society of Galician Greek Catholic Priests and the Peremyshl Cultural and Educational Circle. They are mentioned in the articles of reference publications on the history of western Ukrainian lands, in articles devoted to famous figures of the Ukrainian cultural and national-state revival, sometimes – from the history of Przemyśl. Information about them is incomplete, short, vague, even contradictory, in particular, regarding their names and participants. The reference publications mention either only the society or the club, sometimes – both organizations. There is no information that their activities were identical, and that many of their figures were among the main members of both organizations. It is not reported that the church society was founded by the Peremyshl Council of Russian priests in 1816, which was actively opposed by both the Catholic Church and the Polish administration in Galicia. It is not reported that after losing the right to act in accordance with its statute, church society was transformed into a cultural and educational club – a public association. The club also included church and secular figures who not only contributed to the introduction of teaching in the Ukrainian language but were also participants in the so-called «alphabet war».*

Keywords: national revival, Przemyśl, society of Galician priests, Przemyśl cultural and educational club, alphabetical war.

Актуальність теми дослідження. Сучасне національне-державне відродження, яке супроводжується запровадженням української мови в усіх навчальних закладах і державних органах управління країни, а також створенням і розбудовою автокефальної помісної Православної церкви України, має своє глибоке коріння у подіях двохсотлітньої давності. Наприкінці XVIII – на початку XIX ст. в Австрійській імперії, до складу якої входили західноукраїнські землі, розпочинається українське національне відродження, яке стало першим етапом національно-визвольного руху на теренах цього регіону. Українське відродження було спричинене прогресивними реформами прихильників освіченого абсолютизму – імператриці Марії Терезії та її сина-співправителя і наступника Йосифа II (XVIII ст.). Завдяки цим реформам розпочалося поступове відродження українського народу, його віри, мови, традицій, запровадження й поширення укра-

їнської освіти. Українськими національними центрами у зазначений період були найбільші міста Галичини – Перемишль і Львів. Саме там виникли перші просвітницькі українські об'єднання, учасники яких пропагували і поширювали освіту серед українського народу, укладали і видавали перші підручники українською мовою, відкривали перші українські школи, а головне – обґрунтовували етнічну й мовну окремішність українського народу, національну, історичну та культурну єдність українців, які перебували у складі Австрійської і Російської імперій, а також стверджували давні традиції власної державності і політичної незалежності. У науковій, навчальній і довідковій літературі серед перших таких організацій у зазначений історичний період згадуються: «Товариство галицьких греко-католицьких священників для поширення письма, освіти і культури серед вірних на основі християнської релігії» (1816 р.) та культур-

но-освітній гурток учених (1820–1830 рр.) у Перемишлі. Однак безпосередніх досліджень з цього питання, проведених на основі матеріалів довідкових видань, не виявлено, що й зумовило потребу його вивчення.

Аналіз досліджень і публікацій показав, що наявні лише поодинокі праці дослідників, зокрема, Р. Кирчіва про Перемиський гурток українських учених [8] і Ф. Стебля про Перемиський культурно-освітній осередок [20], які різняться за назвою і змістом, не містять інформації про безпосередні причини появи цих об'єднань, відмінності у їх діяльності, складі учасників, характері взаємовідносин. Торкаються цих питань: М. Ріпецький у контексті історії українського церковно-народного відродження та увічнення пам'яті його провідника – Івана Могильницького [16]; І. Гречко – з нагоди відзначення чергової річниці утвердження мовно-культурної та національної ідентичності українців Перемишльщини та її видатного діяча – Івана Снігурського [3].

Мета дослідження – розкрити особливості висвітлення у довідкових виданнях перших національних культурно-освітніх об'єднань українського відродження початку ХІХ ст. у місті Перемишлі, зокрема, їхніх назв, існування між ними взаємозв'язків чи співпраці, наявності спільних і відмінних рис у діяльності та складі учасників.

Для досягнення поставленої мети використовуються як довідкові видання, так і праці дослідників, останні мають доповнити інформацію, що відсутня у довідкових джерелах.

Виклад основного матеріалу. Вперше інформація про «Товариство галицьких греко-католицьких священників» (далі – Товариство) і культурно-освітній гурток учених (далі – Гурток) з'являється у статтях другого і шостого томів «Енциклопедії Українознавства». Так, у загальній частині другого тому цього видання у розділі 8 «Українські землі під Австрією й Угорщиною в рр. 1772–1918» говориться про діяльність *Перемиського гуртка учених*, який був згуртований у 1820–1830-х рр. навколо єпископа Івана Снігурського і включав патріотично налаштованих священників: Йосипа Левицького, Йосипа Лозинського, Антіна Добрянського, Івана Лаврівського. У матеріалах цієї статті пояснюється, що поява гуртка

і його діяльність були обумовлені політикою «освіченого абсолютизму», яку проводили у власних державних інтересах австрійські цесарі – Марія Терезія та Йосип II. Серед конкретних заходів названо заснування ними 1774 р. у Відні духовної семінарії (Barbareum) для греко-католицького, тобто уніатського духовництва, у 1784 р. – університету у Львові, а при ньому у 1787 р. – спеціального українського навчального закладу (Studium Ruthenum), з філософським і богословським інститутами. Навчання у ньому велося «мовою краю», яка складалася з церковнослов'янської і народної лексики [21, 15]. Як наслідок – українське греко-католицьке духовництво стало відігравати провідну роль у тодішньому житті Галичини. Воно становило консолідовану й дисципліновану верству з давніми традиціями, відзначалося своєрідним аристократизмом і консерватизмом, що проявлялося у вживанні польської мови як у домашньому, так і публічному житті [2, 484]. Однак учасники Перемиського гуртка, на відміну від більшості тодішнього українського духовенства, вперше порушили питання про необхідність повернення до народної (української) мови не лише у повсякденному житті, а й в шкільному навчальному процесі, що, в свою чергу, вимагало підготовки підручників українською мовою.

У словниковій частині шостого тому цієї ж Енциклопедії міститься стаття «Перемисьль». У ній зазначається, що у зв'язку з переходом у другій половині ХVІІІ ст. м. Перемишля під австрійську владу виникли можливості для його відродження як українського міста на церковному і освітньому полі. Завдяки священнику І. Могильницькому, за підтримки єпископів М. Левицького й І. Снігурського Перемишль став у першій половині ХІХ ст. важливим українським освітнім центром, де 1816 р. було засновано Товариство священників для видання шкільних і загальноосвітніх книжок, відкрито Дяко-вчительський інститут (1817 р.), надруковано кілька шкільних підручників. Завдяки діяльності товариства з'явилися дві граматики «руської мови», була започаткована цінна бібліотека Капітули [7, 2007] (дорадчий орган управління Церквою) [10], яка водночас служила архівом і частково музеєм [7, 2006–2007]. Зазначимо, що найдавніші

бібліотеки у галицьких містах створювалися при церковних установах. Перемишльська капітульна бібліотека була започаткована раніше, ніж зазначається у статті Енциклопедії, а саме – на межі XVI–XVII. Перший відомий запис на користь бібліотеки капітули походить з середини XVI ст., коли перемишльський єпископ Станіслав Тарло заповів на неї грошову квоту для закупівель книг. Дарували бібліотеці книги як духовні, так і світські особи [11].

У Довіднику з історії України (Київ, 1996) під редакцією М. Котляра і С. Кульчицького (Київ, 1996) у статті «Культурне відродження на західних землях під владою Австрійської імперії» не лише згадується товариство, а й розкривається історичне значення його появи, патріотизм і месіанство його учасників. Автори довідника зазначають, що українське греко-католицьке духовенство на відміну від польського – римо-католицького формувалося майже цілком із селян, а тому особливо не відрізнялося від селянства ні культурним рівнем, ні своєю ментальністю. Щоб стати провідником національно-культурного відродження українське духівництво мало позбутися синдрому неповноцінності батьківської, «холопської» мови. Адже священики навчалися і звикли послуговуватися німецькою та польською мовами, що забезпечувало їм успішне сходження шаблями службової драбини, а рідної цуралися, навіть спілкуючись у своєму колі. Однак, знайшлися ентузіасти просвітницької роботи в українських селах. 1816 р. єпископ греко-католицької церкви у Перемишлі М. Левицький та його помічник у справах школи І. Могильницький організували товариство галицьких греко-католицьких священиків з метою поширення освіти й культури. З ініціатииви І. Могильницького у Східній Галичині розпочалося створення мережі початкових україномовних шкіл [9, 183]. Водночас у довіднику не згадується культурно-освітній гурток у Перемишлі 20–30-х років XIX ст.

У так званому «Новому довіднику: історія України» (Київ, 2006) також в контексті висвітлення матеріалу про Український національно-визвольний рух на західноукраїнських землях на початку XIX ст. подається інформація про *культурно-освітній гурток у Перемишлі*, як перший «паросток» національного

відродження. У довіднику зроблено акцент на визначальній ролі діяльності Перемишльського гуртка, члени якого, особливо Іван Могильницький, стали відверто боронити українські національні інтереси, переконливо доводити, що українська (народна) мова є окремою, реальною східнослов'янською мовою поширеною на всіх (східних і західних) українських землях. Водночас, дотримуючись застарілих мовних традицій, вони намагалися не тільки очистити народну мову від польських і російських слів, а й наблизити її до старокнижної, тобто церковнослов'янської мови [6, 393]. Це не сприймалося народними масами і не мало успіху у навчальному процесі.

Серед персоналій у зазначеному виданні подана розгорнута інформація тільки про засновника і керівника, як зазначено, «освітнього товариства священиків» (1816 р.) – Івана Могильницького, взята з іншого довідкового видання [6, 392].

Отже, з матеріалу «Нового довідника: Історія України» важко зрозуміти чи були освітнє товариство і культурно-освітній гурток у Перемишлі однією і тією ж організацією чи – двома різними.

Дев'яносто років тому М. Ріпецький у статті, присвяченій 100-літтю з дня смерті І. Могильницького, писав, що Статут Товариства галицьких греко-католицьких священиків затвердив цісар Франц 5 липня того ж 1816 р. і товариство розпочало свою культурно-освітню діяльність [16]. Про культурно-освітній гурток у Перемишлі він не згадує. Це ж саме стосується сучасного дослідження «Галичина: між Сходом і Заходом: нариси історії XIX – початку XX ст.» (Львів, 1999). Його автор О. Сухий зазначає, що важливою подією у житті галицьких українців була організація у Перемишлі Товариства греко-католицьких священиків 1818 р. Його головою був перемишльський канонік Іван Могильницький. Серед завдань товариства – укладання популярних книг для українців, відкриття народних шкіл з русинською (українською) мовою викладання [21, 20]. У низці посібників з історії України як, зокрема, у двох виданнях тритомного довідника з історії України (Київ, 1993, 1995, 1996), (Київ, 2002), за редакції І. Підкови та Р. Шуста, а також у довідковому

виданні нового типу: «Історія України: персоналії, терміни, назви і поняття» (Луцьк, 2008) також відсутні статті, безпосередньо приурочені товариству галицьких греко-католицьких священників у Перемишлі і (чи) перемиському освітянському гуртку вчених. Однак, у першому з названих довідників інформація про товариство згадується у статтях, присвячених Михайлу Левицькому та Івану Могильницькому. У них, зокрема, повідомляється, що М. Левицький, будучи на посаді перемиського єпископа, підтримав створення освітнього товариства священників у 1816 р. Згодом у 1851 р. він став митрополитом Галичини, а 1856 р. – першим кардиналом Греко-Католицької Церкви, однак був непослідовним у відстоюванні права викладати українською мовою в школах Східної Галичини [18, 146]. Про І. Могильницького зазначається, що він як референт з питань шкільництва Перемишльської греко-католицької єпархії був засновником і першим керівником першого в Галичині освітнього товариства священників, домагався викладання українською мовою в школах Галичини та уклав «Граматику язика словеноруського» (1823) – першу в Галичині граматику книжної української мови, а як передмову до неї – наукову працю – «Відомість о руській язичі» (1829), в якій спростував уявлення про українську мову як діалект польської або російської [19, 239]. Ще у двох статтях видання, присвячених Йосипу Лозинському та Івану Снігурському, їхня участь у товаристві не згадується. Про Й. Лозинського повідомляється, що він був діячем українського національного відродження, який лише у 1848 р. відмовився від ідеї викладання української мови латиницею та визнав провідну роль для Галичини культури Наддніпрянської України [18, 174]. З іменем І. Снігурського – доктора богослов'я, філантропа і мецената, який заохочував людей зі свого оточення вживати у повсякденному житті українську мову, надавав матеріальну і моральну допомогу літераторам, пов'язано формування у Перемишлі культурно-освітнього осередку, який започаткував українське національне відродження у Галичині. За сприяння І. Снігурського було відкрито дяко-вчительський інститут (1818), музична та єпархіальні школи, друкарні, запроваджено хорівий

спів у кафедральній церкві [19, 217]. Довідник не містить статей про інших учасників товариства, зокрема, про Йосипа Левицького, Антіна Добрянського, Івана Лаврівського.

У виданні «Історія України: персоналії, терміни, назви і поняття» (Луцьк, 2008) теж відсутні конкретні статті як про товариство, так і про гурток у Перемишлі. Як і в довіднику І. Підкови та Р. Шуста згадується лише про товариство у двох статтях – присвячених І. Могильницькому [12, 443] та І. Снігурському. При цьому подана ідентична за змістом інформація з попереднім виданням, зокрема про те, що з постаттю останнього пов'язано формування у Перемишлі культурно-освітнього осередку, який започаткував українське національне відродження у Галичині [17, 217]. На відміну від вище розглянутого довідника, у цьому є статті про Йосипа Левицького та Івана Лаврівського, але у них не згадується ні товариство, ні гурток. Про інших учасників товариства – Й. Лозинського та Антіна Добрянського інформація у виданні відсутня.

У Довіднику з історії України І. А. Прохорової (Київ, 2008), матеріали в якому подаються у вигляді коротких тез, у контексті висвітлення теми «Українські землі у складі Російської та Австрійської імперій наприкінці XVIII – у першій половині XIX ст.» згадуються лише члени «Товариства священників» – І. Могильницький (1832), Й. Лозинський (1833), Й. Левицький (1834), які видали перші граматики української мови. Інформація також присвячена І. Могильницькому як автору першої в Галичині «Граматики» української мови та наукового трактату «Розвідка про руську мову», в якому він обстоював ідею самобутності української мови, вказав на її відмінність від польської та російської [15, 154].

У першому томі «Довідника з історії України» О. Уривакіна (Кам'янець-Подільський, 2018), підготовленого відповідно до вимог і програм МОН України з історії України, у контексті висвітлення теми «Національне відродження на західноукраїнських землях» (перша половина XIX ст.) зазначається, що активну участь у національно-визвольному русі в Західній Україні брало греко-католицьке духовенство. «У 1816 р. єпископ греко-католицької церкви у Перемишлі М. Левицький та канонік І. Мо-

гильницький створили «Клерикальне товариство, що ставило за мету поширення релігійної літератури українською мовою. Почалося створення мережі початкових україномовних шкіл. У 1820 р. у Перемишлі виник гурток, який був створений єпископом УГКЦ Іоанном (Снегурським). Члени гуртка збирали й пропагували український фольклор, історичні матеріали» [23, 435].

Деякі довідкові видання, такі як популярна бібліографічна енциклопедія «Україна: минуле і сучасність» (Київ, 1999) і словник-довідник «Історія України» В. В. Анісімова (Київ, 2012), взагалі не мають інформації ні про освітні об'єднання, ні про їхніх діячів.

Згадується товариство у статтях біографічних довідників та словників-довідників з історії української літератури. Так, коротка інформація про нього є у статті, присвяченій Івану Могильницькому, біографічному довіднику «Видатні діячі українського національного відродження (XIX–XX ст.) (Луганськ, 2008). У ній зазначається, що І. Могильницький був одним з фундаторів першої на Галичині церковно-освітньої інституції – Товариства галицьких греко-католицьких священників (1816 р.) [13, 242–243]. Подібна згадка міститься також у статті про І. Могильницького як культурно-освітнього і церковного діяча у словнику-довіднику «Історія Української культури» В. В. Анісімова (Київ, 2014). «У 1816 р. заснував «Товариство галицьких священників греко-католицького обряду» для видання українських загальноосвітніх і релігійних книжок [14, 178].

Значно більше інформації про згаданих діячів подано у статті І. Гречка, присвяченій 150-річчю від дня смерті І. Снігурського. У ній зазначається: «Ще будучи парохом церкви св. Варвари у Відні, о. І. Снігурський вступив до першого в Галичині т-ва Галицьких і Духовних Греко-католицького обряду, яке заснував у Перемишлі неструджений і енергійний працівник і організатор народної освіти о. І. Могильницький. Він був інспектором парафіяльних шкіл, для котрих склав Катехизм (1815) і Буквар (1816) і, власне, створене ним згадане т-во мало на меті зібрати якнайбільше людей, головно парохів, які би взяли під свій контроль і опіку справи народної освіти. Реко-

мендуючи пароха церкви св. Варвари у Відні Івана Снігурського до т-ва, Ів. Могильницький представив його як доброго знавця «руської» мови і граматики, що було необхідне при видаванні шкільних підручників, на підставі яких учні удосконалювали б знання рідної мови, а, тим самим, могли б краще розуміти літературні твори, писані на цій мові, виповідатися в ній. Статут т-ва складений латиною (Societas Presbyterorum Ritus Greco-catholici), був затверджений декретом віденських властей і за підмогою та запорукою перемишльського владики успішно почала розвиватися статутна праця над піднесенням освіти і релігійності населення» [3].

У сучасній «Енциклопедії історії України. Том: Україна–Українці. Кн. 2.» (Київ, 2019), у контексті висвітлення історії українських земель 1772–1917 рр. у рубриці «Становлення українського модерного націоналізму» згадуються і товариство, і гурток: «... перемиський канонік І. Могильницький задля поширення освіти і культури в Галичині заснував Т-во галицьких греко-католических священників. Метою діяльності т-ва стало видання шкільної і популярної літератури українською мовою для пропаганди освіти в народних масах [22, 195]. Далі в Енциклопедії повідомляється, що важливу роль у розвитку галицького відродження відіграв гурток перемиського єпископа І. Снігурського до якого у 1920–30-х рр. входили І. В. Лаврівський, А. Добрянський, автор граматики української мови Й. Левицький, Й. Лозинський, І. Могильницький [22, 196].

У восьмому томі «Енциклопедії історії України» (Київ, 2011) в статті про Перемиську єпархію, зокрема в роки 1772–1918, відсутня інформація і про товариство, і про гурток. Нічого не говориться про них і в статтях цього ж тому Енциклопедії, присвячених Перемишлю та перемишлянам.

Однак у цій та іншій довідковій літературі відсутня інформація про те, що створення товариства відбулося після відновлення Перемиської кафедральної капітули східного обряду або так званого Перемиського Собору руських священників (крилошан) та затвердження її статуту у тому ж 1816 р. Це сталося завдяки зусиллям та сприянням першого митрополита Греко-Католицької церкви в Ав-

стрії Антонія Ангеловича та тодішнього єпископа перемиського Михайла Левицького [10]. До складу Собору, а, відповідно, й товариства, увійшло шість священників.

Водночас, важливо, що в розглянутих енциклопедичних статтях загальної частини про історію українських земель 1772–1917 рр. в складі імперії Габсбургів поряд з економічними реформами увага акцентується на відновленні в Австрійській імперії Греко-Католицької (Уніатської) церкви, а згодом і митрополичої кафедри, а також – на створенні вищих навчальних закладів для українців, або русинів, як тоді їх офіційно називали. Саме ці чинники відіграли головну роль у відродженні українства на західноукраїнських землях. Водночас ці та інші статті не містять інформації про політичне підґрунтя реформ цісарів Габсбурзької імперії, яке полягало у послабленні потужного польського національно-визвольного руху шляхом протиставлення йому відродження українського народу. Так, завдяки цісарському патенту «про толерантність» 1781 р. українська Греко-Католицька церква була зрівняна в правах з польською Католицькою церквою, яка до того часу взагалі не визнавала Уніатську, що занепадала [4, 29]. У цьому ж плані відсутня інформація у сучасних статтях й про те, як польська влада в Галичині протидіяла товариству у його діяльності, насамперед, підготовці українських підручників та навчанні українською мовою. Зокрема, відомо, що львівський губернський уряд, очолюваний поляками, був проти викладання українською мовою в школах Галичини, вважаючи її «породою московської», і лише втручання австрійського уряду усунуло польську перешкоду [16]. Ця інформація також пояснює, як причини зародження нового польсько-українського протистояння, так і швидке припинення статутної діяльності товариства галицьких греко-католицьких священників ... Адже, на думку сучасного дослідника Р. Кирчіва, протидія з боку польських шовіністично-шляхетних і владних чинників «не дали товариству належно розгорнути свою діяльність, і як організаційна структура воно швидко припинило існувати» [8, 132]. Інший сучасний автор Ф. Стеблій наголошує, що «на жаль, товариство не змогло розгорнути свою

діяльність як організована спілка: затверджений імператором статут через інтриги в колах духовної ієпархії не отримав апробації у Ватикані. Проте його члени фактично працювали в душі головних засад статуту щодо поширення освіти рідною мовою. Це, насамперед, І. Могильницький (голова товариства) та його протектор І. Снігурський, парох з Радимна і порохницький декан Гкат Давидович, любачівський парох і декан Василь Созанський та ін.» [20, 105].

Однак, не всі представники греко-католицького духовенства поділяли напрями національного розвитку, визначені товариством. Так, один з його учасників Й. Лозинський обстоював ідею використання латинської абетки в українській мові [21, 21]. Адже у тому ж таки 1816 р. з ініціативи латинського архієпископа Анквича у Львові галицький губернатор Гауер звернувся до львівського архієпископа та галицького митрополита Михайла Левицького з листом, в якому висловлювався проти введення української (тоді – руської) мови в народних школах. Мотивував це тим, що ця мова, на його думку, насправді ще не вироблена говірка, якою мало або зовсім нічого не пишуть, тому вона не потрібна й для самих русинів, що переважно володіють польською мовою, щоб не пробуджувати серед населення однієї країни духу сепаратизму. Проти такого ставлення до української мови виступив тоді український освітній і церковний діяч Іван Могильницький, доводячи, що український народ – найчисленніший у Галичині, а його мова не є ідентична з польською, ані не є мішаниною інших слов'янських мов (польської та російської) [5]. Таким чином, у 1816 р., зі створенням товариства, у середовищі прихильників українського відродження фактично розпочалася так звана «абеткова війна», яка тривала й за часів діяльності «Руської трійці», стала причиною її розколу і навіть сприяла появі москвофільства.

Відсутність у енциклопедичних і довідкових статтях цієї інформації викликає певне нерозуміння щодо існування, діяльності, складу товариства і гуртка. Загалом, статтям довідкових видань бракує стислої інформації, яка б пояснювала причино-наслідкові зв'язки щодо появи і діяльності зазначених об'єднань,

допомагала б краще зрозуміти їх значення та особливості історичного періоду.

Наукова новизна. Вперше здійснено спробу розкрити наявну у довідкових виданнях інформацію про церковне товариство і культурно-освітній гурток м. Перемишля на початку XIX ст. Для створення цілісної картини про ці об'єднання інформацію доповнено даними з історичних досліджень.

Висновки. Отже, у науково-довідкових виданнях відсутні статті, безпосередньо присвячені товариству галицьких греко-католицьких священників і перемиському культурно-освітньому гуртку, – історично важливих для висвітлення початків українського національного відродження на західноукраїнських землях. Товариство і гурток згадуються у статтях довідкових видань з історії України лише в контексті висвітлення подій на західноукраїнських землях кінця XVIII ст. – першої половини XIX ст., у статтях, присвячених відомим діячам українського культурного і національного відродження того ж часу, інколи в контексті історії міста Перемишля. Крім статей в енциклопедичних виданнях, довідниках з історії України окрема інформація про ці об'єднання наявна в статтях біографічних довідників і словників-довідників з історії української культури.

В одних матеріалах згадується лише товариство, в других – гурток, в третіх – обидві організації, або культурний осередок у Перемишлі, без будь-яких пояснень. Наявна у довідкових виданнях інформація про ці освітні об'єднання є короткою, розпливчастою, навіть суперечливою, зокрема, щодо їхніх назв та учасників. Аналіз цієї інформації показав, що товариство і гурток виникли й функціонували в одному місті – Перемишлі і майже в один і той же час, ідентичною була їхня діяльність, а з-поміж їх головних учасників згаду-

ються одні і ті ж особистості: І. Могилинецький, І. Снігурський, Й. Лозинський та ін. Це й викликало запитання: чи товариство і гурток – дві різні організації чи одна й та ж? Опрацьована інформація з довідкових видань, а також декількох досліджень з цієї теми дає змогу стверджувати про беззаперечне існування спочатку церковного товариства, а в подальшому – на його основі світського культурно-освітнього гуртка. Ймовірно, що товариство існувало нетривалий час – близько року. Безпосереднім чинником для його появи стало відновлення Перемиського Собору руських священників 1816 р. Але вища церковна влада у Ватикані швидко позбавила товариство права діяти згідно свого статуту, тому воно трансформувалося в гурток, який, як громадське об'єднання, перебрав на себе статутні – культурно-освітні функції товариства й існував близько двох десятиліть. До складу гуртка входили не лише церковні, а й світські діячі. І товариство, і гурток доцільно ототожнювати з культурним осередком Перемишля. Поява товариства, а потім гуртка відновила польсько-українське протистояння та спричинила розгортання абеткової війни в українському національно-культурному середовищі.

Брак такої інформації у розглянутих довідкових виданнях створює певне нерозуміння щодо виникнення й діяльності товариства й гуртка. Однак питання все ж потребує більш глибоко історичного дослідження, а відсутність статей у довідкових виданнях, безпосередньо присвячених цим культурно-освітнім об'єднанням – їх підготовки. Наявність хоча й розпорошеної та суперечливої інформації про них в інших статтях науково-довідкової літератури, зокрема, згаданих у цьому дослідженні, також сприятиме цьому.

Список використаних джерел

1. Білий Б. М. Могилинецький Іван // Енциклопедія історії України. Київ, 2010. Т. 7. С. 17–18.
2. Витанович І. Українські землі під Австрією й Угорщиною в рр. 1772–1918. Галичина // Енциклопедія Українознавства : заг. ч. Київ, 1995. Т. 2. С. 484–489.
3. Гречко І. Єпископ Іван Снігурський і утвердження мовно-культурної та національної ідентичності українців Перемишльщини (До 150-річчя з дня смерті) // Патріарх: греко-католицьке аналітичне видання. 1997. № 10 (322). URL : <http://www.patriyarkhat.org.ua/statti-zhurnalu/epyskop-ivan-snihurskyj-i-utverdzhennya-movno-kulturnoji-ta-natsionalnoji-identychnosti-ukrajintsiv-peremyskshschyny/> (дата звернення: 09.10.2020)

4. Дмитришина Н. Исторична зумовленість становлення та розвитку національної системи виховання під егідою українського чернецтва Галичини (кінець XIX – початок XX ст.) // Нова педагогічна думка : наук. метод. журн. 2010. № 2. С. 29–31.
5. Заброварний С. Перша «азбучна війна» в Галичині // Наше слово. 2011. № 15, 7 квітня. URL: <https://nasze-slowo.pl/persha-azbuchna-viyna-v-galichini> (дата звернення: 16.10.2020)
6. Західноукраїнські землі в першій половині XIX ст. Український національно-визвольний рух. Новий довідник : Історія України. 2-ге вид. Київ, 2006. С. 388–398.
7. Ісаєв П. Перемишль // Енциклопедія Українознавства : словник. ч. / під ред. В. Кубійовича. Париж-Нью-Йорк. Т. 6. С. 2005–2007.
8. Кирчів Р. Роль Перемиського гуртка українських учених у розвитку народознавчих зацікавлень в Галичині (10–20-і рр. XIX ст.) // Перемишль і перемиська земля протягом віків: зб. наук. пр. і матеріалів міжнарод. наук. конф., організованої Наук. тов-вом імені Т. Шевченка в Польщі, 24–25 червня 1994 року в Перемишлі / під ред. Степана Заброварного. Перемишль-Львів, 1994. С. 131–137. URL: <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/9937/file.pdf> (дата звернення: 09.10.2020)
9. Котляр М. Кульчицький С. Культурне відродження на західних землях під владою Австрійської імперії // Довідник з історії України. Київ: Вид-во «Україна», 1996. С. 182–184.
10. Кривенко М. Бібліотека Перемиської Греко-Католицької Капітули у світлі архівних матеріалів м. Любліна // Academia. edu. 2009. URL: <https://www.academia.edu/14329213/> (дата звернення: 04.09.2020)
11. Лоштин Н. Невигадана історія бібліотеки католицького кафедрального собору // Фотографії старого Львова. 2019. 9 січн. URL: <https://photo-lviv.in.ua/nevigadana-istoriya-biblioteki-katolitskogo-kafedralnogo-soboru/> (дата звернення: 04.09.2020)
12. Могильцький Іван Васильович (1777–24.6.1831) // Історія України: персоналії, терміни, назви і поняття (1648–1917): навч. посіб.-коментар: у 2 т. / Л. І. Гайдай ; Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки. Луцьк, 2008. Т. 1. С. 442–443.
13. Могильницький Іван (1777–1831) // Видатні діячі українського національного відродження (XIX–XX ст.): біографічний довідник : навч. посіб. для студ. ун-ту спец. «Історія» / упоряд.: Т. Ю. Анпілогова ; Луган. Нац. ун-т імені Тараса Шевченка. Луганськ: Вид-во ЛНУ, 2008. С. 145–146.
14. Могильницький Іван (1777–1831) // Історія Української культури : словник-довідник : навч. посіб. / В. В. Анісімов. Київ, 2014. С. 178.
15. Прохорова І. А. Українські землі в складі Російської та Австрійської імперій наприкінці XVIII – у першій половині XIX ст. // Довідник з історії України : у 2 ч. Київ, 2008. Ч. 1. С. 141–160.
16. Ріпещький М. Світлий спомин з історії нашого церковно-народного відродження (В 100-ліття смерті о. Івана Могильницького) // Бескид. 1931. Ч. 1 (79), 12. 04. URL: <https://bit.ly/3iAN1Ux> (дата звернення: 29.09.2020)
17. Снігурський Іван (18.V.1784-24.IX.1847) // Історія України: персоналії, терміни, назви і поняття (1648–1917): навч. посіб.-коментар : у 2 т. / Л. І. Гайдай ; Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки. Луцьк, 2008. Т. 2. С. 217–218.
18. Стеблій Ф. Левицький Михайло // Довідник з історії України : у 3 т. / Ін-т іст. дослідж. Львів. держ. ун-ту ім. Івана Франка ; уклад.: І. Підкова, Р. Шуст. Київ, 1995. Т. 2. 146 с.
19. Стеблій Ф. Могильницький Іван // Довідник з історії України : у 3 т. / Ін-т іст. дослідж. Львів. держ. ун-ту ім. Івана Франка ; уклад.: І. Підкова, Р. Шуст. Київ, 1995. Т. 2. С. 239.
20. Стеблій Ф. Перемиський культурно-освітній осередок та його діячі епохи українського національного відродження (перша половина XIX ст.) // Перемишль і перемиська земля протягом віків: зб. наук. пр. і матеріалів міжнарод. наук. конф., організованої Наук. тов-вом імені Т. Шевченка в Польщі, 24–25 червня 1994 року в Перемишлі / під ред. Степана Заброварного. Перемишль-Львів, 1994. С. 103–129. URL: <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/9937/file.pdf> (дата звернення: 04.10.2021)
21. Сухий О. Галичина: між Сходом і Заходом: нариси історії XIX – початку XX ст. – 2-е вид. / Олексій Сухий. Львів, 1999. 26 с.
22. Українські землі у складі Російської та Габсбурзької імперій, 1772–1917. Становлення українського модерного національного руху / упоряд. К. Ю. Галушко // Енциклопедія історії України. Київ, 2019. Т. : Україна–Українці. Кн. 2. С. 193–196.
23. Уривакін О. Довідника з історії України (з найдавніших часів й до кінця XIX століття: у 2 Т. Кам'янець-Подільський : Друкарня Рута, 2018. Т. 1. 496 с.

References

1. Bilyi, B. M. (2010). Ivan Mohylnytsky. Encyclopedia of the History of Ukraine. Kyiv. Vol. 7. 17–18 [in Ukrainian].
2. Vytanovych, I. (1995). Ukrainian lands under Austria and Hungary in 1772–1918. Encyclopedia of Ukrainian Studies: general part. Kyiv. Vol. 2. 484–489 [in Ukrainian].
3. Hrechko, I. (1997). Bishop Ivan Snigursky and the assertion of the linguistic, cultural, and national identity of the Ukrainians of Przemyśl (To the 150th anniversary of his death). Patriarkh: hreko-katolytske analitychne vydannia. № 10 (322). Retrieved from <https://bit.ly/3jpiN7l> [in Ukrainian].
4. Dmytryshyna, N. (2010). Historical conditionality of the formation and development of the national system of education under the auspices of the Ukrainian monasticism of Galicia (late XIX – early XX centuries.). Nova pedahohichna dumka : nauk. metod. zhurn. 2. 29–31 [in Ukrainian].
5. Zabrovarnyi, (2011, 7 kvitnia). S. The first «alphabetical war» in Galicia. Nashe slovo. № 15. Retrieved from <https://nasze-slowo.pl/persha-azbuchna-viy-na-v-galichini> [in Ukrainian].
6. Krupchan, S. (2006). Western Ukrainian lands in the first half of the XIX century. Ukrainian national liberation movement. New reference book: History of Ukraine. 2-nd edition. Kyiv. 388–398 [in Ukrainian].
7. Isaiev P. (1949-1952). Przemysl. Encyclopedia of Ukrainian Studies: Dictionary part. Paris - New-York. Vol. 6. 2006–2007 [in Ukrainian].
8. Kyrchiv, R. (1994). The role of the Peremyshl club of Ukrainian scientists in the development of ethnographic interests in Galicia (the 10th-20s of the XIX century). Przemyśl and the land of Przemyśl for centuries: a collection of works and materials of the international scientific conference organized by the Taras Shevchenko Scientific Society in Poland, June 24-25, 1994 in Przemyśl. Peremyshl-Lviv, (pp. 131–137). Retrieved from <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/9937/file.pdf>. [in Ukrainian].
9. Kotliar, M., Kulchytskyi S. (1996). Cultural revival in the western lands under the rule of the Austrian Empire. Directory on the history of Ukraine. Kyiv. 183. [in Ukrainian].
10. Kryvenko, M. (2009) Library of the Peremyshl Greek Catholic Chapter in the light of archival materials of Lublin. Retrieved from <https://www.academia.edu/14329213/> [in Ukrainian].
11. Loshtyn N. (2019, 9.). Uninvented history of the library of the Catholic Cathedral. Fotohrafiia staroho Lvova. Retrieved from <https://bit.ly/30S8oLj>. [in Ukrainian].
12. Haidai L. I. (2008). Mohylnytsky Ivan Vasyliovych (1777–24.6.1831). History of Ukraine: personalities, terms, names and concepts (1648–1917): training manual-commentary: in 2 vols. Lutsk. Vol. 1. 442–443 [in Ukrainian].
13. Anpilohova T. Yu. (2008). Mohylnytsky Ivan (1777–1831). Outstanding figures of the Ukrainian national revival (XIX-XX centuries): biohrafichnyi dovidnyk: biographical guide: a textbook for students un-tu spec. «History». Luhansk. (pp. 145–146) [in Ukrainian].
14. Anisimov, V. V. (2014). Mohylnytsky Ivan (1777–1831). History of Ukrainian Culture: dictionary-reference: textbook-manual. Kyiv. 178 [in Ukrainian].
15. Prokhorova, I. A. (2008). Ukrainian lands as part of the Russian and Austrian empires in the late XVIIIth – in the first half of the XIXth century. Dovidnyk z istorii Ukrainy: in 2 parts. Kyiv. Part. 1. 141–160 [in Ukrainian].
16. Ripetskyi, M. A bright memory from the history of our church-folk revival (On the 100th anniversary of the death of Fr. Ivan Mohylnytsky). Beskyd. 1931. Part. 1 (79), 12. 04. Retrieved from <https://bit.ly/3iAN1Ux> [in Ukrainian].
17. Haidai, L. I. (2008). Snigursky Ivan (18. V.1784–24.IX.1847). History of Ukraine: personalities, terms, names and concepts (1648–1917): training manual-commentary: in 2 vols. Lutsk. Vol. 2. 217–218 [in Ukrainian].
18. Steblii, F. (1995). Levitsky Mykhailo. Directory on the history of Ukraine: in 3 vols. Kyiv. Vol. 2. 146 [in Ukrainian].
19. Steblii, F. (1995). Mohylnytsky Ivan. Directory on the history of Ukraine: in 3 vols. Kyiv. Vol. 2. 239 [in Ukrainian].
20. Steblii, F. Peremyshl cultural and educational center and its figures of the Ukrainian national revival (first half of the XIX century). Przemyśl and the land of Przemyśl for centuries: a collection of works and materials of the international scientific conference organized by the Taras Shevchenko Scientific Society

in Poland, June 24-25, 1994 in Przemyśl. Peremyshl-Lviv, 1994. (pp 103–129.). Retrieved from <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/9937/file.pdf>. [in Ukrainian].

21. Sukhyi, O. (1999). Galicia: between East and West: essays on the history of the XIX – early XX centuries. 2-e vyd. Lviv [in Ukrainian].

22. Halushko, K. Yu. (2019). Ukrainian lands as part of the Russian and Habsburg empires, 1772–1917. Formation of the Ukrainian modern national movement. Encyclopedia of the History of Ukraine. Kyiv. Vol.: Ukraina–Ukraintsi. Kn. 2. (pp. 193–196) [in Ukrainian].

23. Uryvakin, O. (2018). Handbook of Ukrainian history (from ancient times to the end of the XIX century: in 2 vols. Kam'ianets-Podilskyi. Vol. 1 [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 06.09.2021

Отримано після доопрацювання 19.10.2021

Прийнято до друку 23.10.2021

УДК 025.4.05/.06+31:027](477)

Цитування:

Кириленко О. Г. Лінгвістичне забезпечення бібліотечних ІПС Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого: аналіз науково-методичної діяльності прикладного підрозділу. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2021. № 4. С. 49–59.

Kyrylenko O. (2021). Linguistic support of library IPS of the National Library of Ukraine named after Yaroslav the Wise: analysis of scientific and methodological activities of the applied unit. *Library science. Record Studies. Informology*. 4, 49–59 [in Ukrainian].

Кириленко Олександр Григорович,
кандидат історичних наук, доцент,
завідувач відділу лінгвістичного забезпечення
інформаційно-пошукових систем
Національної бібліотеки України
імені Ярослава Мудрого
kiral@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0002-5292-8674>

ЛІНГВІСТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БІБЛІОТЕЧНИХ ІПС НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ ІМЕНІ ЯРОСЛАВА МУДРОГО: АНАЛІЗ НАУКОВО-МЕТОДИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРИКЛАДНОГО ПІДРОЗДІЛУ

Метою дослідження є аналіз традиційних кількісних бібліометричних показників оцінки результатів науково-методичної діяльності відділу лінгвістичного забезпечення інформаційно-пошукових систем Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого за 2017-2021 роки, представлення кількісних і якісних характеристик цього напрямку науково-прикладної роботи. **Методологічною базою** репрезентації науково-методичної діяльності підрозділу національної бібліотеки є бібліометричний аналіз, який передбачає дослідження основних статистичних і бібліографічних показників визначеного напрямку роботи за допомогою кількісних, якісних даних, а також інформаційного аналізу та синтезу семантичних ознак контенту публікацій та бібліографічних даних. **Наукова новизна** полягає в комплексному бібліометричному аналізі науково-методичної діяльності прикладного відділу національної бібліотеки та оцінці власного потенціалу і визначенні перспектив розвитку цього напрямку діяльності підрозділу. **Висновки.** Вирішення прикладних завдань лінгвістичного забезпечення бібліотечних інформаційно-пошукових систем супроводжується відповідною науково-методичною діяльністю. Враховуючи, що основним об'єктом вивчення в бібліометричних дослідженнях є динаміка публікаційної активності в певний період, опубліковані праці фахівців відділу

in Poland, June 24-25, 1994 in Przemyśl. Peremyshl-Lviv, 1994. (pp 103–129.). Retrieved from <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/9937/file.pdf>. [in Ukrainian].

21. Sukhyi, O. (1999). Galicia: between East and West: essays on the history of the XIX – early XX centuries. 2-e vyd. Lviv [in Ukrainian].

22. Halushko, K. Yu. (2019). Ukrainian lands as part of the Russian and Habsburg empires, 1772–1917. Formation of the Ukrainian modern national movement. Encyclopedia of the History of Ukraine. Kyiv. Vol.: Ukraina–Ukraintsi. Kn. 2. (pp. 193–196) [in Ukrainian].

23. Uryvakin, O. (2018). Handbook of Ukrainian history (from ancient times to the end of the XIX century: in 2 vols. Kam'ianets-Podilskyi. Vol. 1 [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 06.09.2021

Отримано після доопрацювання 19.10.2021

Прийнято до друку 23.10.2021

УДК 025.4.05/.06+31:027](477)

Цитування:

Кириленко О. Г. Лінгвістичне забезпечення бібліотечних ІПС Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого: аналіз науково-методичної діяльності прикладного підрозділу. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2021. № 4. С. 49–59.

Kyrylenko O. (2021). Linguistic support of library IPS of the National Library of Ukraine named after Yaroslav the Wise: analysis of scientific and methodological activities of the applied unit. *Library science. Record Studies. Informology*. 4, 49–59 [in Ukrainian].

Кириленко Олександр Григорович,
кандидат історичних наук, доцент,
завідувач відділу лінгвістичного забезпечення
інформаційно-пошукових систем
Національної бібліотеки України
імені Ярослава Мудрого
kiral@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0002-5292-8674>

ЛІНГВІСТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БІБЛІОТЕЧНИХ ІПС НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ ІМЕНІ ЯРОСЛАВА МУДРОГО: АНАЛІЗ НАУКОВО-МЕТОДИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРИКЛАДНОГО ПІДРОЗДІЛУ

Метою дослідження є аналіз традиційних кількісних бібліометричних показників оцінки результатів науково-методичної діяльності відділу лінгвістичного забезпечення інформаційно-пошукових систем Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого за 2017-2021 роки, представлення кількісних і якісних характеристик цього напрямку науково-прикладної роботи. **Методологічною базою** репрезентації науково-методичної діяльності підрозділу національної бібліотеки є бібліометричний аналіз, який передбачає дослідження основних статистичних і бібліографічних показників визначеного напрямку роботи за допомогою кількісних, якісних даних, а також інформаційного аналізу та синтезу семантичних ознак контенту публікацій та бібліографічних даних. **Наукова новизна** полягає в комплексному бібліометричному аналізі науково-методичної діяльності прикладного відділу національної бібліотеки та оцінці власного потенціалу і визначенні перспектив розвитку цього напрямку діяльності підрозділу. **Висновки**. Вирішення прикладних завдань лінгвістичного забезпечення бібліотечних інформаційно-пошукових систем супроводжується відповідною науково-методичною діяльністю. Враховуючи, що основним об'єктом вивчення в бібліометричних дослідженнях є динаміка публікаційної активності в певний період, опубліковані праці фахівців відділу

були згруповані за ознаками: авторами, тематичними рубриками, видами публікацій, періодичними виданнями тощо. Одним з напрямів бібліометричного дослідження стало виокремлення з загальної кількості публікацій таких, що виконані у співавторстві та спільно з фахівцями представниками інших установ. В цілому представлений в статті матеріал дозволяє визначити проблемні аспекти науково-методичної діяльності прикладного підрозділу бібліотеки та перспективні напрями розвитку в лінгвістичному забезпеченні бібліотечних інформаційно-пошукових систем. Використання методики бібліометричного аналізу до окремих напрямів бібліотечної роботи сприяє удосконаленню процесів управління прикладними напрямками діяльності бібліотек.

Ключові слова: бібліотека, інформаційно-пошукові системи, лінгвістичне забезпечення, науково-методична діяльність, бібліометричний аналіз.

Kyrylenko Oleksandr,
Ph.D. (History), Associate Professor,
Head of the Department,
Yaroslav Mudryi National Library of Ukraine

LINGUISTIC SUPPORT OF LIBRARY IPS OF THE YAROSLAV MUDRYI NATIONAL LIBRARY OF UKRAINE: ANALYSIS OF SCIENTIFIC AND METHODOLOGICAL ACTIVITY OF THE APPLIED SUBDIVISION

The purpose of the article is to analyze traditional quantitative bibliometric indicators to assess the results of scientific and methodological activities of the Department of Linguistic Support of Information Search Systems of the Yaroslav Mudryi National Library of Ukraine for 2017-2021, present quantitative and qualitative characteristics of this area of research. The methodological basis is centered the representation of scientific and methodological activities of the National Library is bibliometric analysis, which involves the study of basic statistical and bibliographic indicators of a particular area of rk with quantitative, qualitative data, information analysis, and synthesis of semantic features of content and bibliographic data. The scientific novelty consists in the complex bibliometric analysis of the scientific and methodical activity of the applied department of the National Library and estimation of own potential and definition of prospects of development of this direction of activity of division. Conclusions. Solving applied problems of linguistic support of library information retrieval systems is accompanied by appropriate scientific and methodological activities. By representing the main object of study in bibliometric research is the dynamics of publishing activity in a given period, the published works of specialists of the department were grouped by characteristics: authors, thematic sections, types of publications, periodicals, and more. One of the areas of bibliometric research was the separation of the total number of publications that are co-authored and created in collaboration with experts from other institutions. In general, the material presented in the article allows identifying problematic aspects of scientific and methodological activities of the applied department of the library and promising areas of development in the linguistic support of library information retrieval systems. The use of bibliometric analysis techniques for certain areas of library work contributes to the improvement of management processes in applied areas of libraries.

Keywords: library, information retrieval systems, linguistic support, scientific and methodical activity, bibliometric analysis.

Актуальність теми дослідження. Проблеми лінгвістичного забезпечення інформаційно-пошукових систем (далі – ІПС) стали актуальними для бібліотечної науки і практики з початку ХХІ ст., про це свідчать технологічні та структурні трансформації в найбільших бібліотеках України, значна кількість науково-практичних заходів і публікацій у міжнародному та вітчизняному бібліотечному просторі, присвячених цій проблематиці.

Аналіз досліджень і публікацій. Прикладні аспекти лінгвістичного забезпечення формування бібліотечних ІПС в умовах розбудови інформаційного суспільства є надзвичайно важливими для діяльності провідних бібліотек України. У контексті висвітлення теоретичних і прикладних основ діяльності з лінгвістичного забезпечення бібліотечних ІПС було використано публікації фахівців з Національної бібліотеки України імені Ярос-

лава Мудрого (І. П. Антоненко, О. М. Збанацька та ін.), Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (О. В. Ісаєва, К. В. Лобузін, Н. В. Стрішенець та ін.), Державної науково-педагогічної бібліотеки України ім. В. О. Сухомлинського (Н. Є. Зоріна, С. Г. Коваленко, І. Г. Лобановська, О. Г. Помчалова), Науково-технічної бібліотеки КПІ ім. Ігоря Сікорського (О. М. Бруй, І. М. Банковська), Харківської державної наукової бібліотеки ім. В. Г. Короленка (Л. Науменко, О. Поліщук) та ін. У використанні бібліометричного аналізу як вивчення публікацій дослідження спирається на праці О. М. Кобелева [3, 4]. При розробці методики вивчення діяльності відділу було використано принципи положення, що закладено в сформульованому ним висновку: «... біобібліометричний аналіз діяльності вченого надає можливість для оцінки зазначеної діяльності, наукової продуктивності, розсіювання публікацій, цитованості, різноманітності інтересів, різноманітних видів соціального й інтелектуального впливу вченого, ролі окремих осіб у створенні організаційних структур тощо» [3].

Метою дослідження є здійснення аналізу науково-методичної діяльності відділу лінгвістичного забезпечення інформаційно-пошукових систем Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого (2017–2021 роки) за допомогою методики бібліометричних досліджень та виявлення фахової специфіки цього напрямку роботи.

Виклад основного матеріалу. Виходячи з актуальності цього напрямку бібліотечної роботи та з метою забезпечення більш повного розкриття бібліографічних ресурсів Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого (далі – Бібліотека чи НБУЯМ) в жовтні 2017 року створено відділ лінгвістичного забезпечення інформаційно-пошукових систем (далі – ВЛЗІПС). Основним функціональним завданням було визначено розширення пошукових можливостей електронного каталогу (далі – ЕК) та бібліографічних баз даних Бібліотеки за допомогою засобів лінгвістичного забезпечення.

Відповідно до вищезазначеного завдання та з урахуванням традицій в організації технології каталогізування у Бібліотеці від-

ділом було визначено сучасні напрями практичної та науково-методичної діяльності. Прикладні напрями з формування інформаційно-пошукового тезауруса (далі – ІПТ) та предметизування документів були традиційними для комп'ютерної технології Бібліотеки, а технологія створення авторитетних записів на імена осіб і найменування організацій до ЕК та бібліографічних БД стала інноваційним напрямом діяльності (до 2017 р. здійснювалося лише в картотеці). Враховуючи, що відділ повинен був інтегруватися до технології наукового опрацювання документів, значну увагу співробітників було зосереджено на науково-методичному забезпеченні цієї технології (розробка робочих аркушів введення авторитетних даних відповідно до міжнародних вимог, формування методики створення авторитетних записів, розробка технологічних ланцюгів взаємодії з іншими підрозділами на «шляху документа»). Як свідчить досвід чотирирічної роботи на ниві лінгвістичного забезпечення ІПС Бібліотеки, практична бібліотечно-бібліографічна робота щорічно вимагає 65-80 % витрат від загального робочого часу фахівців відділу, а на науково-методичну роботу витрачається 10-15 % від загальних трудовитрат. Враховуючи, що підсумки бібліотечно-бібліографічної діяльності відділу за 5 років буде представлено в окремій статті в 2022 році, зупинимось детальніше на аналізі науково-методичної діяльності за чотири роки функціонування відділу, з жовтня 2017 року до листопада 2021 року.

В процесі функціонування відділу в цей період основну увагу було зосереджено на виконанні таких науково-методичних завдань:

- підготовка документів, що регламентують діяльність відділу;
- вивчення форматів і правил формування авторитетних записів та основних підходів щодо формування авторитетних файлів в діяльності провідних бібліотек України та світу;
- розробка відповідно до міжнародних вимог робочих аркушів введення авторитетних даних на імена осіб та найменування організацій;
- аналіз вітчизняного досвіду та взаємодія з фахівцями бібліотек, що впровадили авторитетний контроль (Національна бібліоте-

ка України імені В. І. Вернадського, Національна бібліотека України для дітей, Харківська державна наукова бібліотека ім. В. Г. Короленка, Державна науково-педагогічна бібліотека України ім. В. О. Сухомлинського та ін.);

- підготовка та участь в профільних науково-практичних заходах (конференціях, семінарах), написання доповідей та публікацій;
- підготовка публікацій до фахових періодичних видань;
- моніторинг професійного інформаційного простору з метою вивчення досвіду та підготовки аналітичних матеріалів (інформаційно-аналітичного дайджесту «Актуальні проблеми лінгвістичного забезпечення бібліотечних інформаційно-пошукових систем»);
- підвищення кваліфікації працівників відділу та Бібліотеки за напрямками діяльності відділу.

В межах науково-методичної роботи співробітниками відділу: розроблено регламентуючі документи відділу (Положення про відділ, посадові інструкції); підготовлено розділ до технологічної інструкції «Шлях проходження документів в НБУ імені Ярослава Мудрого», що відображає технологію опрацювання документів у ВЛЗПС; розроблено тимчасові норми на основні бібліотечно-бібліографічні процеси у відділі; зроблено постановку технічних завдань на розробку інтернет-сервісів для ППТ та БД «Авторитетний файл». Результати і перспективи бібліотечно-бібліографічної та науково-методичної діяльності ВЛЗПС було заслухано на двох засіданнях Ради з формування та використання документних ресурсів Бібліотеки, де відділу надавалися пропозиції щодо удосконалення роботи і подальшої взаємодії з підрозділами Бібліотеки.

Протягом 2017–2020 років у відділі здійснювалася робота з визначення експериментальних норм на основні бібліотечно-бібліографічні процеси, що здійснюються у підрозділі. У 2020 році спільно з відділом наукової організації бібліотечних процесів на основі статистичних даних планово-звітних документів проводилися фотографії робочого дня та хронометражні спостереження з метою визначення норм на основні технологічні процеси. Робота з нормування праці фахівців відділу передбачала: аналіз технології опра-

цювання документів (чинних норм часу); вибір оптимального варіанта технології бібліотечно-бібліографічних процесів відділу до загально бібліотечного технологічного циклу «Шлях документів...»; організацію і розподіл напрямів діяльності в підрозділі; визначення прийомів і методів роботи. Тобто розрахунок орієнтовних норм проводився відповідно до наявних кадрових ресурсів та особливостей технологічних процесів у відділі. Подальше коректування норм відбувалося згідно зі змінами організаційно-технічних умов роботи, що переважно пов'язано з удосконаленням внутрішніх можливостей програмного забезпечення. За результатами проведеної роботи встановлено тимчасові норми на основні процеси, що здійснюються в бібліотечно-бібліографічній роботі відділу, які затверджено Наказом Бібліотеки № 59 від 02.11.2020 р. Нові норми закладено у планові показники діяльності відділу на 2021 рік і перевірено практичною діяльністю відділу.

Задля фіксування досвіду організації технології лінгвістичного забезпечення бібліотечних ППС в 2019 році підготовлено методичні рекомендації з предметизування документів за допомогою ППТ та створення авторитетних записів [5, 6]. Крім того, співробітникам Бібліотеки (ВДІМ, ВДІО, ВК та ін.) та бібліотечним фахівцям інших бібліотек України надавалися консультації за напрямками діяльності відділу. В напрямі проведення заходів з підвищення кваліфікації для фахівців Бібліотеки підготовлено 2 заходи (2018 р.): О. Кириленко проведено заняття з підвищення кваліфікації «Уніфікація засобів лінгвістичного забезпечення ППС Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого»; О. Збанацькою – «Основні напрями роботи з уніфікації ключових слів».

У зв'язку з представленням на сайті Бібліотеки (2019 р.) в розділі «Бібліотечному фахівцю» інформаційних сервісів: Інформаційно-пошукового тезауруса та БД авторитетних записів, співробітникам НБУЯМ та публічних бібліотек України надавалась науково-методична допомога у використанні цих ресурсів (понад 30 консультацій протягом 2019–2021 рр.), здійснено 18 виступів на науково-практичних конференціях та семінарах. Зокрема, протягом 2019-2021 років в напрямі проведення за-

ходів з підвищення кваліфікації для фахівців публічних бібліотек України, обласних бібліотек України для юнацтва, молоді, Вінницької ОУНБ О. Кириленко, І. Антоненко, О. Збанацькою проведені заняття з підвищення кваліфікації за профілем діяльності відділу.

Відповідно до доручення Міністерства культури України відділом за підтримки керівництва Бібліотеки в 2018 році створено Міжвідомчу робочу групу з лінгвістичного забезпечення бібліотечних інформаційно-пошукових систем, відділом розроблено «Положення про міжвідомчу робочу групу...», 2018–2019 роках на базі Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого проведено 4 організаційних засідання, під час яких обговорено питання: про створення робочої групи; положення про робочу групу, напрями діяльності робочої групи; координація видового та тематичного спрямування у створенні авторитетних файлів; уніфікація підходів щодо складання авторитетних записів з метою гармонізації представлення авторитетних даних; питання віртуального доступу до авторитетних файлів бібліотек-учасниць Групи; узгодження методики створення авторитетних записів; уніфікація термінології, яка застосовується в створенні авторитетних файлів тощо. У 2020–2021 рр. засідань Групи не проводилося через карантинні обмеження.

Виходячи з того, що у відділі працює доктор наук (О. Збанацька) і 2 кандидати наук (І. Антоненко, О. Кириленко) за бібліотечнознавчим спрямуванням, основну увагу в науково-методичній роботі було приділено: підготовці і проведенню наукових заходів, виступам на науково-практичних конференціях, рецензуванні наукових публікацій та студентських наукових робіт, підготовці публікацій (в тому числі і до видань, що індексуються в міжнародних наукометричних БД «Scopus»), підготовці відгуків на автореферати дисертацій.

Починаючи з 2018 року, у відділі за профілем його діяльності, проходили професійно-орієнтовану практику студенти спеціальності «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв (далі – НАКККіМ). В межах співпраці Бібліотеки з НАКККіМ, Київським університетом імені Бориса Грінченка,

Київським національним університетом культури і мистецтв (далі – КНУКіМ) фахівцями відділу готувалися рецензії на магістерські роботи з бібліотечнознавчої проблематики. До засідань спеціалізованої Ради зі захисту дисертацій в Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського (далі – НБУВ), НАКККіМ у 2018–2021 роках подано 5 відгуків на автореферати дисертацій (О. Збанацька, О. Кириленко, І. Антоненко), здійснено 2 опонування на захистах кандидатських дисертацій (О. Збанацька). На наукові монографії, підручники та навчально-методичні посібники, бібліографічні покажчики, науково-методичні документи підготовлено 6 рецензій.

У напрямі проведення та участі загально-бібліотечних науково-практичних заходів у 2017–2021 роках фахівці відділу брали участь в 42 заходах і здійснили 71 виступів (2017 р. – 4 заходи, 7 виступів; 2018 р. – 9 заходів, 19 виступів; 2019 р. – 10 заходів, 16 виступів; 2020 р. – 6 заходів онлайн, 10 виступів; 2021 р. – 13 заходів (13 онлайн), 19 виступів (19 онлайн)); співробітники ВЛЗПС були організаторами 7 професійних засідань. Серед основних заходів, організованих відділом можна виділити 3 засідання (2018, 2019, 2021 роки) з проблем лінгвістичного забезпечення бібліотечних ППС в межах XI, XII, XIV Всеукраїнських науково-практичних конференцій «Бібліотека і книга в контексті часу» (Національна бібліотека України імені Ярослава Мудрого); «Треті-шості бібліотечнознавчі студії, присвячені пам'яті професора М. С. Слободяника», що проведені Бібліотекою (2018 і 2019 роках за підтримки керівництва на базі Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого) спільно з Інститутом бібліотечнознавства НБУВ, НАКККіМ (2017–2020 рр.).

Широкий спектр публікацій та участь в науково-практичних заходах колективу ВЛЗПС за 2017–2021 роки дозволяє визначити внесок у сучасну бібліотечну практику, теорію та організацію бібліотечної справи, у розвиток бібліотечно-інформаційного простору держави. Значний за обсягом доробок працівників ВЛЗПС Бібліотеки вимагає детального бібліометричного аналізу та сутнісного осмислення їхніх публікацій. На теоретичних питаннях і методиці проведення бібліо-

метричного аналізу не будемо зупинятися оскільки вони детально подані в фахових виданнях. Зупинимось лише на прикладних аспектах використання бібліометричного аналізу публікацій фахівців ВЛЗПС. За допомогою методів кількісного аналізу визначимо інтенсивність та змістовну сутність науково-методичного напрямку діяльності відділу, динаміку кількості публікацій фахівців, а також визначимо чинники, що впливали на основні показники. Саме за допомогою бібліометрії ми отримали результати, що можуть бути основою для подальшого, докладнішого, вивчення проблематики діяльності відділу та визначення перспективних напрямів діяльності.

Основною метою бібліометричного аналізу є представлення науково-методичної діяльності підрозділу на перетині таких аспектів:

- загальний стан діяльності у досліджуваний період;
- кількісний та видовий аналіз публікацій фахівців;
- проблемно-тематична спрямованість діяльності ВЛЗПС в контексті діяльності Бібліотеки;
- внесок кожного фахівця в цей напрям діяльності відділу;
- професійні зв'язки відділу з іншими бібліотечними і освітніми установами та фахівцями бібліотечно-інформаційної сфери.

Досягнення зазначеної мети потребувало визначення джерельної бази та основних показників для бібліометричного аналізу. Джерельною базою нашого дослідження в першу чергу стали щорічні звіти ВЛЗПС, а також бібліографічні покажчики [1, 2], що відбивають весь спектр науково-методичної та науко-

во-прикладної діяльності відділу в 2017–2021 роках. Кількісна бібліометрична інформація включає дані: про видову, тематичну структуру публікацій; основні періодичні видання, де здійснено публікації; про роботи, виконані у співавторстві; інформацію про різні видання (періодичні та ін.), де розміщено публікації фахівців відділу.

Визначені джерела дозволили виділити основні показники бібліометричного аналізу науково-методичної діяльності відділу за 2017–2021 роки: кількість назв публікацій фахівців відділу за роками (бібліографічних одиниць відділу в цілому і кожного фахівця окремо); кількість публікацій у фахових журналах; видовий склад публікацій (статті, тези, монографії, методичні посібники, інформаційно-аналітичні документи); тематичний склад публікацій; кількість публікацій, створених в різних установах, у співавторстві; кількість доповідей на конференціях та інших науково-практичних заходах.

У першу чергу, була виявлена загальна кількість публікацій ВЛЗПС за 2017–2021 рр., динаміка яких за цей період представлена на *рис. 1*. До загального складу публікацій включалися статті, тези, бібліографічні покажчики та інші види публікацій (монографії, автореферати дисертацій, інформаційно-аналітичні видання). На *рис. 2* наведено розподіл публікацій фахівців відділу за означений період за основними видами друкованих робіт. Загалом виявлено **86** опублікованих робіт фахівців ВЛЗПС, загальним обсягом 80 друкованих аркушів.

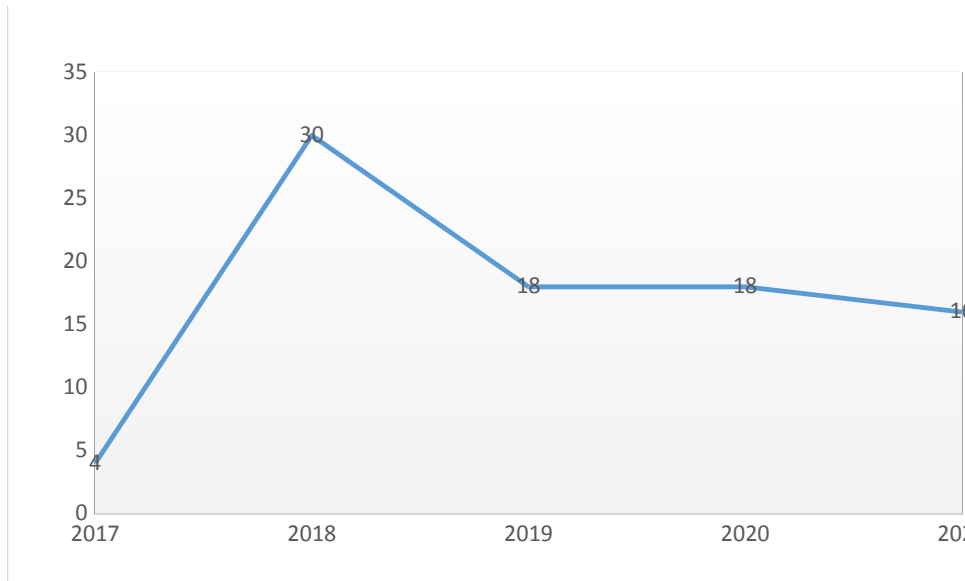

Рис. 1. Загальна кількість публікацій ВЛЗПС (2017–2021 рр.)

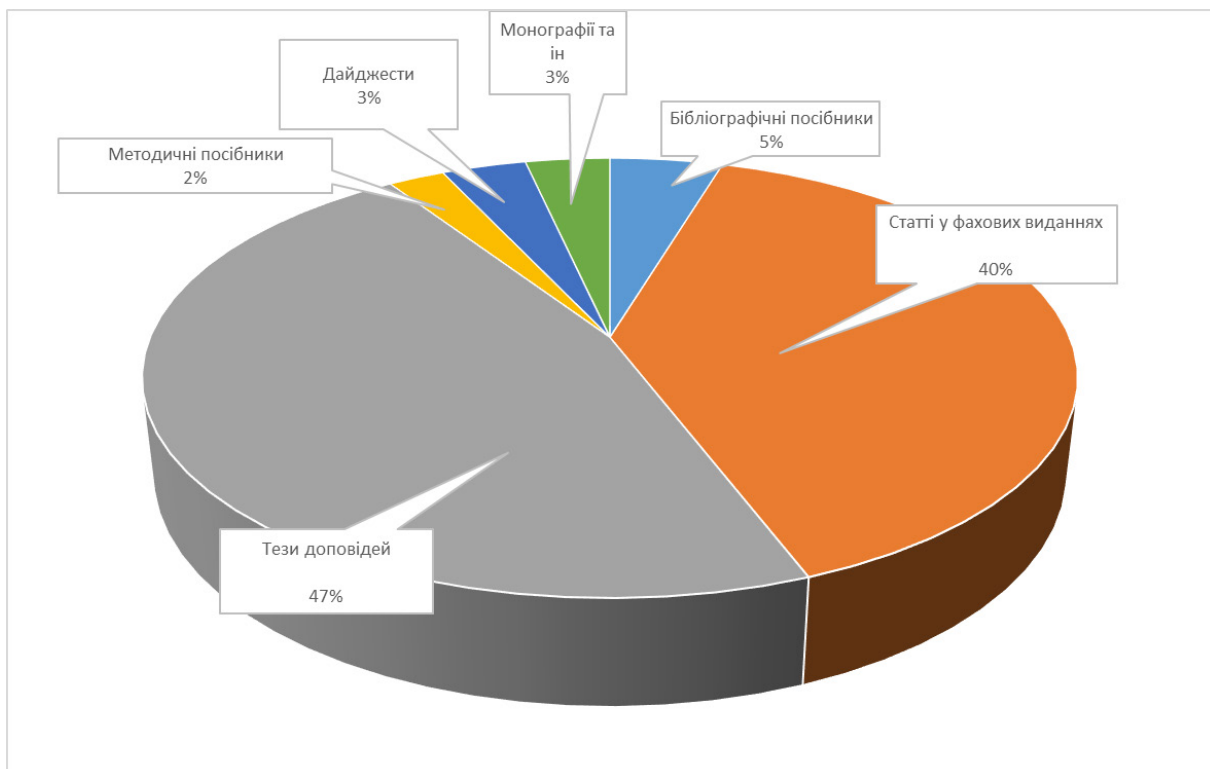

Рис. 2. Видовий склад публікацій (2017–2021 рр.) (у відсотках)

Результатом вже першого аналізу даних, представлених на *рис. 1* та *2* є виявлення динаміки та тенденцій публікаційної активності за роками як в цілому, так і за окремими видами публікацій свідчить, що найбільша кількість публікацій припадає на 2018 р. (**30** публікацій (**31** д.а.), серед яких: **15** статей, **12** тез, **1** монографія, **2** інформаційно-аналітичних дайджести), **18** публікацій (**14** д.а.) було надруковано в 2019 р. (**3** статті, **11** тез, **2** методичні рекомендації, **1** автореферат дисертації, **1** бібліографічний посібник), **18** робіт (**16** д.а.) – в 2020 р. (**9** статей, **7** тез, **2** бібліографічних посібника), **16** матеріалів (**18** д.а.) було опубліковано до листопада 2021 року (**6** статей, **7** тез, **1** бібліографічний посібник, **1** інформаційно-аналітичний дайджест), а у кінці 2017 року було підготовлено **4** публікації (**1** д.а.) (**1** стаття, **3** тези).

У 2017–2021 роках відбувався процес накопичення практичного досвіду, становлення бібліотечної технології лінгвістичного забезпечення бібліотечних ІПС. При цьому, слід відзначити, що вже на самому початку діяльності ВЛЗІПС можна спостерігати значну кількість публікацій, оскільки певна кількість матеріалів, напрацьовані в 2017 році, було надруковано в наступному році.

Певна річ, що для характеристики наукової та науково-методичної діяльності ВЛЗІПС має важливе значення не лише кількість публікацій, але й їхня якість. Остання, зокрема, відображається у видах надрукованих робіт (статті і тези конференцій, бібліографічні покажчики, монографії тощо). Видовий аналіз публікацій, підсумки якого наведені на *рис. 2*, дозволяє визначити відсоток кожного виду публікацій. Кількісний аналіз свідчить, що серед **86** праць фахівців ВЛЗІПС налічується **34** статті, **40** тези, **2** методичні посібники, **3** інформаційно-аналітичних дайджести, **4** бібліографічних посібника, **1** монографія, **1** автореферат дисертації, **1** інші видання. Таким чином, основну масу друкованих праць (47% і 40%) складають тези і статті, в яких, відображалася сутність напрацьованого фахівцями відділу

прикладного знання з проблематики лінгвістичного забезпечення бібліотечних ІПС.

Найбільша кількість статей (**15**) і тез (**12**) надруковано в 2018 р., **9** статей і **7** тез опубліковано 2020 р. Таким чином, базуючись на даних, представлених на *рис. 1* та *2*, можна спостерігати потужний період наукової публікаційної активності в 2018 році. Зниження кількості публікацій в 2020–2021 роках, скоріше за все пояснюється карантинном, під час якого проводилися переважно онлайн-заходи і здійснювалися електронні публікації.

Важливим показником бібліометричного аналізу є тематична структура публікацій, що цілком достовірно відбиває напрями і профіль науково-методичної та прикладної діяльності ВЛЗІПС. Результати узагальненого бібліометричного аналізу тематичного спрямування друкованих робіт ВЛЗІПС подано на *рис. 3*. Як свідчать дані, представлені в бібліометричному аналізі, найбільша кількість робіт ВЛЗІПС присвячена комплексній проблемі **лінгвістичного забезпечення бібліотечних інформаційно-пошукових систем: 56** публікацій (**65%**) (до якої входять теми: авторитетні записи – **14** публікацій (**16%**), лінгвістичне забезпечення ІПС – **13** публікацій (**15%**), інформаційно-пошуковий тезаурус і методика предметизування – **8** публікацій (**9%**), документна евристика – **10** публікацій (**12%**), електронні каталоги – **6** (**7%**), інформаційно-пошукові системи – **5** (**6%**)). Інші публікації умовно поєднано в такі тематичні напрями: персоналії – **7** публікацій (**8%**), теорія і методологія бібліотекознавства, бібліографознавства – **6** (**6%**), авторське право в бібліотеках – **6** (**7%**), інтернет-технології та електронні бібліотеки **4** (**2%**) та ін. публікації, присвячені проблемам, пов'язаним з культурою, освітою та наукою. Слід відзначити, що увесь тематично-проблемний спектр публікацій ВЛЗІПС є актуальним не тільки для нашої Бібліотеки, а також знаходиться в проблемному полі сучасної бібліотечної теорії та практики.

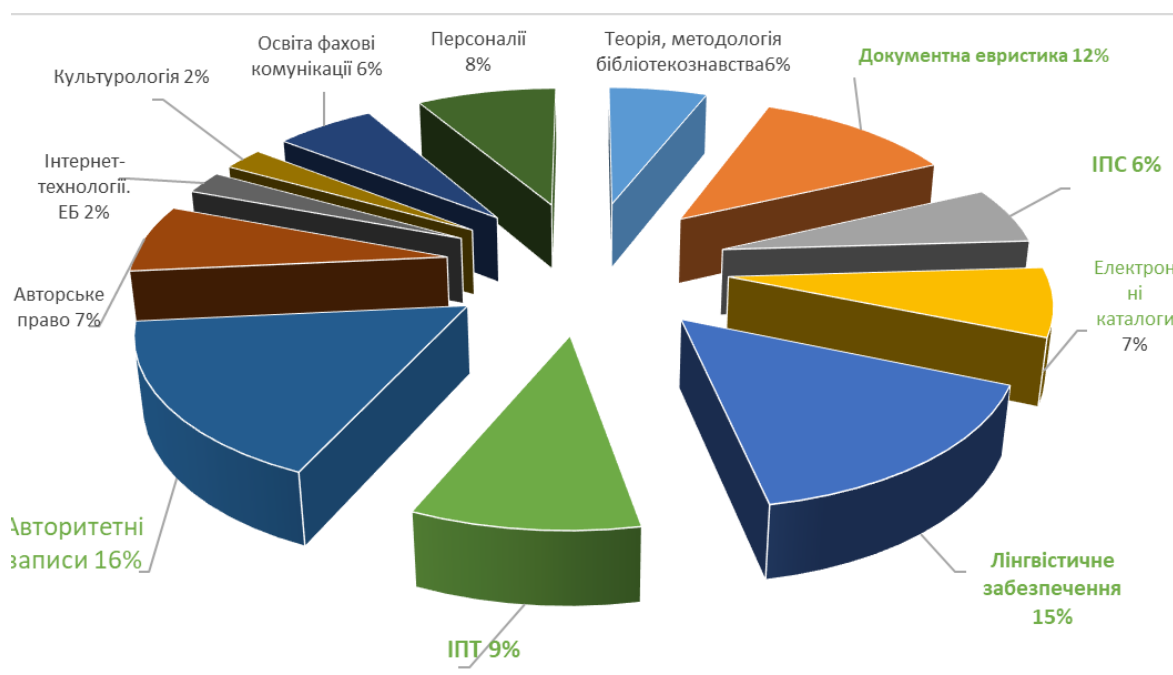

Рис. 3. Тематична спрямованість публікацій ВЛЗІПС (2017–2021 рр.) (у відсотках)

Аналіз публікацій відділу, результати якого представлені на рис. 1-3, на наш погляд, добре доповнюють та ілюструють основні напрями практичної та науково-методичної діяльності ВЛЗІПС Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого.

Графічне зображення підсумків публікаційної діяльності ВЛЗІПС може бути деталізовано, доповнено і уточнено даними бібліометричного аналізу публікацій у фаховій періодиці – 24 статті (28% від загальної кількості публікацій). Зокрема, фахівці відділу надавали перевагу написанню статей для фахових видань: «Бібліотечна планета» – 11 статей, «Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія» – 6 статей, «Бібліотечний вісник», «Вісник книжкової палати» по одній статті; інші статті вийшли друком в продовжуваних наукових виданнях НБУВ, ХДАК. За чотири роки діяльності в професійному середовищі НБУЯМ до міжнародних періодичних і продовжуваних видань, що індексуються в наукометричних БД Scopus підготовлено 6 публікацій за профілем діяльності відділу.

За час чотирирічної діяльності у ВЛЗІПС було розгорнуто інформаційне супроводжен-

ня практичної діяльності публічних бібліотек – розпочато випуск інформаційно-аналітичного дайджесту «Актуальні проблеми...», створено низку публікацій до оновленої рубрики «колонка каталогізатора» в науково-виробничому журналі «Бібліотечна планета», що дозволило відповісти на насущні питання фахівців з публічних бібліотек щодо лінгвістичного забезпечення бібліотечних ІПС. Моніторинг документних потоків України здійснювався співробітниками відділу за інформаційними ресурсами мережі інтернет, вхідним потоком до НБУ імені Ярослава Мудрого, що дозволило аналізувати досвід та проблеми розвитку профільного напрямку, визначити закономірності та тенденції у використанні засобів лінгвістичного забезпечення. Співробітники відділу аналізували документно-інформаційні потоки публікацій за 2015–2020 рр. та підготували три випуски інформаційно-аналітичного дайджесту «Актуальні проблеми...». Аналіз профільних документних потоків дозволяє зробити висновок, що актуальними проблемами розвитку засобів авторитетного контролю та технології предметизування в провідних бібліотеках України залишаються: відсутність

належної науково-методичної та технологічної бази; недостатня міжбібліотечна координація; брак знань і навичок у персоналі бібліотек, що здійснює бібліотечне опрацювання документів; недостатнє використання міжнародних вимог до створення бібліографічних записів, авторитетних файлів тощо.

Важливою складовою в публікаційній діяльності фахівців відділу була підготовка бібліографічних покажчиків, за цей період було підготовлено 4 видання, що складає 5% зі загальної кількості публікацій. Так, до круглого столу присвяченого річниці наукового журналу «Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія» в НАКККіМ «15 років на дискусійному майданчику з соціальних комунікацій, інформаційної, бібліотечної та архівної справи» (2019) О. Кириленко, О. Збанацькою було підготовлено науково-допоміжний бібліографічний покажчик (3,6 д.а.) та доповідь з презентацією «Деякі аспекти систематизації змісту публікацій журналу «Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія»». До ювілею головного бібліотекаря відділу О. Збанацької спільно з НАКККіМ підготовлено до друку біобібліографічний покажчик «Збанацька Оксана Миколаївна (до 50-річчя від дня народження)» (4,1 д.а.).

Бібліометричний аналіз публікацій ВЛЗІПС щодо особистого внеску фахівців дозволив визначити, що за період з жовтня 2017 року до листопада 2021 року фахівцями відділу: О. Збанацькою було опубліковано – 45 робіт; О. Кириленко – 39; І. Багрій – 8; І. Антоненко – 7; О. Гордієнко – 1.

Професійна комунікаційна діяльність ВЛЗІПС і фахові взаємозв'язки були виявлені за допомогою біобібліометричного аналізу публікацій, зроблених спільно з фахівцями з нашої Бібліотеки та науковцями з інших бібліотек, закладів вищої освіти. Бібліометричний аналіз публікацій ВЛЗІПС Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого, зроблених у співавторстві відображають комунікаційні зв'язки працівників відділу з фахівцями Бібліотеки, НАКККіМ, НБУВ, що свідчить про досить високий рівень співпраці (28 публікацій зроблено у співавторстві, що складає 38% від загальної кількості). В межах ВЛЗІПС продуктивною була співпраця О. Кириленко і О. За-

банацької – 8 спільних публікацій, О. Кириленко і І. Багрій – 3 публікації, О. Кириленко і І. Антоненко – 2 публікації. На рівні Бібліотеки спільно з фахівцями інших структурних підрозділів було підготовлено 3 публікації (відділ каталогізування, науково-дослідний відділ, відділ наукової організації бібліотечних процесів). З зовнішніми організаціями найбільш продуктивною була співпраця в підготовці публікацій з викладачами НАКККіМ – 14 друківаних робіт (серед яких – 3 статті, – 8 тез доповідей, 3 бібліографічних посібника), науковцями НБУВ – 5 публікацій (серед яких – 2 статті, – 2 тези доповідей, 1 випуск інформаційно-аналітичного дайджесту).

Наукова новизна полягає в комплексному бібліометричному аналізі науково-методичної діяльності ВЛЗІПС Національної бібліотеки імені Ярослава Мудрого та суб'єктивній оцінці власного потенціалу, що дозволяє визначити перспективи розвитку цього напрямку роботи.

Висновки. Дослідження основних напрямів науково-методичної діяльності ВЛЗІПС Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого дозволило зробити комплексний аналіз кількісної та якісної структури цієї роботи за визначений період. Проведений бібліометричний аналіз публікаційної діяльності надав можливість акцентувати увагу на важливих складових діяльності ВЛЗІПС та одержати комплексне уявлення про якісний стан науково-методичної діяльності, визначив рівень інтегрованості відділу до професійного середовища Бібліотеки та його комунікаційні зв'язки як у межах Бібліотеки, так і з зовнішніми профільними установами, виявив семантичну структуру діяльності та проблемні питання, дав орієнтири на перспективу.

Загалом результати біобібліометричного аналізу науково-методичної діяльності ВЛЗІПС Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого дають підстави констатувати високу продуктивність фахівців відділу протягом усього періоду функціонування. Аналіз змісту публікацій фахівців за визначений період свідчить, що бібліотечно-бібліографічна та науково-методична діяльність ВЛЗІПС знаходиться в стані становлення та розвитку. Результати інтелектуальної праці ВЛЗІПС, відображені у 86 публікаціях, як показує досвід

практичної роботи і професійні комунікації з колегами основні напрями діяльності відділу знайшли професійне визнання у бібліотечній спільноті.

З перших днів функціонування відділу для співробітників були створенні сприятливі умови праці, відділ був забезпечений сучасними інформаційно-комунікаційними засобами та відповідно пристосованим програмним забезпеченням. Професійне середовище Бібліотеки та дієва допомога керівництва сприяли розвитку нового напрямку лінгвістичного забезпечення бібліотечних інформаційно-пошукових систем в Бібліотеці. В пер-

спективі перед колективом ВЛЗІПС стоять завдання відпрацювання нових методичних, технологічних підходів, спрямованих на роботу в онлайн режимі та в умовах корпоративної взаємодії.

Результати науково-методичної діяльності, представлені в бібліометричному аналізі ВЛЗІПС Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого протягом чотирьох років демонструють плідний шлях становлення та формування нового напрямку діяльності, внесок його фахівців у розвиток практики бібліотечного опрацювання документів і науково-методичної діяльності Бібліотеки.

Список використаних джерел

1. Бібліотекознавство і бібліографія України : бібліогр. покажч. за II півріччя 2017 р. / М-во культури України, НБУ ім. Ярослава Мудрого ; упоряд. Н. Абдуллаєва ; наук. ред. В. Кононенко. Київ, 2018. Вип. 95. 152 с.
2. Збанацька Оксана Миколаївна : біобібліогр. покажч. / Нац. б-ка України ім. Ярослава Мудрого, Нац. акад. керів. кадрів культури і мистецтв ; уклад. : О. Кириленко, В. Добровольська. Київ, 2020. 72 с.
3. Кобелєв О. Біобібліометрія як метод інформаційно-аналітичної діяльності бібліотек // Вісник Книжкової палати. 2011. № 3. С. 28–31. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vkp_2011_3_9 (дата звернення: 10.10.2021).
4. Кобелєв О. М. Бібліометричний аналіз у системі інформаційно-бібліотечного сервісу // Інформаційно-бібліотечний сервіс і користувач: новий формат взаємодії : матеріали всеукр. наук.-практ. інтернет-конференції (до 50-річчя заснування Харк. держ. ун-ту харчування та торгівлі), 23–31 жовт. 2017 р. Харків : ХДУХТ, 2017. С. 59–67.
5. Предметизування документів з використанням інформаційно-пошукового тезауруса : метод. рекомендації / Нац. б-ка України ім. Ярослава Мудрого ; уклад. : О. М. Майборода, М. І. Шалівський, О. М. Збанацька, О. Г. Кириленко. Київ, 2019. 32 с. : дод.
6. Формування авторитетних записів на імена осіб та найменування організацій : метод. рекомендації / Нац. б-ка України ім. Ярослава Мудрого ; упоряд. : І. П. Антоненко. Київ, 2019. 88 с. : дод.

References

1. Library science and bibliography of Ukraine (2018). Bibliogr. show for the second half of 2017. Yaroslav Mudryi National Library of Ukraine. N. Abdullaieva. Kyiv, 95, 152. [in Ukrainian].
2. Zbanatska Oksana Mykolayivna (2020). Biobibliogr. show. Yaroslav Mudryi National Library of Ukraine. The National Academy of Managerial Staff of Culture and Arts. O. Kyrylenko, V. Dobrovolska. Kyiv, 72. [in Ukrainian].
3. Kobieliiev O. (2011). Biobibliometry as a method of information-analytical activity of libraries. Visnyk Knyzhkovoï palaty, 3, 28–31 [in Ukrainian].
4. Kobieliiev O. M. (2017). Bibliometric analysis in the system of information and library service. Informatsiino-bibliotechnyi servis i korystuvach: novyi format vzaiemodii: materialy vseukr. nauk.-prakt. internet-konferentsii. Kharkiv, 59–67 [in Ukrainian].
5. Objectification of documents using information retrieval thesaurus (2019): method. recommendations. Yaroslav Mudryi National Library of Ukraine. O. M. Maiboroda, M. I. Shalivskyi, O. M. Zbanatska, O. H. Kyrylenko. Kyiv, 32. [in Ukrainian].
6. Formation of authoritative records on the names of persons and names of organizations (2019). Method. recommendations. Yaroslav Mudryi National Library of Ukraine. I. P. Antonenko Kyiv, 88. [in Ukrainian].

*Стаття надійшла до редакції 06.09.2021
Отримано після доопрацювання 19.10.2021
Прийнято до друку 23.11.2021*

УДК 028:001.891

Цитування:

Лісова І. В. Методичний супровід промоції читання публічних бібліотек України. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2021. № 4. С. 60–67.

Lisova I. (2021). Methodical support of reading promotion by public libraries in Ukraine. *Library science. Record Studies. Informology*. 4, 60–67 [in Ukrainian].

Лісова Ірина Володимирівна,
провідний бібліотекар
науково-дослідного відділу
Національної бібліотеки України
імені Ярослава Мудрого
lisovairyna@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0002-0308-5965>

МЕТОДИЧНИЙ СУПРОВІД ПРОМОЦІЇ ЧИТАННЯ ПУБЛІЧНИХ БІБЛІОТЕК УКРАЇНИ

Мета роботи – розкрити роль, основні напрями та сучасні тенденції методичного супроводу діяльності публічних бібліотек України у забезпеченні реалізації завдань з промоції читання. **Методологія дослідження** полягає у застосуванні загальнонаукових та спеціальних методів, а саме: методів аналізу, синтезу та узагальнення, порівняння, оглядово-аналітичного методу, методу документаційного аналізу, що дає змогу досягти поставленої мети. **Наукова новизна роботи** полягає в комплексному та системному підході до розширення уявлень про вплив методичної роботи на діяльність публічних бібліотек України у промоції читання. **Висновки**. Виявлено, що втрата в суспільстві інтересу до читання набула загальнодержавного значення та вимагає невідкладних дій. У таких умовах необхідності збільшення попиту на українську книгу і підвищення статусу читання зростає роль публічних бібліотек у промоції читання. З'ясовано, що у цих умовах формується нова концепція методичного супроводу діяльності бібліотек з промоції читання. Проаналізовано основні складові методичної роботи з популяризації книги та читання: розроблення пропозицій та рекомендацій, видання методичних посібників, підвищення кваліфікації фахівців, навчання їх використанню сучасних технологій, організація публічних акцій, що привертають увагу до книги та читання, проведення конференцій, семінарів, узагальнення власного досвіду та досвіду роботи інших бібліотек, оприлюднення кращих практик бібліотек на сторінках фахових видань та електронних ресурсах. Досліджено, що надаючи методико-консультативну допомогу бібліотекам у популяризації книги та читання, методисти активно використовують цифрові технології. Збільшується частка електронних методичних ресурсів і забезпечення віддаленого доступу до них, отримує розвиток різноманіття форм, методів, напрямів та продуктів методичної діяльності.

Ключові слова: промоція читання, публічні бібліотеки, методична діяльність, основні напрями методичної роботи, методичний супровід, методичні видання, підвищення кваліфікації, професійні конкурси, трансляція досвіду, форми і методи роботи.

Lisova Iryna,
Leading librarian,
Research Department,
Yaroslav Mudryi National Library of Ukraine
lisovairyna@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0002-0308-5965>

METHODICAL SUPPORT OF READING PROMOTION BY PUBLIC LIBRARIES IN UKRAINE

The purpose of the article is to reveal the role, main directions, and modern tendencies of methodical support of the activities of public libraries of Ukraine in the maintenance implementation of tasks to reading promoting. **The methodology** consists of the application of general scientific and special methods: methods

of analysis, synthesis and generalization, comparison, review and analytical method, documentary analysis, which allows achieving this goal. **The scientific novelty** of the work lies in the comprehensive and systematic approach to expanding ideas about the impact of methodical work on the activities of public libraries of Ukraine in the reading promotion. **Conclusions.** It was found that the loss of public interest in reading has acquired national significance and requires immediate action. In such conditions of the need to increase the demand for Ukrainian books and increase the status of reading the role of public libraries in the reading promotion increases. It was studied that in these conditions a new concept of methodical support of libraries for the reading promotion is formed. The main components of methodical work on popularization of books and reading are analyzed: development of recommendations, publication of methodical manuals, professional development of specialists, training in their use of modern technologies, organization of public actions that attract attention to books and reading, carrying out conferences, seminars, generalization of own experience and experience of other libraries, publication of best practices of libraries on the pages of professional publications and electronic resources. It has been investigated that methodologists actively use digital technologies by providing methodological and advisory assistance to libraries in popularizing books and reading. The share of electronic methodical resources and providing remote access to them is increasing, a variety of forms, methods, directions, and products of methodical activity are being developed.

Keywords: reading promotion, public libraries, methodical activities, main directions of methodological work, methodical support, methodical editions, professional training, professional competitions, translation of experience, forms and methods of work.

Актуальність теми дослідження. В останні роки в Україні, на тлі різкого падіння інтересу до книги і читання в суспільстві спостерігається зацікавлення проблемами читання з боку соціологів, педагогів, психологів, фахівців бібліотечної галузі та сфери книгопоширення. Фахівці висловлюють занепокоєння щодо проблеми, яка набула загальнодержавного значення та вимагає невідкладних дій. Український інститут книги і Міністерство культури та інформаційної політики України розробили Стратегію розвитку читання на 2021–2025 роки «Читання як життєва стратегія», реалізація якої передбачає збільшення попиту на українську книгу, рівня читання, підвищення статусу читання в Україні для здобуття необхідних навичок та успіху [10]. Чільне місце в системі поширення читання серед населення займають бібліотеки. Національна бібліотека України імені Ярослава Мудрого у 2021 році з метою узагальнення практики роботи публічних бібліотек України з промоції читання провела дослідження «Роль публічних бібліотек у промоції читання».

Одним з важливих напрямів діяльності бібліотек є методичний супровід та методико-консультативна допомога бібліотекам у популяризації книги та читання. Результатом методичної діяльності є ефективне функціонування бібліотек і вдосконалення обслуговування,

підвищення кваліфікації бібліотечних фахівців та використання знань в роботі, успішна інноваційна, інформаційна, науково-дослідна діяльність, створення якісних інформаційних продуктів [9, 30]. Матеріали дослідження показали, що методичні служби публічних бібліотек України всебічно вивчають, узагальнюють досвід роботи бібліотек та допомагають бібліотечним працівникам впроваджувати найефективніші форми роботи для підвищення інтересу до книги, читання, бібліотеки, шляхом використання методичних матеріалів, кращого вітчизняного та зарубіжного досвіду.

Аналіз досліджень і публікацій. Методичний аспект проблеми промоції книги і читання є предметом обговорення фахівцями бібліотечної галузі на конференціях, круглих столах, семінарах, професійних зустрічах. Окремі напрями методичної роботи як важливої складової сучасної бібліотеки у своїх працях розглядають Т. Вилегжаніна, Н. Гуцул, В. Загуменна, Г. Ковальчук, В. Мудроха, Т. Сафонова. Ефективні форми та методи роботи бібліотек-методичних центрів у своїх публікаціях висвітлюють: О. Греськів, Л. Дубина, Є. Літвінова, І. Луньова, ін. Праці науковців та практиків бібліотечної справи і є теоретичним підґрунтям для вивчення й аналізу проблеми методичного супроводу діяльності публічних бібліотек України з промоції читання.

Мета дослідження – розкрити роль методичної діяльності у забезпеченні успішної реалізації публічними бібліотеками України роботи з промоції книги і читання.

Виклад основного матеріалу. Методична діяльність публічних бібліотек сьогодні є важливим і перспективним напрямом роботи з промоції книги і читання. Сучасні бібліотеки потребують якісного методичного забезпечення щодо впровадження та використання нових технологій, менеджменту програмно-цільового планування, професіоналізації кадрів та інших сфер бібліотечної діяльності [4, 23]. Завдання методичних служб – допомогти бібліотечним працівникам впровадити найефективніші форми роботи для підвищення інтересу до книги, читання, бібліотеки, шляхом використання методичних матеріалів, кращого вітчизняного та зарубіжного досвіду.

Провідним напрямом методичної роботи публічних бібліотек є підготовка та поширення методичних матеріалів на допомогу бібліотечним працівникам, які організують різноманітні заходи з популяризації книги і читання. Це можуть бути тематичні методичні рекомендації, матеріали краєзнавчого характеру або методичні поради на допомогу у організації та проведенні конкретних форм роботи. Методичні видання є однією з форм впливу бібліотек-методичних центрів на бібліотеки регіону. В методичних виданнях регламентується порядок реалізації основних напрямів діяльності бібліотек і виконання окремих функцій бібліотек, їх підрозділів; визначається зміст процесів і порядок виконання технологічних операцій; конкретизуються методи, способи, порядок впровадження стандартів і рекомендацій; пропонуються найбільш ефективні форми і методи популяризації книги. Важливою формою методичного забезпечення діяльності бібліотек є методичні рекомендації.

Методичні рекомендації як комплекс пропозицій та вказівок щодо впровадження найбільш ефективних форм та методів роботи, займають чільне місце в системі роботи бібліотек з промоції читання. Вони розробляються методичними центрами на основі експериментальної перевірки на практиці. Матеріали можуть допомагати виконанню конкретних

робіт в бібліотеці (організація виставки, проведення заходу, в т. ч. і методичного). Вони поєднують опис послідовних дій проведення з методичними порадами. Такі матеріали містять сценарії, плани виступів, описи творчих завдань тощо.

Методичні поради можуть бути призначені на допомогу у відзначенні ювілейних дат відомих митців, знаменних та пам'ятних подій всесвітнього значення та подій важливих для України, які будуть відзначатися протягом зазначеного року. Такими виданнями є щорічні «Календарі знаменних та пам'ятних дат», які готують Публічна бібліотека імені Лесі Українки для дорослих м. Києва, Київська обласна бібліотека для дітей, Запорізька обласна бібліотека для дітей «Юний читач» та ряд інших бібліотек. Календарі розраховані як на бібліотекарів, так і на керівників та організаторів дитячого читання та допомагають у плануванні їхньої роботи.

Одним з різновидів методичних рекомендацій для бібліотек області є методичні розробки краєзнавчого характеру. Їх мета – популяризувати творчість письменників краю.

Методичні матеріали включаються і в комплексні збірники з проблем читання, зокрема, за матеріалами круглих столів, семінарів, конференцій. Рекомендації самих круглих столів можуть бути змістовним додатком до таких збірників та використовуватися бібліотеками у їхній діяльності. Прикладом таких збірників є матеріали Рівненської ОУНБ, що містять тексти доповідей учасників круглих столів та рекомендації з питань підтримки та просування книги і читання публічними бібліотеками Рівненщини («Майстерність популяризувати книгу» (2017) та «Промоція читання та реалізація кроссекторальних літературних проєктів у бібліотеках області» (2020).

У публікаціях висвітлені питання практичної діяльності публічних бібліотек у напрямі популяризації читання, роботи публічних бібліотек на підтримку читання серед інклюзивних аудиторій, представлено інноваційний досвід бібліотек області з популяризації читання в соціальних мережах, використання в обслуговуванні читачів електронних пристроїв, впровадження нестандартних форм роботи, проєктна діяльність тощо.

Значну увагу бібліотеки України приділяють підвищенню професійної майстерності бібліотекарів та засвоєнню ними сучасних технологій заохочення користувачів до систематичного читання. З цією метою вони проводять семінари-тренінги, семінари-практикуми, круглі столи, майстер-класи, надають консультації тощо. Під час таких заходів працівники бібліотек різних рівнів діляться досвідом роботи з використання нових форм та методів популяризації книги та читання. Такі навчальні заходи, як правило, організовують науково-методичні відділи національних, державних чи обласних бібліотек. Заходи можуть бути загальноукраїнськими, регіональними, міжрегіональними, районними. Також часто проводяться виїзні семінари на базах районних та сільських бібліотек, бібліотек ОТГ.

Тематика навчальних заходів, спрямованих на вдосконалення рівня професійної компетенції бібліотечних фахівців з промоції читання та сучасних підходів залучення читачів до бібліотеки різноманітна. Часто працівникам бібліотек у їхній роботі з промоції книги та читання не вистачає знань та вмінь з використання програм для створення якісних фото і відео, структурування ресурсу, користування графічними онлайн-редакторами, публікації статей про подію та послугу бібліотеки на сторінках бібліотеки в соціальних мережах, розміщення готових промороликів, відеоанонсів та відеооглядів на Youtube каналі бібліотеки тощо. Для навчання працівників бібліотек використання у своїй роботі такого роду технічних та технологічних інструментів Рівненська ОУНБ провела ряд тренінгів: «Сервіси графічного дизайну Canva і Crello» (2020 р.), «Створення відеоанонсів для промоції бібліотечних подій» (2020 р.), «Як створити якісне фото для івенту» (2020 р.) «Ефективний Ютуб-канал бібліотеки» (2021 р.).

Обласні бібліотеки тісно співпрацюють з Обласними навчально-методичними центрами підвищення кваліфікації працівників культурно-освітніх закладів та спільно з ними проводять заняття з промоції читання. Так, фахівці Житомирської ОУНБ у 2019 р. на інноваційних навчаннях для працівників культури Малинського району провели майстер-клас «Сучасна бібліотека: формуємо позитив-

ну мотивацію до читання», де розглядалися шляхи позитивної мотивації до читання, приклади взаємодії з читачами, активне використання сучасних технологій в роботі та ін. А на навчаннях для працівників бібліотек області був представлений мультимедійний тематичний журнал «Читай зі смаком: читач в епоху цифрових технологій», на сторінках якого подано наукові висновки фахівців інших галузей (медиків, криміналістів, психологів) щодо читання в сучасному світі, змальовано психологічний портрет сучасного читача, його ставлення до читання, літературні смаки тощо.

Під час проведення навчань бібліотечних працівників, організованих обласними навчально-методичними центрами, обласні бібліотеки діляться цікавим досвідом своєї роботи та досвідом зарубіжних бібліотек, знайомлять з методикою проведення різноманітних сучасних бібліотечних заходів. Активну участь у цьому напрямі беруть й обласні бібліотеки для дітей. Зокрема, Хмельницька обласна бібліотека для дітей імені Т. Г. Шевченка у 2019 р. започаткувала Школу професійного розвитку «Ідеї. Практика. Досвід» для працівників сільських бібліотек, що обслуговують дітей в об'єднаних територіальних громадах. Учасники навчань обговорювали актуальні питання діяльності закладів в умовах децентралізації, окреслювали нові підходи до якісного обслуговування читачів та трансформацію бібліотек відповідно до вимог сьогодення.

До участі у навчально-тематичному семінарі з підвищення кваліфікації завідувачів бібліотек-філій Харківської області та м. Харкова за темою: «Діяльність бібліотек-філій у соціокультурному просторі регіону: пошук нових форм та методів роботи» (2021 р.), долучилися фахівці Харківської обласної бібліотеки для дітей, які надали консультації щодо обслуговування юних користувачів: «Основні напрямки діяльності дитячої бібліотеки в умовах адміністративно-територіальної реформи», «Технології формування читацької активності: вітчизняний та світовий досвід промоції читання», «Всеукраїнські, міжрегіональні та обласні конкурси у системі розвитку творчих здібностей дітей», «Сучасна українська дитяча література у дзеркалі премій, рейтингів та конкурсів».

Популярною та ефективною формою дистанційного інтерактивного навчання, що використовується останнім часом в системі додаткової професійної освіти є вебінар. Мережевий характер не вимагає фізичної присутності всіх учасників заходу. Разом з тим, таке заняття максимально наближене до безпосередньої взаємодії, оскільки дозволяє вести діалог в режимі реального часу, що забезпечує зручність та доступність бібліотечним працівникам. Якщо вебінари у записі розміщені на сайтах бібліотек чи на відеохостингу YouTube, фахівці можуть переглядати їх в зручний час. Працівники Кіровоградської ОУНБ ім. Д. І. Чижевського розробили вебінар «Ефективні технології популяризації бібліотеки та залучення до книги», вебінари з методичними порадами для працівників бібліотек, що обслуговують молодь: «Бібліотека як майданчик для творчості: обласні молодіжні конкурси», «Сервісний підхід в обслуговуванні юнацтва», «Методика створення віртуальної виставки» пропонує Миколаївська обласна бібліотека для юнацтва.

Беручи участь у заходах з підвищення кваліфікації, бібліотечні працівники обговорюють кращі вітчизняні практики залучення користувачів до читання, світові тенденції з промоції книги, інноваційні підходи популяризації читання, обмінюються власним досвідом та поглиблюють свої знання та вміння для подальшого використання отриманої інформації у роботі з читачами.

Професійні конкурси – важливий напрям підвищення кваліфікації бібліотекарів, що дозволяє виявити лідерів, визначити найбільш ефективні форми роботи, стимулює роботу з просування читання на місцях, сприяє появі нових ідей та дозволяє побачити реальну картину діяльності публічних бібліотек.

Бібліотечні конкурси сприяють поглибленню професійних знань бібліотекарів, розвитку творчої ініціативи, підвищенню мотивації до удосконалення професійних компетенцій, поширенню інноваційного досвіду, концентрують увагу на актуальних питаннях бібліотечної діяльності.

Мета таких заходів – допомагати працівникам бібліотек у професійній і особистій реалізації, піднести престиж і соціальний ста-

тус бібліотечної професії, привернути увагу громадськості та органів влади до діяльності бібліотек, поглибити партнерські стосунки із зацікавленими організаціями.

Найпопулярнішим серед професійних конкурсів для бібліотечних працівників є щорічний Всеукраїнський конкурс «Бібліотека року». Конкурс організовується та проводиться ВГО Українська бібліотечна асоціація спільно з Міністерством культури та інформаційної політики України серед бібліотек України, незалежно від відомчого підпорядкування. Проведення конкурсу дозволяє застосовувати всі доступні для цього виду ділового спілкування комунікативні засоби і технології, їхнє включення в активну масову діяльність [8, 42].

У багатьох регіонах України, окрім загальнодержавних, проводяться традиційні щорічні регіональні та обласні професійні конкурси. Такі заходи організовуються та проводяться, як правило, обласними бібліотеками спільно з органами місцевої влади та регіональними відділеннями ГО «Українська бібліотечна асоціація». Іноді такі конкурси цілком присвячуються проблемі просування книги і читання або мають таке направлення чи відзнаку в номінації, присвяченій промоції читання.

У межах Конструкторського бюро бібліотекарів (проект співпраці обласних бібліотек для дітей Західної України для обміну інноваційними практиками, реалізації спільних проєктів, адвокаційної діяльності, розповсюдження цікавого досвіду і впровадження його в практику роботи бібліотек для дітей регіону) на території Івано-Франківської, Львівської, Тернопільської та Хмельницької областей проходить регіональний конкурс-проект «Майстерня з промоції читання». Його мета – формування позитивного іміджу бібліотеки засобами реклами, популяризації читання за допомогою інноваційних методів; активізації творчого потенціалу у бібліотечних працівників; стимулювання бібліотечних фахівців до впровадження нових форм роботи; створення умов для професійного спілкування й обміну досвідом.

Обласні рейтинг-конкурси на кшталт «Краща бібліотека року» започатковано в Миколаївській, Полтавській, Чернігівській та ін. областях. Переможців конкурсу відзначають

за змістовну роботу з користувачами, проектну діяльність, популяризацію сучасної української книги, активну співпрацю з органами місцевої влади, громадськими організаціями, засобами масової інформації тощо.

Не залишилися поза увагою й сільські бібліотеки. Так, Рівненська ОУНБ під патронатом ГО «Рівненське обласне відділення УБА» щорічно провидить для бібліотек Рівненщини обласний огляд-конкурс сільських бібліотек «Краща сільська бібліотека». Його метою є виявлення зміни середовища сільських бібліотек області для підвищення комфортності бібліотечного обслуговування сільського населення та кращих практик популяризації книг, читання та бібліотеки; стимулювання творчої та професійної активності сільських бібліотекарів. З 2019 р. в рамках конкурсу виокремлено номінацію «Промоція читання серед громади».

Поширення кращого досвіду бібліотек – це основа методичної роботи, яка охоплює всі її напрями. Трансляція досвіду з промоції читання, накопиченого бібліотеками області, дає можливість використовувати його не лише в певному регіоні, а й бібліотекам в усіх областях України. Для впровадження в практику діяльності бібліотек кращих форм та методів роботи, необхідне всебічне вивчення та узагальнення передового бібліотечного досвіду.

Каналами передачі професійної інформації про діяльність бібліотек на підтримку читання є:

- професійна періодика;
- видання бібліотек;
- веб-сайти бібліотек.

Професійні періодичні видання – це традиційне джерело комунікації для бібліотечних фахівців. У статтях, розміщених на сторінках бібліотечних журналів, велика увага приділяється проблемам дитячого читання, залучення молоді до бібліотек, формуванню в суспільстві позитивного іміджу бібліотеки. Переважно бібліотекарі використовують як майданчик для поширення власного досвіду роботи з питань промоції книги та читання бібліотечні журнали прикладного характеру, розраховані на бібліотекарів-практиків, а саме, науково-виробничий журнал «Бібліотечна планета», науковий, інформаційний журнал «Бібліотечний форум: історія, теорія і практика», науко-

во-популярний журнал «Бібліотека у форматі Д», інформаційний вісник «Бібліосвіт».

Ще одним важливим джерелом інформування про власний досвід з популяризації читання є видання бібліотек. Це можуть бути інформаційно-аналітичні матеріали, як аналізи діяльності бібліотек області, інформаційна довідка про діяльність публічних бібліотечних установ області, збірки з досвіду роботи бібліотеки тощо. Такі добірки можуть бути тематичними або містити інформацію про практики, присвячені певній категорії користувачів, наприклад, «Публічні бібліотеки Волині під час карантину: з досвіду роботи бібліотечних установ області» (Волинська державна обласна універсальна наукова бібліотека ім. Олени Пчілки, 2020), «Публічні бібліотеки Житомирщини – юнацтву та молоді. Кращі практики 2019 року» (Житомирська обласна бібліотека для юнацтва, 2020), «Дитячі бібліотеки Кіровоградщини – простір OF/ONлайн : огляд роботи бібліотек для дітей за 2020 рік» (Кіровоградська обласна бібліотека для дітей ім. Т. Г. Шевченка, 2021) тощо.

Найдоступнішими платформами для поширення досвіду роботи бібліотек є веб-сайти. Повнотекстові методичні матеріали розміщені в електронному вигляді на сайтах бібліотек забезпечують доступ до цих матеріалів більш широкому колу фахівців та зацікавлених осіб. Важлива роль сьогодні відводиться таким формам методичного спілкування як професійні блоги, форуми, які дозволяють оперативно реагувати на актуальні проблеми галузі та брати участь в обговоренні на рівних умовах фахівців бібліотек різного рівня. Більшість бібліотек мають рубрики на сайті «Сторінка методиста», «Методисти рекомендують» або професійний блог, де представлені окремі розробки бібліотек на підтримку книги і читання, інформація про методичні матеріали бібліотек, а також інформаційно-рекламна продукція бібліотек, присвячена темі читання. Деякі обласні бібліотеки виокремлюють рубрику «З досвіду бібліотек області», в якій широко представлено інформацію про заходи з популяризації читання в бібліотеках області. Першою розпочала цю діяльність Національна бібліотека України імені Ярослава Мудрого, створивши у 2004 р. методичний модуль

«Бібліотекар України». Сьогодні це самостійний інформаційний ресурс, відомий як методичний сайт «Бібліотечному фахівцю», на якому представлена велика кількість корисної інформації для бібліотекарів, а також надається можливість отримати віртуальні консультації з різних напрямів бібліотечної роботи [5, 83].

Наукова новизна. На основі комплексного та системного підходу до вивчення проблеми узагальнено та розкрито основні напрями та тенденції розвитку методичної діяльності публічних бібліотек України у реалізації завдань з промоції читання та у досягненні відповідності між можливостями бібліотек і вимогами часу.

Висновки. Публічні бібліотеки України відіграють важливу роль у промоції книги та читання, використовуючи у своїй роботі різноманітні форми роботи. Результати дослідження свідчать, що працівники бібліотек активно переймають передовий зарубіжний та вітчизняний досвід, трансформуючи його відповідно до потреб своїх користувачів. Намагаючись відповідати вимогам часу, бути сучасними, бібліотеки, використовуючи у своїй роботі традиційні форми, постійно шукають нові підходи та методики, що ґрунтуються на використанні інформаційних технологій, інтерактивних елементів, мультимедійних засобів. Успішність процесу багато в чому залежить і від якісного методичного забезпечення.

Основні складові методичної роботи з популяризації книги та читання: розроблення пропозицій та рекомендацій, видання мето-

дичних посібників, підвищення кваліфікації фахівців, навчання їх використанню сучасних технологій, організація публічних акцій, що привертають увагу до книги та читання, проведення конференцій, семінарів, узагальнення власного досвіду та досвіду роботи бібліотек територіальних громад, районів, областей, обмін досвідом, оприлюднення кращих практик бібліотек на сторінках фахових видань та електронних ресурсах.

Методичні матеріали є дієвою формою консультативно-методичної допомоги бібліотекам. Вони допомагають вирішувати нагальні проблеми бібліотек, розкривають методику роботи. Віртуальне середовище надає більш широкі можливості для самостійного підвищення кваліфікації. Завдяки розміщенню на сайтах бібліотек повнотекстових версій професійних видань, відеоархівів конференцій, семінарів тощо, працівники бібліотек всіх рівнів можуть без додаткових затрат бути в центрі професійних подій та брати участь у навчальних заходах, організованих бібліотеками не лише в Україні, а й за її межами.

Розміщення на сайтах бібліотек електронних методичних ресурсів особливо актуальне в умовах карантинних обмежень, коли бібліотеки в Україні, як і в усьому світі, віднаходять нові можливості бути доступними для користувачів та надавати нестандартні бібліотечні послуги.

Список використаних джерел

1. Вилегжаніна Т. Методична діяльність бібліотек у віртуальному просторі. *Бібл. планета*. 2017. №2. С. 4–6.
2. Греськів О. Науково-методична діяльність у контексті функціонування сучасної бібліотеки. *Львівська наукова бібліотека ім. В. Стефаніка: історія і сучасність* : доп. та повідомл. наук.-практ. конф. (28–30 жовтня 2010 р.). Львів, 2010. С. 73–76.
3. Дубина Л. Сучасні форми та методи професійного навчання бібліотекарів. *Бібліотечна орбіта Кіровоградщини*. 2018. Вип. 10. С. 220–228.
4. Загуменна В. В., Кузьменко О. І., Дейч Д. М. Науково-методична діяльність як важлива складова розвитку сучасної бібліотеки. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2020. №2. С. 20–27.
5. Ковальчук Г. Д. Сучасні вектори розвитку науково-методичної діяльності публічних бібліотек України. *Бібліотека у призмі Web технологій: традиційні та модерні послуги і очікування користувача*. Харків, 2020. С. 79–86.
6. Літвінова Є. Онлайн ресурси для підвищення професійної компетенції бібліотекарів. *Бібл. форум: історія, теорія і практика*. 2021. №1. С. 41–43.
7. Мудроха В. Методична діяльність бібліотек: сучасний стан та проблеми. *Сучасні проблеми*

діяльності бібліотеки в умовах інформаційного суспільства : матеріали II наук.-практ. конф. (Львів, 23 верес. 2010 р.). Львів : Вид-во Львівської політехніки, 2010. С. 326-335.

8. Прокопенко Л. Конкурс «Бібліотека года» – признание профессиональных успехов в Украине. *INFOLIB : информ.-библ. вест.*, 2020. № 2. С. 38–42.

9. Сафонова Т. Науково-методична діяльність у бібліотечній сфері: основні напрями та тенденції. *Вісн. Кн. палати*. 2018. №6. С. 28–31.

10. Стратегія розвитку читання на 2021–2025 роки «Читання як життєва стратегія». *Міністерство культури та інформаційної політики*. 2021. URL: <http://kompkd.rada.gov.ua/uploads/documents/34027.pdf> (дата звернення 07.07.2021 р.)

References

1. Vyleghzhanina T. (2017). The methodical activity of libraries in cyberspace. *Bibl. planeta*, 2, pp. 4–6 [in Ukrainian].

2. Greskiv O. (2010). Scientific and methodical activity in the context of functioning of modern library. Reports and messages Scientific and Practical Conference “L’vivs’ka naukova biblioteka im. V. Stefanika: istorija i suchasnist’”. pp. 73–76. L’viv [in Ukrainian].

3. Dubyna L. (2018). Modern forms and methods of professional training of librarians. *Library orbit of Kirovograd region*. 10, pp. 220–228 [in Ukrainian].

4. Zagumenna V., Kuzmenko O., Deich D. (2020). Scientific and methodological activities as important components of modern library development. *Library science. Record Studies. Informology*. 2, pp. 20–27 [in Ukrainian].

5. Kovaljchuk Gh. (2020). Modern vectors of development of scientific and methodical activity of public libraries of Ukraine. *Biblioteka u prizmi Web tehnologij: tradicijni ta moderni poslugi i ochikuvannja koristuvacha*. pp.79–86. Kharkiv [in Ukrainian].

6. Litvinova E. (2021). Online resources to enhance the professional competence of librarians. *Bibl. forum: istorija, teorija i praktika*, 1, pp. 41–43 [in Ukrainian].

7. Mudrokha V. (2010). Methodical activity of libraries: current state and problems. Proceedings of the 2nd Scientific and Practical Conference “Suchasni problemy dijajnosti biblioteki v umovakh informacijnogho suspiljstva”. (pp. 326-335). Lviv: Vyd-vo Ljvivs'koji politekhniki [in Ukrainian].

8. Prokopenko L. (2020). Library of the Year competition - recognition of professional success in Ukraine. *INFOLIB: inform.-bibl. Vest.*, 2, pp. 38–42 [in Russian].

9. Safonova T. (2018). Scientific and methodical activity in the library sphere: main directions and tendencies. *Visn. Kn. palaty*, 6, pp. 28-31 [in Ukrainian].

10. Ministry of Culture and Information Policy. (2021). *Stratehiia rozvytku chytannia na 2021–2025 roky «Chytannia yak zhyttieva stratehiia»* [Reading development strategy for 2021–2025 «Reading as a life strategy»]. <http://kompkd.rada.gov.ua/uploads/documents/34027.pdf> [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 06.08.2021
Отримано після доопрацювання 19.09.2021
Прийнято до друку 23.10.2021

УДК 021:004,56]:004.032.6(477)

Цитування:

Кривець М. П. Роль публічних бібліотек у забезпеченні інформаційної безпеки та формуванні медійної грамотності особистості. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2021. № 4. С. 68–75.

Kryvets M. (2021). The role of public libraries within ensuring information security and formation of media literacy of personality. *Library science. Record Studies. Informology*. 4, 68–75 [in Ukrainian].

Кривець Марія Петрівна,
аспірантка Національної академії
керівних кадрів культури і мистецтв
mari.krivec1@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-9452-5646>

РОЛЬ ПУБЛІЧНИХ БІБЛІОТЕК У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ ТА ФОРМУВАННІ МЕДІЙНОЇ ГРАМОТНОСТІ ОСОБИСТОСТІ

Мета роботи. *Визначити роль публічних бібліотек у забезпеченні інформаційної безпеки особистості та встановити формування її медіаосвіти. Проаналізувати практику навчання медіаграмотності у бібліотеках. Методологія* полягає в застосуванні загальнонаукових методів аналізу і синтезу, узагальнення та оглядово-аналітичного опису, що дозволило виявити місце і роль публічних бібліотек у формуванні особистісної медіаграмотності та забезпеченні інформаційної безпеки особистості. **Наукова новизна** полягає в тому, що інформаційна безпека особистості розглядається в контексті медіаграмотності та крізь призму бібліотечних заходів щодо формування медіаграмотності користувачів. **Висновки.** У результаті проведеного дослідження визначено, що питання інформаційної безпеки особистості не розглядаються на законодавчому рівні, в належній мірі, а основна увага приділяється інформаційній безпеці держави. Інформаційна безпека особистості – міждисциплінарне поняття, яке досліджують науковці з права, інформаційно-бібліотечної справи, журналістики, комп'ютерних технологій, психології, соціології, педагогіки тощо. Було доведено, що інформаційна безпека особистості залежить від рівня її медіаграмотності, здатності критично оцінювати інформацію, визначати ненадійну – фейкову або замовну інформацію, що вводить в оману, протистояти пропаганді та маніпуляціям. Сучасні публічні бібліотеки відіграють важливу роль у формуванні медіаосвіти громадян, зокрема через свою освітню та просвітницьку діяльність. На базі бібліотек проходить навчання з медіаграмотності. Бібліотеки створюють інформаційні матеріали з даної тематики, підбирають відповідні інформаційні джерела та ресурси, проводять масові заходи з даної тематики.

Ключові слова: *інформаційна безпека, медіаграмотність, публічна бібліотека, інформація.*

Kryvets Mariia,
graduate student,
National Academy of Culture and Arts Management

THE ROLE OF PUBLIC LIBRARIES WITHIN ENSURING INFORMATION SECURITY AND FORMATION OF MEDIA LITERACY OF PERSONALITY

The purpose of the article is to determine the role of public libraries in ensuring the information security of the individual and to establish the formation of its media education. Analyze the practice of teaching media literacy in libraries. The methodology consists of the application of general scientific methods of analysis

and synthesis, generalization, and review-analytical description, which revealed the place and role of public libraries in the formation of personal media literacy and information security of the individual. **The scientific novelty** is that the information security of the individual is considered in the context of media literacy and through the prism of library activities for the formation of media literacy of users. **Conclusions.** As a result of the research, it is determined that - issues of information security of the individual are not considered at the legislative level, to the appropriate extent, and the main attention is paid to the information security of the state. Information security of the individual is an interdisciplinary concept that is studied by scholars in law, information and library affairs, journalism, computer technology, psychology, sociology, pedagogy, etc. Information security of the individual is an interdisciplinary concept that is studied by scholars in law, information and library affairs, journalism, computer technology, psychology, sociology, pedagogy, etc. It has been proven that the information security of an individual depends on the level of his media literacy, ability to critically evaluate information, identify unreliable – fake or ordered information that is misleading, to resist propaganda and manipulation. Modern public libraries play an important role in shaping the media education of citizens, in particular through their educational and educational activities. Media literacy training is held on the basis of libraries. Libraries create information materials on this topic, select appropriate information sources and resources, hold mass events on this topic.

Keywords: *informational security, media literacy, public library, information.*

Актуальність теми дослідження зумовлена особливостями сучасного етапу розвитку суспільства, яке характеризується як «інформаційне», що виявляється в тому, що інформація стає вирішальним чинником у всіх сферах життєдіяльності. Вміння працювати з інформацією, відрізнити правдиву інформацію від фейкової, бачити інформаційні маніпуляції та визначити їх замовників і бенефіціарів, бути обізнаним у технологіях, що можуть завдати шкоду, зокрема у збереженні приватності тощо стають сьогодні життєво необхідними.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблема інформаційної безпеки складна та має багато аспектів, що зумовлює необхідність вивчення й узагальнення наукових праць представників різних сфер, зокрема права, інформаційно-бібліотечної справи, журналістики, комп'ютерних технологій, психології, соціології, педагогіки тощо.

Аналіз публікацій з теми свідчить, що представники різних сфер, по-різному розглядають як питання інформаційної безпеки, так і проблеми медіаграмотності, переважно не пов'язуючи ці поняття. У статті проаналізовані публікації правників, політологів, юристів, що вивчали, насамперед, правові аспекти «інформаційної безпеки», а саме: О. А. Панченко, Л. В. Панченко [19], О. Д. Довгань [6], У. В. Ільницька [10] та розглядали «інформаційну безпеку» у правовій площині, при цьо-

му вказуючи на небезпеку, з якою можуть зіткнутися громадяни країни.

Такі науковці, як О. А. Ніщименка [16], В. Ю. Степанова [22], В. В. Шемчука [23] в своїх роботах, розглядаючи питання «інформаційної безпеки», на перший план ставлять інформаційну безпеку держави, досліджуючи нормативно-правову базу.

У журналістиці визначення інформаційної безпеки та медіаграмотності досліджували О. О. Яковенко [24], яка проаналізувала вплив інформаційної безпеки на журналістику і навпаки. Автори О. В. Одаренко, І. О. Земляна [17] розкривали питання стандартів для журналістів та безпеку їх роботи. А дослідники Т. С. Майко, Р. О. Колб [15] визначали її з точки зору законодавства, що регулює інформаційну безпеку та діяльність журналістів.

Дослідження бібліотечної теорії та практики, де інформаційна безпека розглядається в контексті дотримання принципів інтелектуальної свободи та доступності інформації, а медіаосвіта та формування медіаграмотності як невід'ємна складова сучасної бібліотечної практики, розкривається в роботах Т. Ю. Гранчак [4], О. Ворошилов [2], О. В. Воскобойнікова-Гузєва [3], І. О. Беззуб [1, 128-130], Н. С. Козак, О. В. Марковець [11], Б. В. Дмитришин, О. П. Косян [5].

Мета дослідження. Визначити роль публічних бібліотек у забезпеченні інформаційної

безпеки особистості та встановити формування її медіаосвіти. Проаналізувати практику навчання медіаграмотності у бібліотеках.

Виклад основного матеріалу. Стрімкий розвиток інформаційно-комунікаційних технологій, що характеризується значним обсягом та швидкістю створення і розповсюдження інформації, крім основ для суспільного розвитку, створює і проблеми, пов'язані з достовірністю інформації, що призводить до загроз маніпуляцій та введення в оману як ненавмисно, так і цілеспрямовано (пропаганда, реклама). Недостовірні інформація сьогодні стає зброєю як у політичній боротьбі – інформаційні війни на рівні держав та на рівні політичних партій, так і в економіці – недоброчесна конкуренція, і навіть у сфері охорони здоров'я, що продемонструвала пандемія. Одержавши неправдиву викривлену інформацію, людина робить невірні висновки, які в подальшому призводять до хибних дій, які, в свою чергу, наражають її на небезпеку. Ось чому інформаційна безпека така важлива для кожної особистості, а навички з медіаграмотності допоможуть відфільтрувати інформацію та використовувати її раціонально.

Доступ до отримання інформації в Україні гарантується, насамперед, Конституцією України, зокрема у статті 32 зазначено: «Не допускається збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини» та у статті 34 «Кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань. Кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб - на свій вибір» [18].

Також здійснюється регулювання Законом України «Про інформацію» [18], де дається визначення поняття «інформація», «захист інформації»; та Законом України «Про доступ до публічної інформації», що, в свою чергу, визначає порядок здійснення та забезпечення права кожного на доступ до інформації, що знаходиться у володінні суб'єктів владних повноважень, інших розпорядників публічної інфор-

мації, визначених цим Законом, та інформації, що становить суспільний інтерес [18].

Закон України «Про захист персональних даних», який «регулює правові відносини, пов'язані із захистом і обробкою персональних даних, і спрямований на захист основоположних прав і свобод людини і громадянина, зокрема права на невтручання в особисте життя, у зв'язку з обробкою персональних даних [18].

У 2007 р. в Україні був прийнятий Закон України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки», який вперше визначив стратегічні напрями розвитку інформаційного суспільства в Україні, що передбачав, зокрема, «створення умов для забезпечення комп'ютерної та інформаційної грамотності усіх верств населення» та «надання кожній людині можливості для здобуття знань, умінь і навичок з використання інформаційно-комунікаційних технологій під час навчання, виховання та професійної підготовки» [18]. Через певні обставини цей закон не був реалізований у визначені терміни.

Також у чинному законодавстві є Державний стандарт України «Захист інформації. Технічний захист інформації. Основні положення» ДСТУ 3396.0-96, у якому передбачено шляхи захисту від загроз. У частині 4 «Побудова системи захисту інформації» захист інформації здійснюється поетапно:

- 1 етап – визначення й аналіз загроз;
- 2 етап – розроблення системи захисту інформації;
- 3 етап – реалізація плану захисту інформації;
- 4 етап – контроль функціонування та керування системою захисту інформації [8].

Державний стандарт України «Захист інформації. Технічний захист інформації. Терміни та визначення» ДСТУ 3396.2-97 установлює терміни та визначення понять у сфері інформаційної безпеки. А також в частині 4 «Види інформації, які підлягають технічному захисту» та частина 7 «Технічний захист інформації» спрямована на запобігання порушенню цілісності, блокуванню чи витоку інформації [9].

У Постанові Кабінету Міністрів України від 29 березня 2006 року №373 «Про затвер-

дження Правил забезпечення захисту інформації в інформаційних, телекомунікаційних та інформаційно-телекомунікаційних системах» міститься пункт 16, де вказуються організаційні засади забезпечення захисту інформації від несанкціонованих дій, комп'ютерних вірусів і т.д., але в основному це направлено на державу, державні служби, приватні організації і т.д. [18]. В основному всі законодавчі акти більше спрямовані на організації та служби, ніж на конкретного індивіда і однієї системи захисту персональних даних немає, але є засоби, які сприяють інформаційній гігієні.

Б. В. Потятиник, який є одним із ініціаторів створення Інституту екології масової інформації в 1999 році та вважається теоретиком в медіа екології, стверджує, що медіаекологія в основі базується на переконанні, що її головне призначення – захистити аудиторію від негативного (патогенного) впливу медіа (який пов'язують з надміром реклами, пропагандою і фальсифікацією, екранним насильством і порнографією). Одночасно із цим заборона як інструмент забезпечення не є ефективною на думку дослідника, «єдиний вихід ... полягає в медіаосвіті, тільки вона може допомогти обмежити експансію інформаційних потоків – і негативних, і позитивних; ... якщо не можна змінити медіа, треба змінити їхню аудиторію» [7].

Б. В. Понятиник називає чотири основні складники медіаосвіти: «1. медіа-філософія (у США та Великій Британії – Philosophy of Mass Communication, Media Philosophy, Media Ecology, у Німеччині – Medienphilosophie), 2. масове оволодіння сучасними комунікаційними технологіями, включно із створенням власних інтернет-ресурсів для індивідуального чи корпоративного самовираження, громадських, наукових чи мистецьких цілей, 3. вироблення «психологічного імунітету» до потенційно негативного впливу сучасних медіа (у Західній Європі та північній Америці для означення цього напряму також застосовують поняття «медіа-грамотність» («media literacy»), 4. медіа-критика (media criticism) [21].

Дослідник також називає наступні філософські проблеми медіаекології: зв'язок тексту/мови з примітивними інстинктивними потягами, нагромадження тексту й ще швидші темпи його обігу, вплив комунікативної

техніки на ментальність. Б. Потятиник підсумовує так: «якщо неможливо переробити пресу, потрібно змінити її аудиторію, саме такий підхід і застосовує медіаосвіта, медіаграмотність та медіакритика, що можна вважати практично зорієнтованим аспектом медіаекології» [20, 190].

Науковець Ю. О. Левченко зазначає, що «основними складовими елементами інформаційної безпеки є як забезпечення якісного інформування громадян і вільного доступу до різних джерел інформації, так і захист від негативних інформаційних впливів, що у сукупності мають сприяти цілісності суспільства. Першочерговим завданням соціальних і державних інститутів має бути розробка термінових ефективних заходів щодо нейтралізації інформаційно-диверсійної діяльності РФ проти України та запобігання її подальшому розгортанню. Вирішення цієї комплексної проблеми дозволить захистити інтереси суспільства і держави, сприяти реалізації права громадян на отримання всебічної та якісної інформації» [14, 37–38].

Т. С. Крайнікова визначає «медіапросьюмеризм – тип компетентного медіаспоживання, який виявляється в здатності аналітично вибирати, оцінювати й декодувати медіапродукти, опановувати інформаційні технології й самостійно виробляти повідомлення, підтримувати діалог із редакціями ЗМІ та впливати на їхні концепції тощо», тобто бути розбірливим, творчим, напівпрофесійним споживачем інформаційних продуктів [12].

Науковець узагальнює, що в Україні близько 55–60% медіаконсьюмерів (людей з низьким інформаційними потребами), а відсоток компетентних медіаспоживачів складає 15–20%, близько 20–25% відносять до «перехідного» прошарку, що поєднує в собі риси двох зазначених вище груп. Остання група є найбільш сприятливою для медіаосвітніх процесів, адже, хоч і частково, відчуває в них потребу: «комбінації спрощених та більш аналітичних інформаційних інтересів та уподобань, усвідомлення важливості духовного саморозвитку, акцентована вимога правдивого, об'єктивного висвітлення життя населення ... виявляють ... спрямованість інформаційних запитів таких медіаспоживачів» [13, 15].

Для підвищення рівня інформаційної грамотності населення України були створені проекти для навчання медіаграмотності осіб будь-якого віку. До цього долучилися Академія української преси, Українська бібліотечна асоціація, Детектор Медіа, Інститут постінформаційного суспільства, IREX, Very Verified, VoxCheck, EdEra, Інтерньюз-Україна, проект «Fake X»; Кабінет Міністрів запустив Національну програму цифрової грамотності населення «Дія: Цифрова освіта», а також долучилося Міністерство культури та інформаційної політики України з виданням, виставкою та національний проектом з медіаграмотності «Фільтр» тощо.

Завдяки якісній співпраці з бібліотеками були розроблені та реалізовані такі проекти, як: Дистанційний навчальний курс медіаграмотності для громадян, StopFake, Всесвітній тиждень медійної та інформаційної грамотності, Онлайн-курс «Новинна грамотність», Медіаграмотність: практичні навички, «Фактчек: Довіряй-перевіряй», «МедіаРевізія» та багато інших [5].

Всі ці проекти реалізовувались бібліотеками навіть в період карантинних обмежень і сьогодні бібліотекарі вдосконалюють свою роботу, створюючи нові заходи, які б зацікавили відвідувачів бібліотек.

Також бібліотеки намагаються вирішити проблему нерівномірного доступу до технологій для деяких соціальних груп, адже не всі можуть придбати або навпаки навчити правильно користуватися технологіями, що, в свою чергу, призводить до відсутності інформаційної грамотності в українців.

Частково цю проблему змогли вирішити публічні бібліотеки, які почали надавати комп'ютери для користування, безоплатні курси навчання основам пошуку інформації у мережі інтернет для людей старшого віку, індивідуальні консультативний супровід роботи в мережі інтернет та стаціонарні збільшувачі шрифтів для людей з проблемами зору. А також пропонуючи навчання з медіаграмотності у форматі курсів, лекцій та

практикумів для всіх охочих. Також частіше почали створюватися лекції з інформаційної грамотності у форматі гри для дітей. Всі такі курси створюються для того, щоб проінформувати та навчити відрізнити подану некоректну інформацію в ЗМІ, на телебаченні, радіомовленні, в мережі інтернет.

Наукова новизна полягає в тому, що інформаційна безпека особистості розглядається в контексті медіаграмотності та крізь призму бібліотечних заходів щодо формування медіаграмотності користувачів.

Висновки. Питання інформаційної безпеки дуже складне та багатогранне, що змушує досліджувати його в різних сферах, а саме: право, інформаційно-бібліотечна справа, журналістика, комп'ютерні технології, психологія, соціологія, педагогіка тощо. Проаналізувавши праці по темі, можна зазначити, що науковці з різних сфер розглядають проблематику інформаційної безпеки і медіаграмотності в основному, не пов'язуючи ці поняття. Більшість авторів, досліджуючи «інформаційну безпеку», акцентують свою увагу на інформаційній безпеці держави, при цьому не беручи до уваги, з якою небезпекою можуть зітнутися громадяни в будь-який час.

Як показує практика, інформаційна безпека особистості безпосередньо залежить від рівня її медіаграмотності, здатності критично оцінювати інформацію, визначати ненадійну – фейкову або замовну інформацію, що вводить в оману, протистояти пропаганді та маніпуляціям.

Сучасні публічні бібліотеки відіграють важливу роль у формуванні медіаосвіти громадян, зокрема через свою освітню та просвітницьку діяльність. На базі бібліотек проходить навчання з медіаграмотності. Бібліотеки створюють інформаційні матеріали з цієї тематики, підбирають відповідні інформаційні джерела та ресурси, проводять масові заходи. Безпосереднє або опосередковане забезпечення інформаційної безпеки користувачів стає сьогодні одним з важливіших завдань діяльності публічних бібліотек.

Список використаних джерел

1. Беззуб І. О. Публічна бібліотека як стратегічний партнер медіаосвіти дорослих. Медіаосвіта як інструмент розвитку громадянського суспільства в Україні: матер. Всеукр. наук.-практ. конф., м. Маріуполь, 29 листоп. 2019 р. С. 181. URL: <http://rp.dsum.edu.ua/bitstream/123456789/3197/1/Bezzub%20Irina%20Rol%20publIchnih%20bIblIotek%20u%20medIaosvItI%20doroslih.pdf> (дата звернення: 05.10.2020).
2. Ворошилов О. Інформаційна аналітика як напрям роботи сучасної бібліотеки. *Бібліотечний вісник*. 2015. № 3. С. 12-17. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bv_2015_3_4 (дата звернення: 26.09.2020)
3. Воскобойнікова-Гузєва О. В. Стратегічний менеджмент інформаційної діяльності: базові засади. *Вісник Книжкової палати*. 2017. № 11. С. 15-19. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/everlib/item/er-0002550> (дата звернення: 29.09.2020).
4. Гранчак Т. Ю. Бібліотечно-інформаційна діяльність і медіаграмотність. *Вісник Книжкової палати*. 2018. № 3. С. 40–43. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/everlib/item/er-0002749> (дата звернення: 29.09.2020).
5. Дмитришин Б., Косян О. П. Бібліотекар, медіаграмотність та інформаційна безпека як вимога сучасного професійного діалогу. *Катедра Universum* : електрон. зб. наук.-попул. пр. з історії, археології, інформ. та архівної справи. 2021. Вип. 2. С. 19–21. URL: <https://drive.google.com/file/d/1sP2kUPI9h0K0zd-qS8YzpeTol3BzvMgm/view> (дата звернення: 07.10.2020)
6. Довгань О. Д. Сучасні інформаційні структури як компоненти інформаційної безпеки. *Інформація і право*. 2015. № 2. С. 111-120. URL: http://ippi.org.ua/sites/default/files/dodsis_14_2_2015.pdf (дата звернення: 08.10.2020).
7. Довженко О. Потятиник Б. Немає іншого виходу, крім медіаосвіти. *Медіакритика*. 2010. URL: <http://www.mediakrytyka.info/ohlyady-analotyka/borys-potyatynuk-nemaye-inshoho-vykhodu-krim-mediaosvity.html> (дата звернення: 02.10.2020).
8. ДСТУ 3396.0-96. Захист інформації. Технічний захист інформації. Основні положення. [Чинний від 01.01.1997 року]. Київ: Держстандарт України, 1996. (Національні стандарти України). URL: <https://tzi.com.ua/downloads/DSTU%203396.0-96.pdf> (дата звернення: 10.10.2020).
9. ДСТУ 3396.2-97. Захист інформації. Технічний захист інформації. Терміни та визначення [Чинний від 01.01.1998 р.]: вид. офіц. Київ, 1997. – URL: <https://tzi.com.ua/downloads/DSTU%203396.0-96.pdf> (дата звернення: 03.10.2020).
10. Ільницька У. В. Інформаційна безпека України: сучасні виклики, загрози та механізми протидії негативним інформаційно-психологічним впливам. *Humanitarian vision*. 2016. Vol. 2, Num. 1. С. 27-32. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/hv_2016_2_1_7 (дата звернення: 05.10.2020).
11. Козак Н. С., Марковець О. В. Інформаційна діяльність дитячих бібліотек із забезпечення медіаграмотності користувачів. *Інформація, комунікація, суспільство (ICS-2019)*: матер. 8-ої Міжнар. наук. конф., 16–18 трав. 2019 р., Чинадієво. Львів : Вид-во Львів. політехніки, 2019. С. 123–124. URL: http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/48383/2/2019_Kozak_N-Informatsiina_dialnist_dytiachykh_123-124.pdf (дата звернення: 06.10.2020).
12. Крайнікова Т. С. Медіапросьюмери як виклик українським ЗМІ. *Media Sapiens*. 2015. URL: http://osvita.mediasapiens.ua/trends/1411978127/mediapro_syumeri_yak_viklik_ukrainskim_zmi/ (дата звернення: 30.09.2020)
13. Крайнікова Т. С. Медіапросьюмеризм: загальна характеристика явища. *Вісник Харківської державної академії культури*. 2014. № 44. С. 226–233 (дата звернення: 02.10.2020)
14. Левченко Ю. О. Проблеми протидії інформаційній окупації в умовах гібридної війни. *Інформаційна безпека в умовах гібридної війни*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 16–17 лист. 2017 р. Хмельницький: МВС УКРАЇНИ, 2017. 50 с. (дата звернення: 01.10.2020).
15. Майко Т. С., Колб Р. О. Особливості нормативно-правового забезпечення деяких об'єктів інформаційної безпеки в Україні. *Гуманітарна наука XXI століття: сучасні виклики в галузі права, освіти соціальних та поведінкових наук*: матер. заоч. міжн. наук.-практ. конф. Чернігів, 06 лист. 2020 р. С. 288-292. URL: http://academysps.edu.ua/wp-content/uploads/2020/11/MNPK_06112020.Pdf#page=289 (дата звернення: 05.10.2020)
16. Ніщименка О. А. Інформаційна безпека України на сучасному етапі розвитку держави і суспільства. *Політичні науки*. 2016. Vol. 2, No. 1. С. 27–32. URL: <http://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2017/jun/4352/ilnicka0.pdf> (дата звернення: 23.09.2020).

17. Одаренко О. В., Земляна Р. О. Професійні стандарти та безпека діяльності: Безпека професійної діяльності журналіста. навч.-метод. матер. для студ. URL:https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/29323/1/O_Odarenko_PST_BZ.pdf
18. Офіційний портал Верховної Ради України. Офіційний портал Верховної Ради України. URL: <https://www.rada.gov.ua/> (дата звернення: 10.10.2020).
19. Панченко О. А., Панченко Л. В. Інформаційна безпека та інформаційна культура в сучасному інформаційному суспільстві. *Правова інформатика*. 2015. № 2. С. 32–38. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pin_form_2015_2_7 (дата звернення: 10.10.2020).
20. Потятиник Б. В. Медіаекологія: Декілька слів про напрям роботи Інституту екології масової інформації. *Пам'ять століть : Історичний науковий та літературний журнал*. 2004. № 3/4. С. 186–190 (дата звернення: 02.10.2020)
21. Потятиник Б. В. Медіа-освіта: журналістика для всіх. *Медіа освіта : електронний журнал інституту медіаекології*. 2002. № 1. URL: <http://media-journal.franko.lviv.ua/N1/Mediaosvita/potyatynuk.htm> (дата звернення: 03.10.2021)
22. Степанова В. Ю. Інформаційна безпека як складова державної інформаційної політики. *Державне будівництво*. 2016. № 2. С. 19. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeBu_2016_2_4 (дата звернення: 30.09.2020)
23. Шемчук В. В. Інформаційна безпека та інформаційна оборона в контексті розвитку вітчизняної доктрини й законодавчої основи. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського*. Том 30 (69). № 4. 2019. С.31–37. URL: http://www.juris.vernadskyjournals.in.ua/journals/2019/4_2019/8.pdf (дата звернення: 02.10.2020)
24. Яковенко О. О. Концепція інформаційної безпеки України в контексті становлення соціально відповідальної журналістики. *Наукові записки Інституту журналістики*. 2016. Т. 63. С. 36-42. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzizh_2016_63_9 (дата звернення 10.10.2020)

References

1. Bezzub I.O. (2019). Public library as a strategic partner of adult media education. Media education as a tool for the development of civil society in Ukraine. Proceedings of the Conference All-Ukrainian science-practice. conf.«Media education as a tool for the development of civil society in Ukraine». (p.181) Mariupol: DonSU. URL: <http://rpum.dsum.edu.ua/bitstream/123456789/3197/1/Bezzub%20Irina%20Rol%20publchnih%20bblIotek%20u%20medlaosvItI%20d oroslih.pdf> [in Ukrainian].
2. Voroshilov O. (2015). Information analytics as a direction of the modern library. *Library Bulletin*. 3. 12-17. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/by_2015_3_4 [in Ukrainian].
3. Voskoboynikova-Guzeva O.V. (2017). Strategic management of information activity: basic principles *Bulletin of the Book Chamber*. 11. 15-19. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/everlib/item/er-0002550>[in Ukrainian].
4. Granchak T. (2018). Library and information activities and media literacy. *Bulletin of the Book Chamber*. 3. 40-43. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/everlib/item/er-0002749> [in Ukrainian].
5. DSTU 3396.0-96. Information protection. Technical protection of information. Substantive provisions (1996). from 01.01.1997. Kyiv: Derzhstandart Ukraine URL: <https://tzi.com.ua/downloads/DSTU%203396.0-96.pdf> [in Ukrainian].
6. DSTU 3396.2-97. Information protection. Technical protection of information. Terms and definitions (1997). from 01.01.1998. Kyiv: Derzhstandart Ukraine. URL:<https://tzi.com.ua/downloads/DSTU%203396.0-96.pdf> [in Ukrainian].
7. Dmytryshyn B. & Kosyan O. (2021). Librarian, media literacy and information security as a requirement of modern professional dialogue. Department of Universum: electron. zb. scientific-popular etc. in history, archeology, inform. and archival affairs. 2. 19–21. URL: <https://drive.google.com/file/d/1sP2kUPI9h0K0zd-qS8YzpeTol3BzvMr/view> [in Ukrainian].
8. Dovgan O.D. (2015). Modern information structures as components of information security. *Information and law*. 2. 111-120. URL: http://ippi.org.ua/sites/default/files/dodsis_14_2_2015.pdf[in Ukrainian].
9. Dovzhenko O. & Potyatynyk B. (2010). There is no other way out but media education. Media criticism. URL:<http://www.mediakrytyka.info/ohlyady-analotyka/borys-potyatynyk-nemaye-inshoho-vykhodu-krim-mediaosvity.html> [in Ukrainian].

10. Ilynska U. (2016). Information security of Ukraine: modern challenges, threats and mechanisms of counteraction to negative information and psychological influences. Humanitarian vision. 2, Num 1. 27-32. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/hv_2016_2_1_7 [in Ukrainian].
11. Kozak N.S. & Markovets O.V. (2019). Information activities of children's libraries to ensure media literacy of users. Information, communication, society (ICS-2019): Proceedings of the Conference 8th International. Science. Conf., May 16-18. Chinadiyev. (p. 123–124). Lviv: Lviv Publishing House. Polytechnic. URL: http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/48383/2/2019_Kozak_Ninformatsiina_diialnist_dytiachykh_123-124.pdf [in Ukrainian].
12. Krainikova T. S. (2015). Media programmers as a challenge to the Ukrainian media. Media Sapiens. URL: http://osvita.Mediasapiens.ua/trends/1411978127/mediaprosumeri_yak_viklik_ukrainskim_zmi/ [in Ukrainian].
13. Krainikova T.S. (2014). Media prosumerism: general characteristics of the phenomenon. Bulletin of the Kharkiv State Academy of Culture. 44. 226–233 [in Ukrainian].
14. Levchenko Y.O. (2017). Problems of counteracting information occupation in the conditions of hybrid war. Proceedings of the Conference scientific-practical conf. «Information Security in a Hybrid War», 16-16 sheets. 2017. (50 p) Khmelnytsky: Ministry of Internal Affairs of UKRAINE [in Ukrainian].
15. Maiko T.S. & Kolb R.O. (2020). Peculiarities of normative-legal provision of some objects of information security in Ukraine. Proceedings of the correspondence. int. scientific-practical Conf «Humanities of the XXI century: current challenges in law, education of social and behavioral sciences.» Chernihiv, November 6 2020. (p.288-292). URL: <http://academysps.edu.ua/wp-content/uploads/2020/11/MNPK-06112020.Pdf#page=289> [in Ukrainian].
16. Nischimenko O.A. (2016). Information security of Ukraine at the present stage of development of the state and society. 2, no. 1. Political science. 27-32. URL: <http://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2017/jun/4352/ilnicka0.pdf> [in Ukrainian].
17. Odarenko O.V. & Zemlyana I.O. (2019). Professional standards and safety of work: Safety of professional activity of the journalist teaching method. mater.dlya stud. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/29323/1/O_Odarenko_PSTBZ.pdf [in Ukrainian].
18. Official portal of the Verkhovna Rada of Ukraine. Official portal of the Verkhovna Rada of Ukraine. URL: <https://www.rada.gov.ua/> [in Ukrainian].
19. Panchenko O.A. & Panchenko L.V. (2015). Information security and information culture in the modern information society. Legal informatics. 2. 32-38. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pinform_2015_2_7 [in Ukrainian].
20. Potyatynyk B.V. (2004). Mediaecology: A few words about the direction of the Institute of Ecology of Mass Information. Memory of centuries. Historical scientific and literary journal. 3/4. 186–190 [in Ukrainian].
21. Potyatynyk B.V. (2002). Media education: journalism for all. Media education: electronic journal of the Institute of Media Ecology. 1. URL: <http://media-journal.franko.lviv.ua/N1/Mediaosvita/potyatynyk.htm> [in Ukrainian].
22. Stepanova V. Y. (2016). Information security as a component of state information policy. State Construction. 2. 19. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeBu_2016_2_4 [in Ukrainian].
23. Shemchuk V.V. (2019). Information security and information defense in the context of development of domestic doctrine and legislative basis. Scientific notes of TNU named after VI Vernadsky. 30 (69). 4. 31–37. URL: http://www.juris.vernadskyjournals.in.ua/journals/2019/4_2019/8.pdf [in Ukrainian].
24. Yakovenko O.O. (2016). The concept of information security of Ukraine in the context of socially responsible journalism. Scientific notes of the Institute of Journalism. 63. 36–42. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzizh_2016_63_9 [in Ukrainian].

СОЦІАЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ. ІНФОРМОЛОГІЯ

УДК 336:340.13

Цитування:

Гребенюк А. В. Комунікативна система правової сфери: характерні риси та поняття (в аспектах галузевого документознавства). *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2021. № 4. С. 76–84.

Hrebeniuk A. (2021). Communication system of the legal sphere: characteristic features and concept (in aspects of document science branch). *Library science. Record Studies. Informology*. 4, 76–84 [in Ukrainian].

Гребенюк Алла Василівна,

кандидат філологічних наук,

старший викладач кафедри східноєвропейських мов
навчально-наукового центру мовної підготовки
Національної академії Служби безпеки України

alla7997@meta.ua

<https://orcid.org/0000-0002-8703-3432>

**КОМУНІКАЦІЙНА СИСТЕМА ПРАВОВОЇ СФЕРИ:
ХАРАКТЕРНІ РИСИ ТА ПОНЯТТЯ
(В АСПЕКТАХ ГАЛУЗЕВОГО ДОКУМЕНТОЗНАВСТА)**

Мета роботи. Статтю присвячено визначенню характерних рис та поняття комунікативної системи правової/правничої сфери (в аспектах галузевого документознавства). **Методологія** дослідження полягає у застосуванні методів аналізу, синтезу, компаративного методу, за допомогою яких опрацьовано наукові праці, дотичні до предмету наукових пошуків. **Наукова новизна.** Установлено відсутність результатів, формуванню яких присвячено статтю. З'ясовано, що низка праць, які певною мірою стосуються наших наукових інтересів, не вирішують мети пошуків, виділеної у публікації. Вперше виокремлено спектр характерних рис та сформульовано поняття комунікативної системи правової сфери. **Висновки.** До характерних рис комунікативної системи правової сфери віднесено: функціонування в процесі взаємодії суб'єктів права; реалізація шляхом обміну інформацією правового характеру за допомогою усних та писемних форм мовлення; превалювання документознавчого аспекту завдяки документальному відображенню і поширенню правової інформації, а також застосуванню функціональних стилів, поєднання яких створюють феномен документальності мовного вираження правової думки; набуття комунікативних якостей, пов'язаних зі сферою юриспруденції. Сформульовано дефініцію на позначення комунікативної системи правової сфери – це форма організації суб'єктів права, які взаємодіють шляхом обміну правовою інформацією за допомогою наукового, офіційно-ділового, публіцистичного, епістолярного функціонально-стильових механізмів та комунікативних якостей правильності, ясності, точності, стислості, доцільності, логічності, чистоти, лаконічності, у якій документознавчий аспект відіграє визначальну роль.

Ключові слова: комунікативна система правової/правничої сфери, документознавство правової сфери, способи передачі правової інформації, комунікативні якості мови юриспруденції, функціонально-стильові механізми комунікативної системи правничої сфери.

Hrebeniuk Alla,
Ph.D. (Ukrainian Language),
Senior Lecturer at the Department of Eastern European National Languages,
Educational and Scientific Center of Language Training,
National Academy of Security Service of Ukraine

COMMUNICATION SYSTEM OF THE LEGAL SPHERE: CHARACTERISTIC FEATURES AND CONCEPT (IN ASPECTS OF DOCUMENT SCIENCE BRANCH)

The purpose of the article is devoted to the purpose of the definition of characteristics and concepts of the communication system of the legal sphere (in aspects of branch document science). The methodology consists of the application of methods of analysis, synthesis, comparative method, with the help of which scientific works related to the subject of scientific research are studied. Scientific novelty. The absence of results, the formation of which is devoted to the article, has been established. It was found that a number of works, which to some extent concern our scientific interests, do not solve the purpose of the search highlighted in the publication. The spectrum of characteristic features is singled out and the concept of the communication system of the legal sphere is formulated for the first time. Conclusions. The following characteristics of the communication system of the legal sphere were identified: functioning in the process of subjects of law interaction; implementation through the exchange of legal information through oral and written forms of speech; the prevalence of the documentary aspect due to the documentary display and dissemination of legal information, as well as the use of functional styles, the combination of which creates the phenomenon of documentary linguistic expression of legal thought; acquisition of communicative qualities related to the field of jurisprudence. A definition for the communication system of the legal sphere has been formulated. It is a form of organization of legal entities that interact by exchanging legal information through scientific, official-business, journalistic, epistolary functional-stylistic mechanisms and communicative qualities of correctness, clarity, accuracy, brevity, expediency, logic, purity, conciseness, in which the documentary aspect plays a decisive role.

Keywords: communication system, legal sphere, a connection of document science with legal sphere, methods of legal information transfer, communicative qualities of jurisprudence language, functional and stylistic mechanisms of a communication system of the legal sphere.

Актуальність теми дослідження. Функціонування розвинутих соціальних та стратегічних комунікацій визнане запорукою забезпечення національної безпеки України й ефективної протидії зовнішнім деструктивним впливам. Як важливе практичне завдання, передбачене Стратегією національної безпеки України, затвердженою Указом Президента України №392/2020 14 вересня 2020 року. Відтак проблема створення у нашій державі надійних комунікативних систем сьогодні стосується усіх сфер життєдіяльності.

Особливе місце серед них займає права/правнична сфера – сукупність суспільних відносин, впорядкованих за допомогою права. Її дослідження та розвиток необхідні для побудови правової держави в Україні, зміцнення законності та верховенства права.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дотичними до предмету нашого дослідження є наукові здобутки Ю. Якимюк, яка захистила дисертаційне дослідження на тему «Комунікаційна система документаційного забезпечення управління вищим навчальним закладом» [1]. Проте, як бачимо, її наукові інтереси не стосувались правової сфери.

Комунікативних механізмів у системі права, що формуються лінгвістичним інструментарієм та формують новий напрям науки – юридичну лінгвістику, стосувались напрацювання Ю. Прадіда [2], А. Токарської [3]. Натомість зазначені та інші вчені, зважаючи на інші предмети їх досліджень, не заглиблювались у питання розвитку комунікативної системи саме юриспруденції.

Поза увагою науковців невиправдано залишаються закономірності побудови кому-

нікативної системи правової сфери, способи передачі інформації в її межах, її функціонально-стильові механізми та комунікативні якості. Абсолютно новою проблема функціонування цієї системи є для вчених, кандидатів та докторів наук із соціальних комунікацій.

З огляду на викладене, метою цієї публікації є з'ясування характерних рис та поняття комунікаційної системи правової сфери як якісно нового явища, якому досі не було приділено належної уваги у наукових колах.

Виклад основного матеріалу. Розмірковуючи над визначенням та сутністю комунікаційної системи в цілому, вважаємо за необхідне з'ясувати значення елементів цієї термінологічної одиниці (далі – ТО) кожного окремо: «комунікаційний», «комунікація» та «система», а також пов'язаних з ними ТО.

Встановлюємо, що відповідно до положень Великого тлумачного словника сучасної української мови система – це: порядок, зумовлений правильним, планомірним розташуванням і взаємним зв'язком частин чого-небудь; форма організації, будова чого-небудь; будова, структура, що становить єдність закономірно розташованих та функціонуючих частин [4, 1320-1321]. Те ж визначення містить Словник української мови [5]. Тобто, певною мірою поняття «система» ототожнюється із поняттями «організація» та «структура».

Проте, виявляємо, що термін «організація» не може бути співвідносним із терміном «система», адже він позначає лише структурні особливості будови чого-небудь [4, 853; 6], без вказівки на зв'язки елементів, які взаємодіють між собою, закономірності їх функціонування. Тобто ця термінологічна одиниця має дещо вужче значення.

Ознаки тотожності з терміном «система» має ТО «структура», яка, у першу чергу, номінує взаєморозміщення та взаємозв'язок складових частин цілого, а далі – будову, устрій, організацію чого-небудь [4, 1404; 7]. Поряд з тим, у тому ж лексикографічному джерелі фігурує термін «механізм», який більше стосується внутрішньої будови, системи чого-небудь [4, 665]. На нашу думку, ці терміни у своєму поєднанні відображають якості системи.

На увагу та врахування заслуговує також термін «виконавчий», який здійснює виконан-

ня рішень, постанов, практичне керівництво чим-небудь [4, 137], який позначає ієрархічні вертикальні зв'язки, що теж наявні у системі. Відтак пропонуємо ототожнювати поняття «системи» та «структурно-виконавчого механізму» та послуговуватись ними у наших дослідженнях як рівноцінними. При цьому зауважимо, що до системи/структури права (правової сфери) як її функціонуючі частини слід віднести суб'єктів права: фізичних осіб (громадян, іноземців, осіб без громадянства), юридичних осіб (підприємств, установ, організацій тощо) [8].

У свою чергу, термін «комунікаційний» – це прикметник до ТО «комунікація» – *обмін інформацією, спілкування*; те саме, що спілкування, зв'язок. Тут же встановлюємо, що, для прикладу, масова комунікація – це *процес інформування* широких мас із використанням технічних засобів [4, 562].

З'ясовуємо, що спілкування – це дія за значенням «спілкуватися»; особлива форма поведінки, спеціальною функцією якої є *передача інформації*. У той же час, спілкуватися – означає підтримувати взаємні стосунки, діловий, дружній зв'язок із ким-небудь; об'єднуватись для спільних дій [4, 1368].

Тобто, якщо ототожнювати терміни «комунікація» та «спілкування», то, окрім обміну інформацією і процесу інформування, ці ТО стосуються також *об'єднаних явищ, вироблення зв'язків*.

Доповнює зазначені визначення Р. Качавець, який стверджує, що спілкування – це процес передавання і сприймання повідомлень; взаємодії між людьми, що охоплює обмін інформацією пізнавального чи емоційно-оцінного характеру [9, 47]. Тієї ж думки дотримується Н. Хамітов, який вважає, що комунікація окреслює людську взаємодію у світі [10].

Проте у цьому випадку виникають питання: чому відбувається лише обмін інформацією пізнавального чи емоційно-оцінного характеру? Які є ще види інформації? Які існують способи передачі інформації?

Відповідаючи на ці питання, з'ясовуємо, що відповідно до статті 10 «Види інформації за змістом» Закону України «Про інформацію» за змістом інформація поділяється

на такі види: інформація про фізичну особу; інформація довідково-енциклопедичного характеру; інформація про стан довкілля (екологічна інформація); інформація про товар (роботу, послугу); науково-технічна інформація; податкова інформація; *правова інформація*; статистична інформація; соціологічна інформація; інші види інформації [11].

Як бачимо, комунікацію не слід пов'язувати лише з обміном відомостями пізнавального чи емоційно-оцінного характеру, адже спектр видів інформації є набагато ширшим. У цьому аспекті окремо виділяється правова інформація, що локалізує комунікаційну систему у тому числі у правничій сфері.

Даючи відповідь на питання про способи передачі інформації, з'ясуємо, що основним її способом є мовлення – спілкування людей між собою за допомогою мови [4, 683]. В. Пивоваров, О. Єрахторіна, О. Лисенко та ін. у тому ж контексті зазначають, що мова – це один з найголовніших інструментів діяльності юриста, за допомогою якого здійснюється його правова активність у всіх сферах: законотворчій, правозастосовній, правоохоронній тощо [12].

При цьому з'ясуємо, що згідно зі статтею 22 Закону України «Про інформацію» (у редакції станом на 1993 р.) правова інформація – це сукупність документованих або публічно оголошених відомостей про право, його систему, джерела, реалізацію, юридичні факти, правовідносини, правопорядок, правопорушення та боротьбу з ними і їх профілактику тощо [11].

Тобто, йдеться про зв'язок цього виду інформації передусім із: її документальним відображенням і поширенням, що і є одним із способів передачі правової інформації; теорією і практикою упорядкування і збереження ділових паперів - документознавством [4, 314] як універсальним інструментом комунікаційної системи правничої сфери.

Про зв'язок правничої сфери з документознавством говорять і вже згадані вище В. Пивоваров, О. Єрахторіна, О. Лисенко, які називають мову першоелементом права і наголошують, що за допомогою мови створюються правові норми, закони. Вони відзначають, що мовна та мовленнева компетентності юриста

найбільше підпорядковані вимогам законодавчої техніки [12]. Зважаючи на викладене, за допомогою мови/мовлення відбувається створення документальних носіїв правової інформації.

Проте, у статті 17 «Правова інформація» Закону України «Про інформацію» (у чинній редакції) вже йдеться про правову інформацію як про будь-які відомості про право, його систему, джерела, реалізацію, юридичні факти, правовідносини, правопорядок, правопорушення і боротьбу з ними та їх профілактику тощо. Законодавець врахував те, що правова інформація поширюється не лише за допомогою писемної, але й усної мови.

У той же час, зауважимо, що в обох редакціях зазначеного закону джерелами правової інформації визначені Конституція України, інші законодавчі і підзаконні нормативні правові акти, міжнародні договори та угоди, норми і принципи міжнародного права, а також ненормативні правові акти, повідомлення засобів масової інформації, публічні виступи, інші джерела інформації з правових питань.

З метою забезпечення доступу до законодавчих та інших нормативних актів всім громадянам держава забезпечує видання цих актів масовими тиражами у найкоротші строки після набрання ними чинності [11].

Відтак обмін зазначеними актами є способом поширення правової інформації, чи основним способом комунікації у правничій сфері. Як бачимо, законодавець фактично наголошує на більшій важливості у правничій сфері саме писемного мовлення, створення, упорядкування і збереження ділових паперів, документознавчого аспекту юриспруденції в цілому.

Утім, комунікаційна система правової сфери не може функціонувати і без усного мовлення. Обидва види мовлення перебувають у тісному зв'язку, є дифузними (взаємопроникними). Таку особливість ми спостерігаємо на прикладі реалізації функціонально-стильових механізмів зазначеної системи.

Окремі питання функціонування цих механізмів розглядали у своїх працях Л. Мацько, О. Сидоренко, О. Мацько, вивчаючи питання стилістики української мови загалом [13]. Ближче до предмету нашого дослідження на-

близилась А. Мамрак, яка присвятила свої пошуки особливостям мови та стилю українського документування [14].

Вивчаючи ці та інші джерела, встановлюємо, що мові української юриспруденції притаманний науковий стиль – функціональний різновид літературної мови, яким послугуються для створення з пізнавально-інформативною метою текстів, що описують та узагальнюють наукові розвідки в певних галузях науки. Відзначаємо, що знову ж йдеться про «створення текстів», тобто більш чітко виражений документознавчий аспект. Писемними формами цього стилю стали: дисертація, монографія, підручник, навчальний посібник, курс лекцій, рецензія, стаття, відгук, анотація, тези і т.д.

В. Пивовар, О. Єрахторіна, О. Лисенко та ін. при цьому зазначають, що цей стиль існує не лише в писемній формі, а й в усній, але не конкретизують свій висновок [12]. З власного досвіду можемо зазначити, що усна форма наукового стилю юриспруденції реалізується при, наприклад, проведенні лекційного заняття, виступі лектора, чи виголошенні доповіді на науковому форумі. Проте, знову ж, спостерігаємо більшу актуальність для правової сфери саме документознавчого аспекту.

Ту ж особливість спостерігаємо на рівні визначення офіційно-ділового стилю – функціонального різновиду літературної мови, що задовольняє потреби суспільства в *документальному оформленні* різних актів державного, суспільного, політичного, економічного життя, ділових стосунків між державами, організаціями, а також між членами суспільства в офіційній сфері їхнього спілкування. Зазначений стиль використовується в юридичних документах та ділових паперах: указах, законах, постановах, інструкціях, заявах, протоколах, дорученнях тощо.

При цьому з'ясуємо, що дослідники юридичної стилістики не фіксують усні форми вказаного стилю взагалі. Вважаємо, що він реалізується у вигляді промов на судових засіданнях, службових нарадах співробітників правоохоронних органів тощо.

До інструментарію юридичної стилістики відносять також публіцистичний стиль – різновид функціональних стилів літературної

мови, призначений для передання масової інформації, що характеризується найбільшою комунікативною зорієнтованістю та реалізується у текстах газет, журналів, виступів на радіо та телебаченні; найдавніший писемний різновид стилю, який є засобом передавання, поширення інформації [15]. В межах цього стилю виділяємо як письмові, так і усні форми.

Проте слід зважати на те, що цей стиль реалізується за допомогою кінодокументів (документальних кінофільмів, наукових і науково-популярних фільмів, кіножурналів, спецвипусків), відеодокументів (документальних відеофільмів, науково-популярних відеофільмів, інформаційно-аналітичних програм, репортажів, телевізійних парогам), фотодокументів (хронікального характеру), фонодокументів [16]. Якщо слухачі чи глядачі під час перегляду телепередач чи прослуховування радіопередач фактично мають справу з аудіо- чи аудіовізуальними документами, то спектр усних форм публіцистичного стилю значно звужується, а документознавчий аспект комунікативної системи правової сфери, навпаки, посилюється.

Суто в контексті зазначеного аспекту фігурує епістолярний стиль – один із функціональних різновидів літературної мови, який обслуговує сферу письмових приватно-офіційних стосунків, в юриспруденції реалізується в процесі ділового листування. Цікаво, що С. Єрмоленко у довідковому виданні “Українська мова. Енциклопедія” взагалі стверджує, що не доцільно окремо виділяти епістолярний стиль, адже його ознаки «перекриваються ознаками більш узагальнених структурно-функціональних стилів [17], у нашому випадку офіційно-ділового та публіцистичного.

На цьому тлі, хоча Р. Кацавець виділяє усне та писемне мовлення та при цьому зазначає, що друге спирається на перше [9], мусимо констатувати, що у випадку з правовою інформацією першочергове значення має саме документообіг, створення, зберігання та поширення документальних носіїв цієї інформації. І лише потім, зважаючи на наведені правові норми та здобутки науковців, актуалізується усне мовлення юридичної спрямованості.

Низка вчених, які досліджують мову української юриспруденції, не випадково се-

ред ознак правничої лінгвістики особливо визначають документальність мовного вираження думки – у мові права виражається не індивідуальна воля, а воля законодавчого органу, яка втілюється в певних документальних формах, що мають офіційне значення [12]. Така теза вчергове підтверджує правильність наших висновків про основний спосіб поширення правової інформації.

У той же час, зважаючи на те, що, як зазначив Р. Кацавець, писемне мовлення спирається на усне, частина особливостей другого може бути актуальна для першого. Звернімо увагу на такі комунікативні якості усного мовлення: правильність – досягається дотриманням норм літературної мови (орфоепічними, орфографічними, граматичними, лексичними); ясність – забезпечує адекватне розуміння інформації, що передається (без деформацій), не вимагаючи від співрозмовника особливих зусиль при сприйнятті змісту форми; точність – комунікативна якість мовлення, що виявляється у використанні слів відповідно до їх значення, розвивається у роботі зі словниками, навчальною, науковою літературою, шляхом аналізу власного та чужого мовлення; стислість – комунікативна якість мовлення, що виявляється у відборі мовних засобів для вираження головної думки, тези; доцільність – особлива організація мовних засобів, що зумовлює відповідність мовлення меті та обставинам спілкування [9]. Усі вони притаманні писемному мовленню та документальним носіям правової інформації, діловим паперам, а також предмету теорії та практики документознавства.

Окрім вказаних правильності, точності мовлення, І. Плотницька виділяє також логічність, чистоту (відсутність позалітературних елементів), лаконічність (чітке і стисле викладення змісту ділового тексту), доречність (відповідає зазначеній вище якості доцільності) ділового мовлення [18]. Зауважимо, що в цьому випадку зазначені якості вчена пов'язує з діловим мовленням, яке теж поділяє на усне та писемне, але перераховані якості відносять до обох категорій.

У той же час, виразність (а з нею образність і експресивність) не можемо віднести до цієї групи, адже це – комунікативна якість, завдяки якій здійснюється вплив на емоції та по-

чуття аудиторії, тобто суто при усній передачі інформації, не пов'язаній з документознавством. Ця якість реалізується завдяки: засобам художньої образності: порівнянням, епітетам, метафорам; фонетичним засобам: інтонації, тембру голосу, темпу мовлення, дикції. До засобів виразності також відносять: приказки, прислів'я, цитати, афоризми, крилаті слова та вирази; територіальні, соціальні діалекти, просторіччя; синтаксичні фігури: звертання, риторичне запитання, інверсія, градація, повтор, період [9].

Такі засоби у юридичному мовленні, при виконанні документів, які є формою поширення правової інформації, не використовуються, а, отже, виразність не є якістю комунікативної системи правової сфери, принаймні тієї, що функціонує за допомогою писемного мовлення.

В. Пивоваров, О. Єрахторіна, О. Лисенко, О. Прудникова, Л. Сідак, М. Ценко, О. Шумейко при цьому зазначають, що мова юридичних документів – це специфічна мова, якій притаманні чіткість, стислість і визначеність, імперативний характер, спеціальна термінологія, що виражає точність думки законодавця. Вони виділяють ознаки мови юриспруденції (наявність специфічних, професійних мовних засобів; відповідність законам і нормам сучасної літературної мови; підпорядкованість діяльності, пов'язаній з юриспруденцією; логічність, послідовність та стрункність викладу думки; точність і зрозумілість; об'єктивність; стандартність, сталість, стереотипність форми; стислість викладу думки за умов збереження повноти її змісту), серед яких теж не вбачають образності і експресивності [12].

Р. Кацавець теж погоджується із зазначеним, вказуючи, що виготовлення документів пов'язане з писемною мовою, яке спирається на усне мовлення, але вирізняється точнішим добром лексики, переважно професійної та загальнонавчальної, термінів, відсутністю просторіч, застарілих та територіальних слів. Як стверджує вказаний дослідник, для писемної мови характерні складні речення, різні форми сурядності й підрядності, відокремлення, вставні слова [9].

Наукова новизна. Таким чином, у публікації, за відсутності чітко сформованих ра-

ніше наукових результатів, які б відповідали предмету нашого дослідження, нами вперше виділено характерні риси комунікаційної системи правової сфери. В процесі опрацювання доробків низки вчених ми отримали можливість підійти до вирішення питання щодо формулювання поняття цієї системи та генерування її дефініції.

Висновки. Отже, на підставі результатів наших наукових пошуків, викладених у цій статті, до характерних рис комунікаційної системи правової сфери віднесемо:

- функціонування в процесі взаємодії між її суб'єктами шляхом обміну інформацією правового характеру;

- реалізація передачі правової інформації в межах вказаної системи за допомогою мовлення: усного та писемного;

- розвиток комунікативної системи правової сфери обумовлений тісним зв'язком з: документальним відображенням і поширенням правової інформації; теорією і практикою упорядкування і збереження ділових паперів – передусім, управлінським документознавством;

- документознавчий аспект комунікативної системи правової сфери посилюється за рахунок: її функціональних стилів – наукового, офіційно-ділового, публіцистичного та епістолярного; реалізації цих стилів у юриспруденції здебільшого через писемні форми;

- законодавчо визначене та науково-теоретично обґрунтоване переважання процесу створення, зберігання та поширення документальних носіїв правової інформації над усними формами існування комунікаційної

системи правової сфери, що створює феномен документальності мовного вираження правової думки;

- набуття комунікаційною системою правової сфери комунікативних якостей правильності, ясності, точності, стислості, доцільності, логічності, чистоти, лаконічності; поряд з цим – нівелювання таких якостей як виразність, образність і експресивність як таких, що пов'язані з емоційним підтекстом, реалізуються завдяки засобам художньої образності, фонетичним засобам, не пов'язаних зі сферою юриспруденції.

Узагальнення наведених рис дозволяє сформулювати поняття:

комунікативна система правової сфери – це форма організації суб'єктів права, які взаємодіють шляхом обміну правовою інформацією за допомогою наукового, офіційно-ділового, публіцистичного, епістолярного функціонально-стильових механізмів та комунікативних якостей правильності, ясності, точності, стислості, доцільності, логічності, чистоти, лаконічності, у якій документознавчий аспект відіграє визначальну роль.

До перспектив подальших наукових досліджень відносимо вивчення: особливостей документаційного забезпечення правової сфери; стильових інструментів комунікаційної системи документаційного забезпечення правничої сфери в Україні; структурно-виконавчого механізму цієї системи та шляхів її удосконалення; функцій комунікаційної системи документаційного забезпечення правничої сфери.

Список використаних джерел

1. Якимюк, Юлія Петрівна. Комунікаційна система документаційного забезпечення управління вищим навчальним закладом : автореф. дис ... канд. наук із соціальних комунікацій : 27.00.02. Київ : Б.в., 2011. 19 с.
2. Прадід Ю. Ф. Юридична лінгвістика - нова наукова спеціальність // Вісник Львівського інституту внутрішніх справ. 2001. № 2. С. 287–295.
3. Токарська А. С. Юридична лінгвістика: актуальність становлення і перспективи розвитку // Вісник Львівського інституту внутрішніх справ. 2001. № 2. С. 295–299.
4. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2009. 1736 с.
5. Система. Словник української мови: в 11 томах. Том 9, 1978. 203 с. URL.: <http://sum.in.ua/s/systema>.
6. Організація. Словник української мови: в 11 томах. Том 5, 1974. С. 739.
7. Структура. Словник української мови: в 11 томах. Том 9, 1978. С. 789.
8. Вступ до теорії правових систем: монографія/за ред. Зайчука О. В., Оніщенко Н. М. Київ : Юридична думка, 2006, 430 с.

9. Кацавець Р. С. Ділова українська мова. За новим Українським правописом. Навчальний посібник. Київ : Алерта, 2020. С. 45–46.
10. Хамітов Н. В. Комунікація // Енциклопедія Сучасної України: електронна версія [веб-сайт] / гол. редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк та ін.; НАН України, НТШ. Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2014. URL: https://esu.com.ua/search_articles.php?id=4422 (дата звернення: 28.10.2020)
11. Закон України «Про інформацію». URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text> (дата звернення: 28.10.2020)
12. Мова української юриспруденції : навч. посіб. / В. М. Пивоваров, О. М. Єрахторіна, О. А. Лисенко та ін. Харків : Право, 2020. 330 с.
13. Мацько Л. І. Стилїстика української мови: підручник / Л. І. Мацько, О. М. Сидоренко, О. М. Мацько. Київ : Вища школа, 2003. 462 с.
14. Мамрак А. В. Українське документування: мова та стиль: навч. посіб. Київ : Центр навч. літ., 2004. 364 с.
15. Коць Т. Публіцистичний стиль в українській літературній мові кінця XIX – початку XXI ст.: нормативно-аксіологічний аспект : дисертація на здобуття наук. ст. доктора філолог. наук. 2019. 455 с. URL.: https://shron1.chtyvo.org.ua/Kots_Tetiana/Publitsystychnyi_styl_v_ukrainskii_literaturnii_movi_kintsia_KhIKh_pochatku_KhIKh_st_normatyvno-aks.pdf (дата звернення: 28.10.2020).
16. Порядок передавання кіно-, відео-, фото-, фонових документів на постійне зберігання, затверджений Наказом Міністерства юстиції України від 19.07.2016 р. № 1962/5. URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1000-16> (дата звернення: 28.10.2020).
17. Українська мова. Енциклопедія. Київ : Українська енциклопедія, 2000. 752 с., с. 603.
18. Плотницька І. М. Ділова українська мова. Навчальний посібник. 3-тє видання. Київ : Центр учбової літератури, 2008. 256 с.

References

1. Yakymiuk, Yuliia Petrivna (2011). Communication system of documentation support of higher education institution management. Extended abstract of candidate's thesis. Kyiv [in Ukrainian].
2. Pradid Yu.F. (2001). Legal linguistics – a new scientific specialty. *Visnyk Lvivskoho instytutu vnutrishnikh sprav*, 2, 287-295 [in Ukrainian].
3. Tokarska A.S. (2001). Legal linguistics: relevance of formation and prospects of development. *Visnyk Lvivskoho instytutu vnutrishnikh sprav*, 2, 295-299 [in Ukrainian].
4. Busel, V. T. (Eds.) (2009). Big explanatory dictionary of the modern Ukrainian language. Kyiv, Irpin: VTF «Perun» [in Ukrainian].
5. System. Dictionary of the Ukrainian language (1978). (Vol. 9), (p. 203). Retrieved from <http://sum.in.ua/s/systema>. [in Ukrainian].
6. Organization. Dictionary of the Ukrainian language (1974). (Vol. 5), (p. 739). Retrieved from <http://sum.in.ua/s/orghanizacija> [in Ukrainian].
7. Structure. Dictionary of the Ukrainian language (1978). (Vol. 9), (p. 789). Retrieved from <http://sum.in.ua/s/struktura> [in Ukrainian].
8. Zaichuk, O.V. (Eds.), Onishchenko, N.M. (Eds.) (2006). Introduction to the theory of legal systems. *Monografy*. Kyiv: Yurydychna dumka [in Ukrainian].
9. Katsavets, R.S. (2020). Business Ukrainian language. According to the new Ukrainian spelling. Tutorial. Kyiv: Alerta [in Ukrainian].
10. Khamitov, N.V. (2014). Communication. Encyclopedia of Modern Ukraine. Kyiv: Instytut entsyklopedychnykh doslidzhen NAN Ukrainy, 2014. Retrieved from https://esu.com.ua/search_articles.php?id=4422 [in Ukrainian].
11. Law of Ukraine “On Information” from October 2 1992, № 2657-XII. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text>. [in Ukrainian].
12. Pyvovarov, V.M., Yerakhtorina, O.M., Lysenko, O.A. (2020). The language of Ukrainian jurisprudence. Tutorial. Kharkiv : Pravo [in Ukrainian].
13. Matsko, L.I., Sydorenko, O.M., Matsko, O.M. (2003). Stylistics of the Ukrainian language. Textbook. Kyiv: Vyshcha shkola [in Ukrainian].
14. Mamrak, A.V. (2004). Ukrainian documentation. Tutorial. Kyiv: Tsentr navch. lit. [in Ukrainian].
15. Kots, T. (2019). Journalistic style in the Ukrainian literary language of the end of the XIX - the beginning of the XXI century: normative-axiological aspect. Doctor's thesis. Retrieved from https://shron1.chtyvo.org.ua/Kots_Tetiana/Publitsystychnyi_styl_v_ukrainskii_literaturnii_movi_kintsia_KhIKh_pochatku_KhIKh_st_normatyvno-aks.pdf. [in Ukrainian].

16. The order of transfer of film, video, photo, sound documents for permanent storage, approved by the Order of the Ministry of Justice of Ukraine dated 07/19/2016 № 1962/5. Retrieved from <http://zakon.rada.gov.ua>. [in Ukrainian].

17. Ukrainian language. Encyclopedia (2000). Kyiv: Ukrainska entsyklopediia [in Ukrainian].

18. Plotnytska, I.M. (2008). Business Ukrainian language. Tutorial. Kyiv: Tsentr uchbovoi literatury [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 06.08.2021
Отримано після доопрацювання 19.09.2021
Прийнято до друку 23.10.2021

УДК 316.77

Цитування:

Вощенко В. Ю., Денисовець І. В., Вдовіна О. О. Інформаційні засоби відображення повсякденності в індивідуальній свідомості на тлі постмодерної реальності. Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. 2021. № 4. С. 84–89.

Voshchenko V., Denysovets I, Vdovina O. (2021). Everyday life information means while reflecting in the individual consciousness on postmodern reality background. Library science. Record Studies. Informology. 4, 84–89 [in Ukrainian].

Вощенко Вікторія Юрївна,
кандидат філософських наук,
доцент кафедри українознавства, культури
та документознавства
Національного університету «Полтавська політехніка
імені Юрія Кондратюка»
vikavosenko@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-2498-5580>

Денисовець Ірина Вікторівна,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри українознавства, культури та документознавства
Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»
denysovets.ira@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-1424-1652>

Вдовіна Олена Олександрівна,
кандидат наук з соціальних комунікацій,
доцент кафедри українознавства, культури та документознавства
Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»
svitljahok@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-3770-125X>

ІНФОРМАЦІЙНІ ЗАСОБИ ВІДОБРАЖЕННЯ ПОВСЯКДЕННОСТІ В ІНДИВІДУАЛЬНІЙ СВДОМОСТІ НА ТЛІ ПОСТМОДЕРНОЇ РЕАЛЬНОСТІ

Метою роботи є детальний аналіз інформаційних засобів відображення об'єктивної реальності в індивідуальній свідомості в умовах постмодерного суспільства. Методологія дослідження ґрунтується на застосуванні діяльнісного, системного, соціокультурного підходів, а також методів порівняльного та термінологічного аналізу. Новизна роботи полягає у тому, що досліджено засоби відображення повсякденної реальності в індивідуальній свідомості. Проаналізовано механізми впливу інформаційних технологій масової комунікації на суспільну ідентичність, стиль життя та культуру загалом. Доведено, що важливу роль у процесі усвідомлення об'єктивної реальності відіграють такі соціокультурні явища, як постфольклор, ритуалізація, міфологізація, енігматичні розповіді. Обґрунтовано, що свідомість особистості

16. The order of transfer of film, video, photo, sound documents for permanent storage, approved by the Order of the Ministry of Justice of Ukraine dated 07/19/2016 № 1962/5. Retrieved from <http://zakon.rada.gov.ua>. [in Ukrainian].

17. Ukrainian language. Encyclopedia (2000). Kyiv: Ukrainska entsyklopediia [in Ukrainian].

18. Plotnytska, I.M. (2008). Business Ukrainian language. Tutorial. Kyiv: Tsentr uchbovoi literatury [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 06.08.2021
Отримано після доопрацювання 19.09.2021
Прийнято до друку 23.10.2021

УДК 316.77

Цитування:

Вощенко В. Ю., Денисовець І. В., Вдовіна О. О. Інформаційні засоби відображення повсякденності в індивідуальній свідомості на тлі постмодерної реальності. Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. 2021. № 4. С. 84–89.

Voshchenko V., Denysovets I, Vdovina O. (2021). Everyday life information means while reflecting in the individual consciousness on postmodern reality background. Library science. Record Studies. Informology. 4, 84–89 [in Ukrainian].

Вощенко Вікторія Юрївна,
кандидат філософських наук,
доцент кафедри українознавства, культури
та документознавства
Національного університету «Полтавська політехніка
імені Юрія Кондратюка»
vikavosenko@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-2498-5580>

Денисовець Ірина Вікторівна,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри українознавства, культури та документознавства
Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»
denysovets.ira@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-1424-1652>

Вдовіна Олена Олександрівна,
кандидат наук з соціальних комунікацій,
доцент кафедри українознавства, культури та документознавства
Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»
svitljahok@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-3770-125X>

ІНФОРМАЦІЙНІ ЗАСОБИ ВІДОБРАЖЕННЯ ПОВСЯКДЕННОСТІ В ІНДИВІДУАЛЬНІЙ СВДОМОСТІ НА ТЛІ ПОСТМОДЕРНОЇ РЕАЛЬНОСТІ

Метою роботи є детальний аналіз інформаційних засобів відображення об'єктивної реальності в індивідуальній свідомості в умовах постмодерного суспільства. **Методологія** дослідження ґрунтується на застосуванні діяльнісного, системного, соціокультурного підходів, а також методів порівняльного та термінологічного аналізу. **Новизна** роботи полягає у тому, що досліджено засоби відображення повсякденної реальності в індивідуальній свідомості. Проаналізовано механізми впливу інформаційних технологій масової комунікації на суспільну ідентичність, стиль життя та культуру загалом. Доведено, що важливу роль у процесі усвідомлення об'єктивної реальності відіграють такі соціокультурні явища, як постфольклор, ритуалізація, міфологізація, енігматичні розповіді. Обґрунтовано, що свідомість особистості

знаходиться в тотальному просторі, створеному засобами масової комунікації, а тому сприйняття повсякденної реальності відбувається під впливом інформаційних технологій. Значну роль у сучасному суспільстві відіграють процеси демасифікації повсякденного життя, які породжують плюралізм та розмаїття думок; розважальність і гумор є головними факторами в маніпулюванні індивідуальною та суспільною свідомістю. **Висновки.** Постмодерна реальність зумовлює виникнення та розвиток таких явищ повсякденності, які перетворюються на важливий засіб впливу на суспільну, й особливо, на індивідуальну свідомість. Повсякденне життя за допомогою засобів масових комунікацій відображається як образ дійсності в мозку індивіда, усвідомлюється й відтворюється як суб'єктивна реальність. Наукові розвідки у цьому напрямі завжди будуть актуальними, оскільки повсякденність у сучасному постмодерному суспільстві є важливим специфічним джерелом розвитку суспільства, простором зустрічі філософії, психології, соціальних комунікацій та культури. У своїх подальших дослідженнях ми плануємо детальніше вивчити вплив постфольклору на свідомість особистості в умовах постмодерної реальності.

Ключові слова: повсякденність, індивідуальна свідомість, енігматичні наративи, міфологізація, ритуалізація, постфольклор, постмодернізм, демасифікація.

Voshchenko Viktoriia,

PhD in Philosophy,

Associate Professor at Department of Ukrainian Studies, Culture and Documentation,
National University «Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic»

Denysovets Iryna,

PhD in Philology,

Associate Professor at Department of Ukrainian Studies, Culture and Documentation,
National University «Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic»

Vdovina Olena,

Ph.D. in Social Communication

Associate Professor at Department of Ukrainian Studies, Culture and Documentation,
National University «Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic»

EVERYDAY LIFE INFORMATION MEANS WHILE REFLECTING IN THE INDIVIDUAL CONSCIOUSNESS ON POSTMODERN REALITY BACKGROUND

The purpose of the article is a detailed analysis of information means of reflecting objective reality, in an individual consciousness in a postmodern society. The methodology is based on the use of activity, systemic, socio-cultural approaches, as well as methods of comparative and terminological analysis. The scientific novelty of work is that the means of reflecting everyday reality in the individual consciousness are investigated. Mechanisms of influence of information technologies of mass communication on social identity, lifestyle, and culture, in general, are analyzed. It has been proved that social and cultural phenomena such as post-folklore, ritualization, mythology, enigmatic narratives play an important role in the process of awareness of objective reality. It is justified that the consciousness of the individual is in a total space created by mass communication, and therefore the perception of everyday reality occurs under the influence of information technologies. A significant role in modern society is played by the processes of demassification of everyday life, which generate pluralism and a variety of thoughts; entertainment and humor are the main factors in the manipulation of individual and social consciousness. Conclusions. Postmodern reality determines the emergence and development of such phenomena of everyday life, which turn into an important means of influencing the social, and especially the individual consciousness. Everyday life through means of mass communication is reflected as an image of reality in the individual's brain, is realized and reproduced as a subjective reality. Scientific exploration in this area will always be relevant since everyday life in modern postmodern society is an important specific source of society development, the meeting space of philosophy, psychology, social communications, and culture. In our further research, we plan to study in more detail the impact of post-folklore on the consciousness of the individual in postmodern reality.

Keywords: subjective reality, everyday life, enigmatic narratives, mythologization, ritualization, post-folklore, postmodernism, demassification.

Актуальність теми дослідження. Проблема повсякденності набула важливого значення саме у добу постмодернізму та полягає у розумінні зв'язків між суспільною структурою й тим, як індивіди конструюють та відтворюють соціальну реальність. Вирішальну роль при цьому відіграють інформаційні технології, які використовують ЗМК, інтернет-простір та соціальні мережі. Процеси інформатизації впливають на людину такими засобами, які трансформують сприйняття реальності повсякденного життя. З огляду на це, дослідження інформаційних засобів відображення навколишньої дійсності в суспільній та індивідуальній свідомості є на сьогодні актуальною науковою проблемою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Повсякденність як один з об'єктів сучасних досліджень привертає увагу багатьох науковців. По-перше, у феномені повсякденності виокремлюють різні об'єкти, що торкаються того чи іншого її аспекту або ракурсу, по-друге, – розглядають повсякденну реальність на тлі інтерпретації центральних соціальних понять і проблем. Питання осмислення повсякденності як об'єкту соціального аналізу є складовою частиною загальної наукової дискусії.

Французький соціолог П. Бурдьє акцентував на тому, що предмети пізнання мають бути сконструйовані, а не просто пасивно відображені у свідомості. Дослідник використовує поняття «габітус» як продукт минулого, який створює індивідуальні та колективні практики, відповідно до схем, породжених історією. Габітус забезпечує активну присутність досвіду, який у формі схем сприйняття, мислення та дій забезпечує постійність, однаковість практичних операцій в часі [1].

Н. Луман у роботі «Реальність мас-медіа» зазначав про значну роль засобів масової комунікації в житті постмодерного суспільства, оскільки всі знання про історію, суспільство та природу людина отримує за допомогою масмедіа [4, 42].

Серед сучасних вітчизняних дослідників філософське осмислення повсякденності знаходимо у роботах Івана Карпенка. Науковець наголошував, що повсякденність можна розуміти як одне з просторово-часових вимірювань історії, відкриту темпоральну струк-

туру, що знаходиться в умовах постійних змін [3, 60].

Ми узагальнимо різні наукові позиції щодо конструювання образів повсякденності в індивідуальній свідомості через призму постмодерної реальності, яка привернула увагу до архаїки, постфольклору, баналізації й технологізації образів тощо.

Мета статті полягає в детальній аналізі інформаційних засобів відображення об'єктивної реальності, в індивідуальній свідомості в умовах постмодерного суспільства. Вважаємо, що для реалізації мети потребує визначення ролі повсякденності у формуванні постмодерної суспільної свідомості, а також осмислення її впливу на формування індивідуальної свідомості.

Виклад основного матеріалу. Людина існує не в світі, про який вона має якусь інформацію, а, навпаки, вона перебуває у просторі, що утворений інформацією. У такому контексті особливо актуальним є питання про технології виробництва інформаційних масивів, конструювання та моделювання інформаційних потоків.

Об'єктивна реальність сприймається індивідом на суб'єктивному рівні, проте надзвичайно важливу роль у цьому процесі відіграють явища, які ми можемо вважати засобами відображення повсякденності в індивідуальній свідомості. Тому спочатку потрібно проаналізувати інноваційні «механізми» соціально-комунікативної взаємодії та їхній вплив на розвиток суспільства загалом та особистості зокрема.

Сприйняття та усвідомлення об'єктивної реальності П. Бурдьє пояснював за допомогою поняття «габітус». Означене французьким мислителем явище як сформована система конструктивних схем уможливорює вільне продукування будь-яких думок, сприйняття та дій в межах, що притаманні умовам існування певного габітусу. Структура, продуктом якої є габітус, керує практикою, але не механістично-детерміністським шляхом, а через примуси та обмеження, початково визначені його винахідливістю. Враховуючи нескінченну, проте, разом із тим, суворо обмежену творчу здатність габітусу, складно уявити, що він прагне подолати звичайні протилежності, які нас зазвичай обмежують: детермінізм і свобода.

да, шаблонність і творчість, свідомість і несвідоме, індивід та суспільство. Оскільки габітус є нескінченною здатністю вільно (але під контролем) породжувати думки, сприйняття, прояв почуттів, дії, а продукти габітусу завжди лімітовані історичними та соціальними умовами його формування, то надана ним свобода є умовною та не дозволяє ані створення чогось кардинально нового, ані простого механічного відтворення існуючого [1].

Сприйняття повсякденності в добу постмодернізму виходить за межі раціоналізму і знаходить свій прояв у підсвідомому «зачаруванні світом», що є наслідком інформаційного впливу на суспільну та індивідуальну свідомість засобів масової комунікації. Технологіями відображення реальності є такі явища як міфологізація (для маніпулювання на підсвідомому рівні), ритуалізація (для зміни форми поведінки особистості), постфольклор (письмовий та мережевий фольклор, що існує як «третя культура»), енігматичні наративи (загадкові розповіді), що породжені медіареальністю.

Н. Луман наголошував, що знання про світ створюють і відтворюють масмедіа: суспільство ніби інформує себе про себе. Новини та репортажі, реклама й розваги найбільш безпосередньо слугують відображенню реальності [4, 93].

Реальність подається ЗМК у такий спосіб, який викликає відчуття необхідності її врівноваження. Опис суспільства, представлений у новинах і репортажах, не є єдиним ефективним. Як реклама, так і розваги сприяють цьому саме через посередництво індивідуальних установок і готовності до комунікації, тобто непрямими засобами. Рекламування охоплює багато предметів, маж безліч адресатів і створює враження, що існує щось краще та гарніше, ніж те, що здатен отримати індивід [4, 67].

Масмедійна розважальність здатна непрямым способом впливати на те, що конструюється у вигляді реальності. Три програмні галузі – новини/репортажі, реклама, розваги – масмедіа реалізують одночасно за допомогою різноманітних засобів конструювання повсякденної реальності, що ускладнює розуміння цілісного ефекту, обумовленого масмедійною

системою. У процесі створення інформації ЗМК породжують певну невизначеність, яка потребує нових відомостей. Масмедіа підвищують схильність суспільства до роздратування і тим самим поліпшують здатність до перероблення інформації [4, 95].

Сучасне інформаційне суспільство можна розуміти як електронне, візуальне, в якому зображення важливіше, ніж слово, а велику роль відіграють образи, створені телебаченням та мережею Інтернет. Так, аналізуючи питання трансформації людської свідомості під впливом сучасних засобів масової комунікації, І. Победоносцева зазначає, що світосприйняття в добу постмодернізму найбільш адекватно відтворюється за допомогою телебачення, проте розуміння навколишнього світу при цьому є фрагментарним, позбавленим цілісності, колажним, з розмитими межами між теперішнім, минулим і майбутнім, позбавленим сенсу дій та оцінок. На думку дослідниці, телебачення є простором, де існує логіка ілюзії (міфи, легенди, казки, мрії). Людина знаходиться в оточенні образів, які «зачаровують» своєю привабливістю, успішністю, але є далекими від дійсності [5].

Дієвим засобом відображення повсякденності в суспільній та індивідуальній свідомості є енігматичні наративи, які відображають реальність у формі загадкових розповідей, що містять якусь таємницю та існують у вигляді псевдознання про «містичні всемогутні сили». Енігматичні наративи (розповіді) підвищують увагу до медіаконтенту, оскільки мають вплив на свідомість.

Складно переоцінити в контексті осмислення повсякденності роль постфольклору, який вважається «третьою культурою» (містить ознаки масової культури) в порівнянні з елітарною та народною формами. Це специфічний засіб відображення та сприйняття навколишнього світу, що існує переважно в усній, письмовій та мережевій інтерпретації. Для постфольклору характерні такі риси, як динамічність, мінливість, запозичення фрагментів давніх текстів, наявність підтексту, розгалужена тематика, поліфункціональність. В комунікативному просторі повсякденного життя та інтернету він існує у вигляді анекдотів, пліток, чуток, графіті, мемів, демотивато-

рів, «гіфок» тощо. Постфольклор на сьогодні є звичним явищем повсякденного життя, перетворившись на урбанізований прояв фольклорної традиції в умовах розвитку засобів масової комунікації.

Розвиток постмодерного суспільства супроводжує процес демасифікації (термін Е. Тоффлера), який має на меті досягнення плюралізму думок, смаків, напрямів і позицій. Проте в сучасному світі це явище перетинається зі створенням масових інформаційних продуктів. Удосконалення соціально-комунікаційних технологій в умовах постмодерної реальності знаходиться поряд із запозиченням частин текстів, злиттям жанрів, дифузиею новинної, приватної й наукової інформації.

Окрім цього, масмедіа продукують «сакральний образ» у рамках комунікативного ритуалу, в якому постають «величні оратори» й великі актори (науково-популярні фільми про теорію «великого вибуху», про світ без людей, про ядерну зиму та постапокаліпсис тощо). Так «сакральна» реальність з онтологічного статусу переходить в особистісне переживання, яке стає відбивається на сприйнятті повсякденності. Саме в епоху постмодернізму виникає таке поняття, як «культура повсякдення», яка втілює образи й смаки, сконструйовані засобами масової комунікації.

Очевидно, що реальна повсякденність та образи, створені ЗМІ, мають багато спільних рис. Важливе місце в цьому контексті посідають телевізійні методики впливів на глядача, які М. Бурмака розподілила на постійні та тимчасові. До постійних належать такі: надмірна вираженість якоїсь якості в образі ведучого; гумор; особисте звернення або вибірково-адресна робота; загадкова незавершеність повідомлення; стереотипність та відповідність еталону; краса й привабливість; навіювання. Методиками тимчасового впливу є провокація, шок, негатив, гра з кольором і формою, кодові знаки. З позиції психології масової комунікації програма телебачення вважається якісною, якщо вона має свою глядацьку аудиторію, яка сприймає як форму, такі зміст телепередачі. Ефект популярності полягає в тому, що між автором і глядачем виникає єдиний емоційний простір спілкування, який нівелює посередництво ЗМІ» [2, 15]. Повсяк-

денне життя сучасної людини тісно переплете з інформаційним простором телебачення та Інтернету, через посередництво яких у свідомості конструюються образи реального світу.

На сьогодні повсякденність повністю занурена в медіатизоване поле, що спричинює проникнення соціопсихологічних технологій в усі сфери суспільства. Людину все більше захоплює гра, перформанс, ритуалізація в ЗМК, а медіатизована культура повсякденності впливає на ідентичність, стиль життя та культуру загалом. Характеризуючи соціокультурну парадигму епохи постмодерної реальності, Ф. Уебстер наголошував, що в інформаційному суспільстві панують гедоністичні настрої, егоцентризм і скептичне ставлення до будь-яких «вічних істин», глузування, а іноді й вороже ставлення до авторитетів, захоплення модними новинками, прагнення до незвичних відчуттів, схильність до іронії, стилізації та поверховості [6,20].

Наукова новизна полягає у тому, що досліджено засоби відображення повсякденної реальності в індивідуальній свідомості. Проаналізовано механізми впливу інформаційних технологій масової комунікації на суспільну ідентичність, стиль життя та культуру загалом. Доведено, що важливу роль у процесі усвідомлення об'єктивної реальності відіграють такі соціокультурні явища, як постфольклор, ритуалізація, міфологізація, енігматичні розповіді. Обґрунтовано, що свідомість особистості знаходиться в тотальному просторі, створеному засобами масової комунікації, а тому сприйняття повсякденної реальності відбувається під впливом інформаційних технологій. Значну роль у сучасному суспільстві відіграють процеси демасифікації повсякденного життя, які породжують плюралізм та розмаїття думок; розважальність і гумор є головними факторами в маніпулюванні індивідуальною та суспільною свідомістю.

Висновки. Отже, постмодерна реальність зумовлює виникнення та розвиток таких явищ повсякденності, які перетворюються на важливий засіб впливу на суспільну, й особливо, на індивідуальну свідомість. Повсякденне життя за допомогою засобів масових комунікацій відображається як образ дійсності в мозку індивіда, усвідомлюється й відтворюється

як суб'єктивна реальність. Наукові розвідки у цьому напрямі завжди будуть актуальними, оскільки повсякденність у сучасному постмодерному суспільстві є важливим специфічним джерелом розвитку суспільства, простором зустрічі філософії, психології, соціальних комунікацій та культури. У своїх подальших дослідженнях ми плануємо детальніше вивчити вплив постфольклору на свідомість особистості в умовах постмодерної реальності.

Список використаних джерел

1. Bourdieu P. Le Sens pratique. Actes de la recherche en sciences sociales. №2, 1976. pp. 43-86. URL: https://www.persee.fr/doc/arss_0335-5322_1976_num_2_1_3383 (дата звернення 2.09.2021).
2. Бурмака М. *Технологія створення контактної телевізійної програми в контексті українського телебачення*: автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. філол. наук: спец. 10.01.08. Київ, 2004. 20 с.
3. Карпенко І. Філософія і світ повсякденності. *Філософські обрії*. № 22. 2009. С.59-71.
4. Луман Н. Реальність мас-медіа. / за ред. В. Іванова та М. Мінакова. Київ: ЦВП, 2010.158 с.
5. Побєдоносцева І. *Телевізійний дискурс у культурному просторі постмодернізму*: автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. мистецтвознав. наук: спец. 17.00.04 Київ. URL: <http://referatu.net.ua/referats/7569/161315> (дата звернення 2.09.2021).
6. Маруховський О.О. Скептично-критичний аналіз концепцій інформаційного суспільства (за Ф. Уєбстером). Наукові записки. Політичні науки. 2005. №45. С. 17-22. URL: <http://surl.li/aiyjs> (дата звернення 2.09.2021).

References

1. Bourdieu, P. (1976). Sens pratique. Actes de la recherche en sciences sociales. Retrieved from https://www.persee.fr/doc/arss_0335-5322_1976_num_2_1_3383 [in French].
2. Burmaka, M. (2004). *Technology of creating a contact television program in the context of Ukrainian television*: author's. ref. dis. for the degree of PhD in Philology. Kyiv, 2004 [in Ukrainian].
3. Karpenko, I. (2009). Philosophy and the world of everyday life. *Philosophical horizons*, 22. 2009. P. 59-71 [In Ukrainian].
4. Luman N. (2005). The reality of the mass-media. Kyiv, CVP. 158 p. [in Ukrainian].
5. Pobyedonosceva, I. (2005). *Television discourse in the cultural space of postmodernism*: author's. dis. for the degree of PhD in Art. Kyiv. Retrieved from URL: <http://referatu.net.ua/referats/7569/161315> [in Ukrainian].
6. Marukhovsky, O. (2005). Skeptical-critical analysis of information society concepts (by F. Webster). Proceedings. Political science. 2005.45. P. 17-22. URL: <http://surl.li/aiyjs> [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 06.09.2021
Отримано після доопрацювання 19.10.2021
Прийнято до друку 23.11.2021

УДК 7.078(477)

Цитування:

Погребнюк Я. В. Культурно-мистецькі проекти міжнародного фонду «Відродження». *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2021. № 4. С. 90–98.

Pogrebnyuk Ya. (2021). Cultural and art projects of the international foundation “renaissance”. *Library science. Record Studies. Informology*. 4, 90–98 [in Ukrainian].

Погребнюк Яна Валеріївна,

аспірантка

Національної академії керівних кадрів
культури і мистецтв

janaborisenko@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0001-5237-1047>

КУЛЬТУРНО-МИСТЕЦЬКІ ПРОЄКТИ МІЖНАРОДНОГО ФОНДУ «ВІДРОДЖЕННЯ»

Мета роботи. Охарактеризувати ключові етапи діяльності Міжнародного фонду «Відродження» та його роль у підтримці культурно-мистецьких проєктів. **Методологічною основою** дослідження стали методи аналізу, синтезу, порівняльно-історичний та ретроспективний, це дозволило дослідити історію Міжнародного фонду «Відродження» щодо розвитку та впровадження культурно-мистецьких проєктів. **Наукова новизна** публікації знаходить свій вияв у дослідженні історії співпраці Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв з Міжнародним фондом «Відродження» та аналізі діяльності за проєктом, оцінці його результатів та їхнього практичного значення. **Висновки:** Культурно-мистецькі проєкти Міжнародного фонду «Відродження» спрямовані на підтримку ініціатив, що сприяють мистецькому баченню процесів дотримання прав людини, підтримують інклюзію та гендерну рівність, засновані на європейських цінностях та сприяють інтеграції України до європейського простору, а також орієнтовані на доступ до якісної мистецької освіти. Отже, слід відзначити, що в рамках впровадження та реалізації проєкту щодо створення регіональних корпоративних порталів та інформаційних центрів на базі обласних універсальних наукових бібліотек було сформовано та введено в дію відкриті регіональні корпоративно-інформаційні об'єднання й інформаційні центри, які розміщуються відомості про регіон, інформацію з правових питань, інформаційні бази даних, фактографічну, оглядово-аналітичну та бібліографічну інформацію, а також характеристику місцевих регіональних ресурсів.

Ключові слова: благодійний фонд, грантова програма, проєкт, культурно-мистецький проєкт, освітньо-мистецький проєкт, проєктні пропозиції, обласні універсальні наукові бібліотеки, інформаційні центри.

Pogrebnyuk Yana,

Graduate student,

National Academy of Management of Culture and Arts

CULTURAL AND ART PROJECTS OF THE INTERNATIONAL FOUNDATION “RENAISSANCE”

The purpose of the article is to highlight the key stages of the activity of the International Renaissance Foundation and its role in support of the cultural and artistic projects. **The methodology** of the study is based on the methods of analysis, synthesis, comparative-historical, and retrospective, the history of the International Renaissance Foundation is allowed to study the development and implementation of cultural and artistic projects. **The scientific novelty** of the publication finds its expression in the study of the history of cooperation between the National Academy of Managerial Staff of Culture and Arts with the International Renaissance Foundation and analysis of project activities evaluation and their practical significance. **Conclusions:** Cultural and artistic project of the International Renaissance Foundation aimed at supporting the initiative,

contributing to art's vision of human rights processes, to support inclusion and gender equality, based on European values and promote Ukraine's integration into the European space, as well as those focus on access to quality art education. Therefore, it should be noted that in the framework of the project implementation of regional corporate portals and information centers on the basis of regional universal scientific libraries, open regional corporate information associations and information centers were formed and put into operation, information on legal issues, information databases, factual, analytical and bibliographical information, as well as characteristics of local regional resources.

Keywords: *Charitable Foundation, grant program, project, cultural and artistic projects, educational and artistic projects, project proposals, regional universal scientific libraries, information centers.*

Актуальність теми дослідження зумовлена підвищенням уваги в нашій країні до діяльності в галузі культури і спрямована на підняття рівня документаційного забезпечення управління культурно-мистецькими проектами. Важливим чинником розв'язання цієї задачі є розробка і реалізація цілісної системи документаційного забезпечення управління культурно-мистецькими проектами, яка сприятиме якійсь підготовці та проведенню культурно-мистецьких заходів.

Аналіз дослідження і публікацій. Проаналізовано діяльність Міжнародного фонду «Відродження» в Україні. В. К. Скарнар, І. О. Шевченко, Я. О. Хіміч [1] розглянули головні пріоритети та напрями розвитку роботи у створенні прозорості влади та відкритого громадянського суспільства. О. І. Архипська [2] охарактеризувала інформаційні та бібліотечні програми Міжнародного фонду «Відродження» (фонд Сороса в Україні) щодо ініціативи та реалізації започаткованих проектів. І. О. Давидова [3] розглянула сучасну економічну модель розвитку бібліотек основою якої є наявні ресурси, наголосила, що саме фонд «Відродження» надає допомогу регіональним бібліотекам, що дозволило обласним бібліотекам комп'ютеризувати та автоматизувати діяльність книгозбірень, а нині вони перейшли до створення регіональних корпоративних Web-порталів, які можна розглядати як розвинену форму шлюзових служб доступу до інформації.

Мета дослідження – охарактеризувати ключові етапи діяльності Міжнародного фонду «Відродження» та його роль у підтримці культурно-мистецьких проектів.

Виклад основного матеріалу. Однією з найбільших благодійних фондаций, що пра-

цюють в Україні, є Міжнародний фонд «Відродження». Свою діяльність Фонд розпочав у 1990 році, обравши головним пріоритетом своєї роботи розбудову відкритого громадянського суспільства з прозорою і відповідальною владою та позитивними змінами для громадян. Фонд є частиною міжнародної мережі Фондацій Відкритого Суспільства (Open Society Foundations, засновник Фонду філантроп Джордж Сорос) [4], та більш ніж в 100 країнах світу сприяє демократичним перетворенням та забезпеченню прав людей [5]. Метою діяльності фонду на підтримку громадських ініціатив, як зазначено в публічній інформації, є розвиток «місцевої демократії, захист прав людини та охорони здоров'я, просування рівності та інклюзії» [6].

Міжнародний фонд «Відродження», його Правління та Експертні ради тісно співпрацюють з українськими незалежними органами, у своїй роботі використовує зрозумілі механізми фінансування, відкритість, адвокацію, у процесі прийняття рішень щодо посилення розвитку громадянського суспільства України діє швидко, прозоро та публічно [4].

Фонд підтримує громадянське суспільство, кожного разу ускладнюються питання щодо роботи з донорами та проектами. В цій справі має головувати експертність та професіоналізм, оскільки потрібно проводити всебічні дискусії та брати до уваги думки експертів. Такі як аналітичні центри та адвокати певних реформ [7].

З річними звітами щодо роботи Фонду можна ознайомитись на офіційному сайті www.igf.ua в мережі інтернет, інформація постійно оновлюється та завжди перебуває у вільному доступі. Такий спосіб звітування є свідченням прозорості та відкритості органі-

зації, засвідчує якість та надійність компанії. В річних звітах зазначається вся інформація про основні успіхи та досягнення [4].

На базі Національного університету «Києво-Могилянська Академія» у 1993 році для підтримки художнього середовища Міжнародним фондом «Відродження» було створено перший в Україні Центр сучасного мистецтва. Завданням Центру на той час стала підтримка творчих, мистецьких процесів, комунікації між художниками, стимулювання появи художніх проєктів, міжнародної співпраці та виставкової діяльності. В залах Центру експонувалися твори відомих художників, відбувалися виставки творів сучасного мистецтва, інші загальноукраїнські та міжнародні заходи. З 1999 року і до цього часу Центр сучасного мистецтва є незалежною благодійною організацією, та за сприяння Міжнародного фонду «Відродження» увійшов до складу асоціації «Міжнародна мережа сучасного мистецтва» (IGAN), що зареєстрована у Нідерландах [8].

Програма «Культура», заснована Фондом з 1994 року, була покликана надавати підтримку культурно-мистецьким проєктам, повне або часткове фінансування міжнародних фестивалів, театральних постановок, виставок візуального мистецтва, літературних акцій, творчих майстерень, конференцій з актуальних питань управління культурою. За час роботи програми «Культура» розроблено аналітичні матеріали законодавчого та фінансового забезпечення галузі, також при профільному комітеті Верховної Ради України створено Громадську раду з питань культури і духовності [9].

Починаючи з 1999 року, досліджуваний нами напрям «Культура» зосереджується на підтримці ініціатив у сферах міжрегіонального співробітництва, сучасного мистецтва, розвитку нових медіа в українській культурі. Діяльність у межах напряму спрямовується на відродження регіонів для надання перспектив талановитим особам та на розвиток незалежного мистецтва в Україні. Для підтримки напрямку проведено п'ять національних конкурсів: «Інституційний розвиток недержавних культурно-мистецьких організацій»; «Європейський культурний простір» – підтримка міжнародних культурних ініціатив (фестивали,

конкурси, майстер-класи, симпозіуми); «Міжрегіональне культурне партнерство» – пілотний конкурс, міжрегіональний обмін в розвитку регіональних недержавних культурно-мистецьких організацій (2000–2001 рр.); «Модернізація парадигм національної культури» – інноваційні проєкти молодого експериментального мистецтва, розвиток толерантності та смаку до нетрадиційних естетичних течій; «Підтримка закордонних поїздок» – підтримка участі митців у міжрегіональних заходах.

У 2000 році Міжнародний фонд «Відродження» вперше зібрав представників недержавних культурно-мистецьких установ з регіонів України на конференції «Культура–2000: можливості міжрегіональної взаємодії», де відбулося обговорення питань щодо розвитку культури. Також знаковою подією стала акція «Плерома: представлення найкращих проєктів МВФ», названа «новим естетичним поглядом у українському художньому слові останнього десятиліття» [8].

У 2000 році Міжнародний фонд «Відродження» у співпраці з Інститутом Відкритого Суспільства (Будапешт) в межах Інформаційної програми провели конкурси «Сприяння розвитку мережі інформаційних центрів на основі регіональних бібліотек». Це був потужний конкурс у розвитку та еволюції регіональних публічних українських бібліотек та перехід до статусу інформаційних центрів з метою розширення доступу до інформації. До програми долучилися 614 представників організацій зі всіх регіонів України.

Один з підтриманих Фондом проєктів є спільний проєкт ІВС-Будапешт та найбільшого світового видавництва періодики EBSCO «Електронна інформація для бібліотек України – доступ до баз даних компаній EBSCO Publishing». Проєкт працює в офлайн та онлайн режимах в 39 країнах світу, надає доступ до більш ніж 3500 повнотекстових електронних журналів, газет, бюлетенів новин, понад 1300 брошур і довідників суспільних та гуманітарних дисциплін та медицини.

Підтримано та реалізовано спільну програму Фонду та Міністерства культури та інформаційної політики України та Британської ради в Україні «Менеджмент у бібліотеці». В програмі задіяно 30 бібліотек з 14 регіонів

України. У ході виконання програми було проведено: тренінги для тренерів та спеціалістів для каскадування знань, інформаційну підтримку менеджменту, розробку віртуального навчального центру, створення інформаційного порталу в інтернеті [10].

Також за підтримки мережевої програми «Підтримка навчання бібліотечних працівників» Фондом було підтримано створення Центру безперервної бібліотечно-інформаційної освіти на базі Державної академії керівних кадрів культури і мистецтв (тепер НАКККіМ) [10].

Завдячуючи цьому унікальному корпоративному проекту, реалізованому у співпраці Академії (ректор – професор В. Г. Чернець) з Українською бібліотечною асоціацією (президент – В. Г. Дригайло) було створено навчальний Центр безперервної інформаційно-бібліотечної освіти, що дозволило розробити та впровадити нові навчальні програми [1]. З Центром безперервної інформаційно-бібліотечної освіти у 1999–2001 років співпрацювали провідні бібліотечні установи України, зокрема Національна парламентська бібліотека України, Державна наукова медична бібліотека України, Державна історична бібліотека України, Центральна наукова сільськогосподарська бібліотека Української Академії аграрних наук, Державна науково-педагогічна бібліотека імені В. О. Сухомлинського, Наукова бібліотека ім. М. Максимовича Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Наукова бібліотека Національного університету «Києво-Могилянська Академія», Науково-технічна бібліотека НТУУ «КПІ», Донецька обласна наукова медична бібліотека, наукові бібліотеки Донецького, Вінницького та Сумського державного університетів та державних медичних університетів, Львівського НДІ епідеміології та гігієни, Херсонська та Чернівецька обласні наукові медичні бібліотеки, а також Донецький та Харківський осередки УБА.

Справді творчою лабораторією та інноваційним навчанням для працівників Центру (професорка В. К. Скнар, доцентка Я. О. Хіміч) стала зустріч з колегами з інших країн на семінарі «Створення навчальних центрів в рамках мережевих бібліотечних програм», ініційованому Інститутом Відкритого суспільства (м. Будапешт) 12-14 вересня 2000 р.

Ця зустріч дала можливість обговорити стратегію розвитку безперервної інформаційно-бібліотечної освіти та визначити шляхи і напрями її впровадження в Україні.

Виходячи із своїх специфічних завдань, Центр виконував координуючу, навчальну, рекламно-просвітницьку, оціночну (експертну) функції. Центр об'єднував зусилля фахівців галузі щодо розроблення та впровадження програм курсового проблемно-модульного навчання, координацію можливостей навчальних закладів галузі, обласних курсів (центрів) підвищення кваліфікації; обласних універсальних та галузевих наукових бібліотек, які виконують методичне керівництво процесом підвищення кваліфікації у регіонах) щодо забезпечення умов проведення навчання. У Центрі безпосередньо здійснювалася організація та проведення занять, передбачених навчально-тематичним планом, а також підсумкових конференцій, готувалася та розповсюджувалася інформація про діяльність Центру та його можливості, популяризувалися нові наукові розробки та практичний досвід в галузі бібліотекознавства, книгознавства, бібліографознавства.

Створення Центру безперервної інформаційно-бібліотечної освіти створило новий імідж Академії серед бібліотек і різних систем і відомств як освітньої установи інноваційного типу.

Впродовж 2000–2002 років було розроблено та впроваджено актуальні програми проблемно-модульного навчання. Для цього попередньо було сформовано вимоги до програм, передбачено їх структуру та зміст, визначено умови конкурсу щодо розробки програм, складено оголошення про конкурс та доведено його до широкого загалу бібліотечної громадськості, науковців, провідних фахівців галузі. Інформація про це була представлена на веб-сторінці Центру, у фахових періодичних виданнях.

Наступним етапом робіт зі створення програм став прийом заявок на участь у конкурсі програм, упорядкування наданих матеріалів, формування банків даних з інформацією про авторів, надання необхідних консультацій. Було складено, погоджено та затверджено склад експертної комісії з оцінювання

та затвердження програм, здійснено технічну уніфікацію наданих на конкурс програм, підготовлено їх презентаційні версії та проведено апробацію окремих програм в умовах реального навчання [11]. Відбулося засідання експертної комісії, на якому були розглянуті та затверджені програми-переможці конкурсу: «Комунікативне та інформаційне забезпечення програм розвитку регіонів (Розробник програми І. О. Шевченко, канд. пед. наук, доцент кафедри бібліотекознавства та інноваційних технологій ДАКККиМ); «Пошук додаткових джерел фінансування бібліотек» (Розробник програми В. К. Скарць, канд. пед. наук, професор, зав. кафедри бібліотекознавства та інноваційних технологій ДАКККиМ); «Інтелектуальна свобода та доступ до інформації в демократичному суспільстві» (Розробник програми В. С. Пашкова, канд. пед. наук, доцент); «Комфортність обслуговування читачів як показник рівня роботи бібліотек» (Розробник програми Я. О. Хіміч, канд. іст. наук, доцент кафедри бібліотекознавства та інформаційних технологій ДАКККиМ); «Комп'ютерні технології створення інформаційних продуктів мережі інтернет» (Розробник програми: М. І. Сенченко, професор, доктор технічних наук, заслужений діяч науки і техніки України); «Створення і використання електронних видань у бібліотеках» (Розробник програми: О. В. Васильєв, канд. техн. наук, академік МАІ); «Робота в автоматизованих інформаційно-бібліотечних системах. Програмне забезпечення АІБС» (Розробник програми: М. І. Сенченко, професор, доктор технічних наук, заслужений діяч науки і техніки України); «Як взяти з інтернету найбільше?» (Розробник програми І. О. Шевченко, канд. пед. наук, доцент кафедри бібліотекознавства та інноваційних технологій ДАКККиМ); «Інтернет в публічних бібліотеках» (Розробник програми І. О. Шевченко, канд. пед. наук, доцент кафедри бібліотекознавства та інноваційних технологій ДАКККиМ); «Менеджмент електронних ресурсів» (Розробник програми: О. В. Васильєв, канд. техн. наук, академік МАІ); «Проектний розвиток бібліотек» (Розробник програми В. К. Скарць, канд. пед. наук, професор, зав. кафедри бібліотекознавства та інноваційних технологій ДАКККиМ);

«Бібліотеки в сучасному світі: нові вимоги та тенденції» (Розробник програми Я. О. Хіміч, канд. іст. наук, доцент кафедри бібліотекознавства та інноваційних технологій ДАКККиМ);» Бібліотеки і влада. Розвиток електронного урядування» (Розробник програми І. О. Шевченко, канд. пед. наук, доцент кафедри бібліотекознавства та інноваційних технологій ДАКККиМ); «Інформаційний ландшафт сучасної України» (Розробник програми І. О. Шевченко, канд. пед. наук, доцент кафедри бібліотекознавства та інноваційних технологій ДАКККиМ); «Інтернет та бібліотеки, інформаційний сервіс» (Розробник програми Л. Я. Філіппова, доктор пед. наук, професор ХДАК); «Управління бібліотекою та нові послуги для користувачів» (Розробник програми В. К. Скарць, канд. пед. наук, професор, зав. кафедри бібліотекознавства та інноваційних технологій ДАКККиМ).

Навчання у Центрі у межах проекту пройшли 477 працівників бібліотек та інформаційних центрів різних систем і відомств, що працюють у 148 бібліотеках різних регіонів України, з них працівники 98-и бібліотек навчальних закладів – шкіл, коледжів, ліцеїв, училищ, колегіумів, університетів, інститутів, академій; 25-ти публічних бібліотек – обласних наукових, обласних для дітей для юнацтва, міських та районних для дорослих, дітей та юнацтва, бібліотек-філіалів, профспілкових бібліотек; 5-ти наукових бібліотек – технічних, педагогічних, військових, аграрних; 4-х бібліотек державних адміністрацій; 16-ти спеціалізованих бібліотек медичних закладів – науково-дослідних інститутів, центрів, лікарень [1].

Ще одним важливим напрямом діяльності Центру у межах реалізації проекту було продовження роботи міжнародної студії «Перспектива», створеної у межах спільного проекту Державної академії керівних кадрів культури і мистецтв та Національної парламентської бібліотеки України (директор бібліотеки – А. П. Корнієнко), Британської Ради в Україні, Міжнародного фонду «Відродження». Студія була створена з метою запровадження навчання молодих перспективних працівників інформаційно-бібліотечних установ в межах реалізації програми «Менеджмент у бібліотеках».

Інформація про хід реалізації проекту, наслідки та ефективність діяльності обговорювалась на міжнародних та всеукраїнських наукових та науково-практичних зібраннях, що дало змогу визначити пріоритети у роботі на майбутнє та пересвідчитися про позитивні зрушення в Україні.

Завдяки спільній ініціативі Міжнародного фонду «Відродження», Інформаційній програмі Інституту відкритого суспільства та фундації «Наступна сторінка», в 2000-х роках реалізовано важливий соціокультурний проект, що отримав назву «Проект перекладів». Його партнерами стали Гете-Інститут в Україні та посольство Німеччини в Україні, Польський Інститут у Києві та Посольство Республіки Польща в Україні, Посольство Сполучених Штатів Америки в Україні та Британська Рада в Україні. У межах проекту відбувалася низка значущих соціокультурних подій. Так, наприклад, з нагоди видання 500-ої книжки було проведено публічні заходи на підтримку «Проекту перекладів», в рамках проведення конференції громадськості показано важливість культури сучасного українського книговидання сучасної гуманітарної книги, видано електронний каталог «500 перекладів», презентовано електронний архів (<http://books.irf.kiev.ua>), публічно нагороджено провідних українських видавців, перекладачів, редакторів, дизайнерів. Також проведено виставку-перформанс з презентацією книжок, виданих у межах програми.

Ще одним напрямом роботи Міжнародного фонду «Відродження», що заслуговує на увагу, стала Програма «Соціальний капітал та Академічні публікації». За час її існування (1998–2009 рр.) було підтримано 720 проектів від 97 українських видавництв [12]. Завдяки роботі програми з'явилася якісна література українською мовою, зміцнилися зв'язки між іноземною та українською науковими спільнотами, проведено професійні тренінги для видавців і перекладачів, введено нові тематичні напрями видавництвами користувачі отримали відкритий доступ до наукової літератури.

Програмна рада та мережева програма Інституту відкритого суспільства своєю підтримкою сприяли розвитку у 2009 році проектам, спрямованим на створення та розвиток

архівів відкритого доступу в науково-освітніх організаціях і навчальних закладах з важливими повнотекстовими науковими публікаціями та навчальними матеріалами. Проведено інформаційні семінари для науковців, бібліотекарів, науково-освітніх організацій, що дало поштовх у розвитку практик відкритого доступу та організації відкритих семінарів для ЗМІ, конкурсів для журналістів, котрі займаються питанням відкритого доступу та курси студентських досліджень [12].

Ініціативу Міжнародного фонду «Відродження», що отримала назву «Використання новітніх медіа» та була реалізована за підтримки Інформаційної програми Інституту відкритого суспільства, також варто проаналізувати з точки зору її цінності для культурно-мистецького простору України. Адже спрямування цієї ініціативи на розповсюдження інформації про можливості інтернету дозволило розширити доступ до знань через впровадження ідеї використання інтернету як інструменту різного роду активностей, у т.ч. і у культурно-мистецькій сфері [12].

Міжнародним фондом та Надзвичайним фондом Інституту Відкритого суспільства у 2009 році було започатковано нову Антикризову гуманітарну програму, котра розрахована на підтримку культурницьких та громадських осередків, уражених фінансово-економічною кризою [13].

Пріоритети програми: підтримка гуманітарних та соціальних проектів, які реалізують соціокультурні інституції, заклади освіти та культури, сільські клуби, бібліотеки, громадські та благодійні організації; підтримка соціальних антикризових ініціатив громадських організацій, які працюють з ураженими групами населення; підтримка проектів громадських організацій, що співпрацюють з місцевою владою та бізнесом для покращення розвитку різних секторів, у тому числі соціокультурного [14].

У рамках Антикризової програми Фондом були підписані меморандуми про співпрацю з представниками органів державної влади, зокрема Міністерством України у справах сім'ї, молоді та спорту, Міжобласним благодійним фондом «Фонд розвитку Карпатського регіону», Всеукраїнським бла-

годійним фондом «Крона», фондом «Розвиток України», Українським центром розвитку музейної справи (засновник – фонд «Україна 3000»). Організації були долучені до роботи Міжнародної конференції «Громадська реформа музейного менеджменту та маркетингу» [14].

У конференції також взяли участь понад 150 музейних працівників з багатьох регіонів України та закордонні експерти із США, Польщі, Білорусі, Литви, Казахстану та ін. Експертним середовищем було обговорено питання модернізації місцевих музеїв та вирішено ключові проблеми музейного менеджменту, щодо покращення професійної комунікації через мережеві проекти на локальному рівні.

Одним з масштабних проєктів, проведених в рамках Антикризисової програми, став конкурс «Перетворення закладів культури на осередки громадської активності та залучення творчих колективів до благодійництва», конкурс сприяв активізації діяльності багатьох сільських закладів культури. Було підтримано осередки культури шляхом об'єднання громадських організацій, представників бізнесу та активістів, проведено благодійні концерти для залучення коштів на розвиток закладів культури, налагоджено гурткову роботу з дітьми і молоддю, відновлено роботу аматорських творчих колективів [15].

У зв'язку з революційними змінами в Україні, Міжнародний фонд «Відродження» у 2014 році реорганізував свою структуру з метою задовольнити нові потреби життєдіяльності та трансформації суспільства [16].

Сьогодні Міжнародний фонд «Відродження», визначаючи свою щорічну довгострокову стратегію та розробляючи плани роботи, враховує стратегію всіх мережевих програм відкритого суспільства. Наразі актуальними залишаються «Громадське здоров'я», «Демократична практика», «Європейська програма», «Права людини та правосуддя», «Ромська програма», «Соціальний капітал», «Екологічна ініціатива» «Підтримка аналітичних центрів», «Проєкт «EU4USociety» [4].

У контексті досліджуваної нами теми інтерес представляє проєкт «EU4USociety», що реалізується Міжнародним фондом «Від-

родження» у співпраці з Європейським Союзом. Так, у квітні 2021 року було оголошено новий конкурс «Культура. Спільнота», метою якого стало надання підтримки ініціативам та проєктам у сфері культури, але не будь-яким, а лише тим, що продемонстрували здатність залучати кошти від громадян шляхом краудфандингу. У такий спосіб відбувається підтримка тих, хто спроможний залучати кошти громади, а, отже, культурна цінність проєкту та його соціальний вплив підтверджуються новими інструментами виміру, що запропоновані партнерською платформою «Спільнокошт». При цьому передбачається дотичність проєкту до наскрізних тематичних пріоритетів фонду «Відродження» – права людини, інклюзія, гендерна рівність, екологічна сталість, європейська інтеграція України, доступ до якісної освіти, громадянська освіта, протидія корупції [17].

На початку жовтня 2021 року на сайті Міжнародного фонду «Відродження» було оголошено про 6 організацій, які стали переможцями першого етапу цього конкурсу, це Громадська організація «Спільнота взаємодопомоги «Просто неба», Сумська обласна молодіжна громадська організація «СМАЙЛ», Громадська організація «Мистецтво про права» (2 заявки), Благодійна організація «Благодійний фонд Миколи Бабака», Громадська організація «Центр перформативної освіти», Громадська організація «Генерація Пригод». Сподіваємося на початку грудня 2021 року дізнатися переможців цього конкурсу та побачити проєкт-переможець у дії в культурно-мистецькому просторі України.

Наукова новизна публікації знаходить свій вияв у дослідженні історії співпраці Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв з Міжнародним фондом «Відродження» та аналізі діяльності за проєктом, оцінці його результатів і їхнього практичного значення.

Висновок. Культурно-мистецькі проєкти Міжнародного фонду «Відродження» спрямовані на підтримку ініціатив, що сприяють мистецькому баченню процесів дотримання прав людини, підтримують інклюзію та гендерну рівність, засновані на європейських цінностях та сприяють інтеграції України до європей-

ського простору, а також тим з них, що орієнтовані на доступ до якісної мистецької освіти. Отже, слід відзначити, що в рамках впровадження та реалізації проекту щодо створення регіональних корпоративних порталів та інформаційних центрів на базі обласних універсальних наукових бібліотек було сформовано та введено в дію відкриті регіональні корпо-

ративно-інформаційні об'єднання й інформаційні центри, які розміщуються відомості про регіон, інформацію з правових питань, інформаційні бази даних, фактографічну, оглядово-аналітичну та бібліографічну інформацію, а також характеристику місцевих регіональних ресурсів.

Список використаних джерел

1. Скарн В. К., Шевченко І. О., Хіміч Я. О. Презентуємо Центр безперервної освіти. *Вісник Книжкової палати України*. 2000. № 5. С. 36–39.
2. Архипська О. І. Інформаційні та бібліотечнознавчі програми Міжнародного фонду «Відродження» (фонд Сороса в Україні): Ініціативи та реалізація. *Бібліотечна планета*. Спец. випуск. 2001. С. 10–13.
3. Давидова І. О. Регіональна інноваційна політика розвитку бібліотек України. *Вісник ХДАК*. 2010. Вип. 29. URL: http://scholar.googleusercontent.com/scholar?q=cache:sqg8Sc-0O7QJ:scholar.google.com/&hl=uk&as_sdt=2005&scioldt=0,5
4. Міжнародний фонд Відродження: веб-сайт. URL: <https://www.irf.ua> (дата звернення: 12.08.2021).
5. Персональний сайт Джорджа Сороса: веб-сайт URL: <https://www.georgesoros.com> (дата звернення: 12.08.2021).
6. «Креативна Європа» в Україні. Грантові можливості для українських організацій: URL: https://creativeeurope.in.ua/p/brochure_grants_possibilities (дата звернення: 12.08.2021).
7. Together Європейський простір. У громадянського суспільства сьогодні набагато більше підтримки донорів: Дмитро Шульга про EU4USociety. URL: <https://euprostit.org.ua/stories/150611> (дата звернення: 12.08.2021).
8. Міжнародний фонд Відродження. Річний звіт за 1999 рік: веб-сайт. URL: https://www.irf.ua/content/files/annual_report_1999.pdf (дата звернення: 12.08.2021).
9. Річний Звіт МФВ 2002 р. URL: https://www.irf.ua/wp-content/uploads/2003/03/annual_report_2002.pdf.
10. Річний звіт Міжнародного фонду «Відродження» за 2000 рік: веб-сайт. URL: https://www.irf.ua/wp-content/uploads/2000/02/annual_report_2000.pdf (дата звернення: 12.08.2021)
11. Шевченко І. Професіоналізм як основа іміджу. *Імідж сучасної бібліотеки*: зб. статей НІБ України. Київ, 2001. С. 58-63.
12. Міжнародний фонд Відродження. Стислий звіт за 2009 р. веб-сайт. URL : https://www.irf.ua/wp-content/uploads/2019/06/brief_report_2009.pdf
13. Міжнародний фонд Відродження. Річний звіт за 2009 р. веб-сайт. URL : https://www.irf.ua/wp-content/uploads/2019/06/brief_report_2009.pdf
14. Міжнародний фонд Відродження. Річний звіт за 2010 р. веб-сайт. URL: https://www.irf.ua/wp-content/uploads/2010/06/annual_report_2010.pdf
15. Міжнародний фонд Відродження. Річний звіт за 2011 р. Річний звіт за 2011 р. веб-сайт. URL: https://www.irf.ua/wp-content/uploads/2011/06/annual_report_2011.pdf
16. Міжнародний фонд Відродження. Річний звіт 2013 (ст. 3). веб-сайт. URL: https://www.irf.ua/wp-content/uploads/2013/07/annual_report_2013_ua_r.pdf
17. Міжнародний фонд Відродження. Конкурс «Культура. Спільнота»: веб-сайт. URL: <https://www.irf.ua/contest/konkurs-kultura-spilnota-2/> (дата звернення: 12.08.2021).

References

1. Sknar V. K., & Shevchenko I. O., & Khimich Ya. O. (2000). We present the Center for Continuing Education. *Visnyk Knyzhkovoyi palaty Ukrayiny*, 5, 36-39 [in Ukrainian].
2. Arkhypska O. I. (2001). Information and library programs of the International Renaissance Foundation (Soros Foundation in Ukraine): Initiatives and implementation. *Bibliotечna planeta*, special issue, 10-13 [in Ukrainian].

3. Davydova I. O. (2010). Regional innovation policy of development of libraries of Ukraine. Visnyk KHDAAK, issue 29 [in Ukrainian].
4. International Renaissance Foundation (2000-2021) :URL: <https://www.irf.ua> [in Ukrainian].
5. George Soros's personal website (2012). URL: <https://www.georgesoros.com> [in Ukrainian].
6. «Creative Europe» in Ukraine. Grant opportunities for Ukrainian organizations. URL: https://creativeeurope.in.ua/p/brochure_grants_possibilities [in Ukrainian].
7. Together European space. Civil society today has much more support from donors: Dmytro Shulha on EU4USociety. (2020). URL: <https://euprostitir.org.ua/stories/150611> [in Ukrainian].
8. International Renaissance Foundation. Annual report for 1999. URL: https://www.irf.ua/content/files/annual_report_1999.pdf [in Ukrainian].
9. IRF Annual Report 2002. URL: https://www.irf.ua/wp-content/uploads/2003/03/annual_report_2002.pdf [in Ukrainian].
10. Annual Report of the International Renaissance Foundation for 2000: URL: https://www.irf.ua/content/files/annual_report_1999.pdf [in Ukrainian].
11. Shevchenko I. (2001). Professionalism as the basis of the image. The image of a modern library. zb. stately NPB Ukrayiny, (pp. 58-63). Kyiv [in Ukrainian].
12. International Renaissance Foundation. Brief report for 2009. URL: https://www.irf.ua/wp-content/uploads/2019/06/brief_report_2009.pdf [in Ukrainian].
13. International Renaissance Foundation. Annual Report 2009. URL: https://www.irf.ua/wp-content/uploads/2019/06/brief_report_2009.pdf [in Ukrainian].
14. International Renaissance Foundation. Annual report for 2010. URL: https://www.irf.ua/wp-content/uploads/2010/06/annual_report_2010.pdf [in Ukrainian].
15. International Renaissance Foundation. Annual Report 2011. URL: https://www.irf.ua/wp-content/uploads/2011/06/annual_report_2011.pdf [in Ukrainian].
16. International Renaissance Foundation. Annual Report 2013 (Article 3). URL: https://www.irf.ua/wp-content/uploads/2013/07/annual_report_2013_ua_r.pdf [in Ukrainian].
17. International Renaissance Foundation. Competition «Culture. Community» (2020). URL: <https://www.irf.ua/contest/konkurs-kultura-spilnota-2/> [in Ukrainian].

*Стаття надійшла до редакції 06.09.2021
Отримано після доопрацювання 19.10.2021
Прийнято до друку 23.10.2021*

УДК 061:316.772

Цитування:

Палій С. В. Інформаційно-аналітичний центр у контексті розвитку сучасної технології наукової комунікації. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2021. № 4. С. 99–104.

Paliy S. (2021). Information and analytical center in the context of development of modern technology of scientific communication. *Library science. Record Studies. Informology*. 4, 99–104 [in Ukrainian].

Палій Сергій Васильович,

аспірант

Київського національного університету
культури і мистецтв

paliysergiy7777@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0001-8685-2631>

ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНИЙ ЦЕНТР У КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ СУЧАСНОЇ ТЕХНОЛОГІЇ НАУКОВОЇ КОМУНІКАЦІЇ

Мета статті – виявити специфіку діяльності інформаційно-аналітичного центру закладу вищої освіти (ЗВО) в контексті розвитку сучасної технології наукової комунікації в Україні.

Методологія дослідження. У статті застосовано когнітивний підхід до поняття «інформаційно-аналітичний центр», що дозволив виділити його базові сутнісні характеристики та визначити принципи функціонування і розвитку інформаційно-аналітичного центру як проєктної групи, діяльність якої спрямована на еволюцію інформаційного забезпечення вітчизняної науки та освіти, а також формування навичок інформаційної культури співробітників, студентів та професорсько-викладацького складу ЗВО. У контексті специфіки дослідження застосовано загальнонаукові методи, зокрема, аналогії, абстрагування, системного аналізу, а також інформаційний, описовий метод та метод теоретичного узагальнення.

Наукова новизна. Досліджено специфіку діяльності інформаційно-аналітичного центру як структурного підрозділу ЗВО; простежено трансформацію бібліотеки вищого навчального закладу в інтелектуальний центр; виявлено і проаналізовано традиційні та інноваційні функції, спрямування, а також методи роботи проєктної групи; визначено перспективу функціонування інформаційно-аналітичного центру ЗВО у вітчизняному соціокультурному просторі.

Висновки. Дослідження специфіки діяльності інформаційно-аналітичного центру вітчизняних ЗВО XXI ст. виявило, що реалізація організаційно-методичного забезпечення та використання інноваційних технологій у процесі управління науково-освітньою діяльністю ЗВО, зокрема, впровадження інноваційних методів та інформаційних технологій, формування реєстру структурних підрозділів, наукових груп та окремих науковців, а також визначення їх місця у рейтингу, каталогізації журналів, визначення груп науковців із відмінними і потенційними компетенціями та ін., з метою оптимізації управління науковим потенціалом ЗВО та підвищення його рейтингу і публікаційної активності, – пріоритетний результат для таких проєктних груп. Розвиток сучасних технологій наукової комунікації на базі інформаційно-аналітичного центру ЗВО позиціонується як перспективна тенденція – наукові бібліотеки вітчизняних ЗВО постійно вдосконалюють власні сервіси з метою розвитку інформаційної інфраструктури, позитивних змін та адекватного надання результатів наукових досліджень.

Ключові слова: інформаційно-аналітичний центр, заклад вищої освіти, наука, сучасні технології, публікаційна активність.

Paliy Serhii,

post-graduate student,

Kyiv National University of Culture and Arts

INFORMATION AND ANALYTICAL CENTER IN THE CONTEXT OF DEVELOPMENT OF MODERN TECHNOLOGY OF SCIENTIFIC COMMUNICATION

The purpose of the article is to identify the specifics of the information and analytical center of a higher educational institution in the context of the development of modern technology of scientific communication in

*Ukraine. **Methodology.** The article uses a cognitive approach to the concept of “information and analytical center”, which allowed us to identify its basic essential characteristics and determine the principles of functioning and development of the information and analytical center as a project group, the activity of which is aimed at the evolution of information support of domestic science and education, as well as the formation Information culture skills of employees, students and faculty of universities. In the context of the specifics of the study, general scientific methods were applied, in particular, analogies, abstractions, system analysis, as well as an informational, descriptive method and a theoretical generalization method. **Scientific novelty.** The specifics of the activities of the information-analytical center as a structural unit of the university; traced the transformation of the library of a higher educational institution into an intellectual center; traditional and innovative functions, directions, as well as methods of this project group, were identified and analyzed; The perspective of the functioning of the university’s information and analytical center in the domestic sociocultural space is described. **Conclusions.** A study of the specifics of the information and analytical center of a domestic higher educational institution of the XXI century revealed that the implementation of organizational and methodological support and the use of innovative technologies in the process of managing the scientific and educational activities of a university, in particular, the introduction of innovative methods and information technologies, the formation of a register of structural units, scientific groups and individual scientists, as well as calculating their ranking, cataloging journals, identifying groups of scientists with excellent potential and competencies, etc., in order to optimize the management of the scientific potential of the university and increase its rating and publication activity – a priority result for these project groups. The development of modern technologies of scientific communication on the basis of the information and analytical center of a higher educational institution is positioned as a promising trend - libraries of domestic universities are constantly improving their own services in order to develop information infrastructure, positive changes, and adequately provide research results.*

Keywords: *information and analytical center; higher educational institution, science, modern technologies, publication activity.*

Актуальність теми дослідження. На сучасному етапі розвитку інформаційних технологій, що зумовлений надзвичайною активізацією цифрової культури, особливого значення набуває аналітична діяльність. Аналітична діяльність в інформаційному соціумі позиціонується як діяльність, що передбачає органічне поєднання трьох компонентів – функціонального (володіння аналітичними методами), галузевого (знання предметної галузі) та особистісного (особистісний творчий компонент). [7, 10]. Надзвичайно важливим, на нашу думку, є вивчення всього спектру питань сучасної інформаційно-аналітичної структури, наукової та культурної взаємодії на національному та міжнародному рівнях, ключових тенденцій розвитку інформаційно-аналітичних центрів та ін. Зокрема, актуальним на сучасному етапі є дослідження інформаційно-аналітичного забезпечення науки та освіти.

Аналіз досліджень. Проблематика функціонування інформаційно-аналітичних структур України привертає неабияку увагу вітчизняних дослідників. В. Пальчук у статті «Соціальні інформаційні комунікації і розвиток

діяльності сучасних інформаційних центрів» [4] досліджує діяльність сучасних інформаційних центрів як важливої складової соціальних інформаційних комунікацій, а також розглядає специфіку соціальних інформаційних комунікацій відповідно до тенденцій підтримки стійких інформаційних обмінів на основі сучасних інформаційно-комунікаційних технологій. О. Татакі в науковій розвідці «Обласний інформаційно-аналітичний центр як складова удосконалення інформаційної діяльності Одеської облдержадміністрації» [8] розглядає особливості створення інформаційно-аналітичної служби в Одеському регіоні як складової вдосконалення інформаційної діяльності обласної державної адміністрації та здійснює спробу визначити головні напрями діяльності «Обласного інформаційно-аналітичного центру».

Проте особливості діяльності інформаційно-аналітичних центрів ЗВО України, відповідно до специфіки сучасного стану та тенденцій розвитку соціокультурного простору, вимагають більш детального дослідження.

Виклад основного матеріалу. Основою діяльності інформаційно-аналітичних цен-

трів, що спирається на природний інтелект, цифрові технології та методи математичного моделювання і функціонально перетинається з науковою та управлінською діяльністю [7, 17], є якісно-змістове перетворення інформації, що сприяє формуванню новаторського знання на основі переробки наявної інформації.

Інформаційно-аналітична діяльність – це унікальна форма, пов'язана з аналітичним підходом до орієнтування в інформаційних потоках та відбором отриманої інформації, а її якість у багатьох аспектах визначає успішний розвиток політичної, економічної, освітньої, юридичної та медичної галузей [7, 17]. На думку сучасних дослідників, у процесі вирішення задач та прийняття рішень на всіх етапах аналітичної діяльності, неабияке значення відіграють інтелектуальний, творчий підхід, професійні якості, грамотне використання систем цифрової обробки даних [2, 8].

На сучасному етапі в умовах активного розвитку електронних інформаційних технологій, наукова бібліотека позиціонується як один із важливих соціальних чинників розвитку держави, універсальний інформаційно-аналітичний центр. Л. Присяжна стверджує, що інформаційно-аналітичні структури, що діють на базі бібліотечних установ, перетворюються на «фабрики думок», оскільки залучають наявний інформаційний потенціал основних масивів бібліотечних фондів [6, 144].

Внаслідок складних організаційно-технологічних перетворень, зумовлених специфікою трансформаційних процесів соціально-комунікаційних відносин у суспільстві XXI ст., бібліотека ЗВО перетворилася на інтелектуальний центр [11, 20], який надає сервіси відповідно до запитів різних цільових груп; структурний підрозділ, що надає відчутну підтримку в науково-дослідній роботі; здійснює моніторинг стану науки у ЗВО; сприяє навчальному процесу та просуває бібліотечно-інформаційні ресурси.

Одним із головних напрямів у концепції розвитку сучасної бібліотеки ЗВО в Україні є формування багатофункціонального бібліотечно-інформаційного комплексу та створення на його основі масштабного інформаційно-аналітичного центру ЗВО, специфічною характеристикою якого є оптимальне співвід-

ношення програмно-апаратних, кадрових та технологічних можливостей. У цьому випадку мова йде про бібліотеку, в якій поєднані традиційні для сучасного етапу методи надання доступу до контенту та інноваційні технології інформаційного забезпечення користувачів.

У сучасному науковому вимірі концепція організації інформаційно-аналітичного центру формується як «головний задум, керівна ідея, конструктивний принцип та система досягнення мети, що визначає стратегію дій зі створення інноваційного продукту, від розвитку інструментів для організації та пошуку інформаційних ресурсів – до розробки прототипу продукту» [1].

У контексті специфіки ЗВО створення інформаційно-аналітичної системи оцінювання публікаційної активності та рейтингу передбачає органічний синтез діяльності інформаційно-аналітичного центру, наукової електронної бібліотеки, а також інформаційно-комунікаційних технологій та онлайн-ресурсів доступу як сукупності аналітичних систем та наукометричних методів, інструментів та сервісів для роботи з науковими публікаціями.

Важливими аспектами гарантування високого рівня ЗВО є якість наукових та освітніх програм, що засвідчують продуктивність та результативність; зв'язок із реальним сектором економіки, що безпосередньо пов'язані зі зростанням та інноваціями, а також новітні технології в галузі управління науково-освітньою діяльністю як свідчення ефективності системи менеджменту якості.

На думку дослідників, важливим чинником підвищення ефективності управління науково-освітньою діяльністю закладу вищої освіти є розвиток і використання онлайн-ресурсів, інформаційних та комунікаційних технологій для реалізації інноваційного циклу, що включає зокрема пошук наукової інформації, створення системи для оцінки освітньої і науково-дослідної діяльності та прийняття управлінських рішень [5, 86].

У вітчизняних ЗВО потреба у зборі, описі та організації ресурсів, що можуть використовуватися виключно в наукових та освітніх цілях – анотовані бібліографічні записи статей, повні тексти статей з наукових журналів, ко-

лекції дисертацій, електронні журнали, електронні книги, реферативно-бібліографічні та довідкові бази даних (доступ до них забезпечено з усіх комп'ютерів мережі ЗВО), реалізується як у формі архівів електронних документів та тематичних порталів, так і у формі електронних бібліотек. Завдяки засобам, спрямованим на формування електронних ресурсів (наприклад, розвиток нормативної бази наукових ресурсів та дистанційного навчання; створення системи компетенцій та кваліфікацій; методологія оцінки результативності; входження в рейтинги; кластеризація закладів вищої професійної освіти; взаємна та міжнародна акредитація та ін.) [3, 91–92], онлайніві електронні ресурси всіх форм та видів на сучасному етапі позиціонуються як найважливіший елемент системи наукової комунікації вищого навчального закладу [9]. Це актуалізує розробку стратегічних ініціатив ефективного використання електронних ресурсів із метою оцінки результативності та ефективного управління науковою та навчальною діяльністю ЗВО. З метою об'єднання зусиль та координації роботи підрозділів щодо проведення наукових досліджень і пов'язаної з ними навчальної діяльності в різноманітних галузях та сферах сучасної науки, на базі ЗВО створюються інформаційно-аналітичні центри.

Діяльність інформаційно-аналітичного центру ЗВО здійснюється у контексті співробітництва та взаємозв'язку з науково-організаційним відділом, електронною бібліотечною системою, структурними підрозділами ЗВО, Науковою електронною бібліотекою Українського наукового індексу цитування.

Проведення системних досліджень з оптимізації наукового та навчального процесів, організація моніторингу та оцінювання результативності (у тому числі і рейтингу) ЗВО – компетенції інформаційно-аналітичного центру.

Окрім традиційних інституціональних функцій, сучасна бібліотека ЗВО виконує інноваційні функції:

– експерта інформаційних продуктів, що здійснює підключення до електронних повнотекстових ресурсів і наукометричних сервісів (бази даних міжнародних індексів наукового цитування Web of Science та Scopus, а також

інші повнотекстові міжнародні бази даних), забезпечуючи доступ до них користувачів;

– суб'єкта формування інформаційної культури (як канал поширення науково-освітньої інформації);

– інструменту наукових досліджень, що здійснює моніторинг публікаційної активності співробітників ЗВО;

– поширення та просування результатів наукових досліджень;

– збереження електронного навчального та наукового контенту ЗВО (у тому числі, забезпечення доступу до нього).

Актуальним та необхідним питанням на нинішньому етапі розвитку вітчизняної наукометрії є здійснення інформаційно-аналітичним центром ЗВО аналітичного супроводу науково-публіцистичної діяльності професорсько-викладацького складу, зокрема:

– сприяння інтерпретації наукометричної аналітики;

– складання аналітичних довідок для ректорату, департаменту супроводу навчальних та науково-інноваційних програм і проєктів, а також структурних підрозділів.

На сучасному етапі міжнародні рейтинги університетів поширюють стандарти розвитку та формують моделі українських ЗВО XXI ст. Важливе місце у рейтингах займають наукові публікації. Спираючись на публікаційні показники, можна визначити пріоритетні напрями розвитку організації, а за допомогою інструментів аналізу сортування, розширити та закріпити співробітництво з іншими ЗВО. Моніторинг публікаційної діяльності вчених передбачає здійснення контролю та обліку публікаційної активності в доступних базах даних.

Наразі у багатьох провідних ЗВО України (наприклад, Національний університет «Києво-Могилянська академія», Київський політехнічний інститут ім. Ігоря Сікорського, Національний університет «Львівська політехніка», Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна, Тернопільський національний технічний університет ім. І. Пулюя та ін.) діють портали електронних ресурсів (або цифрових репозиторіїв), що дозволяє авторизованим співробітникам віддалено розміщувати на ресурсі монографії, наукові статті та ін., надаючи доступ до них викладачам і сту-

дентам, а співробітникам бібліотеки – можливість відправляти їх на Український індекс наукового цитування (УІНЦ – спеціальний технологічний комплекс, започаткований у 2014 р. видавничою службою Української науково-освітньої телекомунікаційної мережі «УРАН» з метою забезпечення моніторингу суб'єктів наукової діяльності України) [10], здійснення контролю правильного відображення публікацій у профілі автора та ЗВО. Пріоритетним завданням наразі є актуалізація профілю кожного автора не лише у вітчизняних, а й в міжнародних базах цитування.

Отже, як структурний підрозділ ЗВО, інформаційно-аналітичний центр діє на функціональній основі шляхом об'єднання структурних підрозділів з метою розширення можливостей інформаційного середовища ЗВО.

Головним спрямуванням сучасного інформаційно-аналітичного центру є:

- здійснення організаційно-методичної, навчальної та науково-дослідної діяльності для вирішення актуальних проблем рейтингу структурних підрозділів та співробітників;
- підвищення публікаційної активності професорсько-викладацького складу;
- сприяння підвищенню якості процесів моніторингу та оцінки результативності і наукового потенціалу;

– розвиток інструментів та сервісів для організації та пошуку наукової інформації, а також прийняття управлінських рішень керівництвом вищого навчального закладу.

Висновки. Дослідження специфіки діяльності інформаційно-аналітичного центру вітчизняного ЗВО ХХІ ст. виявило, що реалізація організаційно-методичного забезпечення та використання інноваційних технологій у процесі управління науково-освітньою діяльністю ЗВО, зокрема, впровадження інноваційних методів та інформаційних технологій, формування реєстру структурних підрозділів, наукових груп та окремих науковців, а також визначення їх місця у загальному рейтингу, каталогізації журналів, визначення груп науковців із відмінними і потенційними компетенціями та ін., з метою оптимізації управління науковим потенціалом ЗВО та підвищення його рейтингу і публікаційної активності, – пріоритетний результат для цих проектних груп. Розвиток сучасних технологій наукової комунікації на базі інформаційно-аналітичного центру ЗВО позиціонується як перспективна тенденція – наукові бібліотеки вітчизняних ЗВО постійно вдосконалюють власні сервіси з метою розвитку інформаційної інфраструктури, позитивних змін та адекватного надання результатів наукових досліджень.

Список використаних джерел

1. Вялков А. И., Мартынич С. А., Глухова Е. А. Роль информационно-аналитического центра в системе управления эффективностью деятельности вузу. *Социальные аспекты здоровья населения*. 2013. № 5 (33). URL : <https://cyberleninka.ru/article/n/rol-informatsionno-analiticheskogo-tsentra-v-sisteme-upravleniya-effektivnostyu-deyatelnosti-vuza/viewer> (дата звернення : 12 вересня 2021).
2. Галушенко О. В. Информационно-аналитическая деятельность в современном обществе. *Известия вузов. Северо-Кавказский регион. Общественные науки*. 2009. № 3. С. 5–9.
3. Мутылина И. Н. Информационные технологии обучения в системе высшего образования. *Современные проблемы науки и образования*. 2008. № 4 (18). С. 91–92.
4. Пальчук В. Соціальні інформаційні комунікації і розвиток діяльності сучасних інформаційних центрів. *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*. 2017. Вип. 46. С. 74–91.
5. Полозов А. А. Рейтинг вуза: эволюция и проблемы. *Университетское управление : практика и анализ*. 2011. № 2. С. 85–89.
6. Присяжна Л. В. Наукові бібліотеки як центри інформаційно-аналітичного забезпечення органів державного управління. *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*. 2014. Вип. 39. С. 128–146.
7. Сляднева Н. А. Информационно-аналитическая деятельность : проблемы и перспективы. *Информационно-аналитический журнал*. 2001. № 2. С. 14–45.
8. Татакі О. Обласний інформаційно-аналітичний центр як складова удосконалення інформаційної діяльності Одеської облдержадміністрації. *Актуальні питання документознавства та інформаційної*

діяльності: теорії та інновації: зб. Матеріалів II Міжнар. наук.-практ. конф., Одеса, 24–25 березня 2016 р. С. 153–157.

9. Титова Г. С. Информационно-аналитическая система вуза. Аналитическая обработка данных, ее концепция и технология. *Современные проблемы науки и образования*. 2011. № 6. URL : <http://science-education.ru/ru/article/view?id=4965> (дата звернення : 28 вересня 2021).

10. Украинский индекс научного цитирования. *Научно-техническая библиотека. Национальный технический университет «Харьковский политехнический институт»*. URL : <http://library.kpi.kharkov.ua/ru/usci> (дата звернення : 28 вересня 2021).

11. *Університетська бібліотека: нова сфера інформаційної взаємодії* : монографія / за ред. В. О. Ільганаєвої, Т. О. Колесникової. Дніпропетровськ: Дніпропетровський національний університет залізничного транспорту ім. академіка В. Лазаряна, 2016. 202 с.

References

1. Vyalkov, A. I., Martynchik, S. A., Glukhova, E. A. (2013). The role of the information-analytical center in the system of managing the effectiveness of university activities. *Social aspects of public health*, no 5 (33). Available at: <https://cyberleninka.ru/article/n/rol-informatsionno-analiticheskogo-tsentra-v-sisteme-upravleniya-effektivnostyu-deyatelnosti-vuza/viewer> [in Russian].
2. Galushchenko, O. V. (2009). Information-analytical activity in modern society. *University News. North Caucasus region. Social Sciences*, no. 3, pp. 5–9 [in Russian].
3. Mutylyina, I. N. (2008). Information technology training in higher education. *Modern problems of science and education*, no. 4 (18), pp. 91–92 [in Russian].
4. Palchuk, V. (2017). Social information communications and the development of modern information centers. *Scientific Works of the Vernadsky National Library of Ukraine*, Issue. 46, pp. 74–91 [in Ukrainian].
5. Polozov, A. A. (2011). University rating: evolution and problems. *University Management: Practice and Analysis*, no. 2, pp. 85–89 [in Russian].
6. Prisyajna, L. V. (2014). Scientific libraries as centers of information and analytical support of public authorities. *Scientific Works of the Vernadsky National Library of Ukraine*, Issue 39, pp. 128–146 [in Ukrainian].
7. Slyadneva, N. A. (2001). Information-analytical activity: problems and prospects. *Information and analytical journal*, no. 2, pp. 14–45 [in Russian].
8. Tataki, O. (2016). Regional information-analytical center as a component of improvement of information activity of the Odessa regional state administration. *Topical Issues in Documentation and Information Activity: Theories and Innovations: Coll. Materials II International. Research Practice conf.*, Odessa, March 24–25, 2016, pp. 153–157 [in Ukrainian].
9. Titova, G. S. (2011). Information and analytical system of the university. Analytical data processing, its concept, and technology. *Modern problems of science and education*, no. 6. Available at : <http://science-education.ru/en/article/view?id=4965> [in Russian].
10. Ukrainian Science Citation Index. *Scientific and technical library. National Technical University “Kharkov Polytechnic Institute”*. Available at : <http://library.kpi.kharkov.ua/en/usci> [in Russian].
11. Ilganaeva V. O., Kolesnikova T. O. (Ed.). (2016). *University Library: A New Sphere of Information Interaction*. Dnepropetrovsk: Dnipropetrovsk National University of Railway Transport named after Academician V. Lazaryan [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 06.10.2021
Отримано після доопрацювання 19.11.2021
Прийнято до друку 29.11.2021

ПІДГОТОВКА ФАХІВЦІВ

УДК 004.738.5:316.47

Цитування:

Марковець О. В., Ковальчук У. Р., Клиніна Т. С. Інформаційне забезпечення адаптації студентів I курсу до навчання у закладах вищої освіти (на прикладі Національного університету «Львівська політехніка»). *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2021. № 4. С. 105–112.

Markovets O., Kovalchuk U., Klynina T. (2021). Information support of adaptation of students of the 1st course to education in higher education institutions (based on the example of Lviv polytechnic national university). *Library science. Record Studies. Informology*. 4, 105–112 [in Ukrainian].

Марковець Олександр Вікторович,
кандидат технічних наук, доцент,
завідувач кафедри соціальних комунікацій
та інформаційної діяльності
Національного університету «Львівська політехніка»
Oleksandr.v.markovets@lpnu.ua
<https://orcid.org/0000-0001-8737-5929>

Ковальчук Ульяна Романівна,
магістрант спеціальності «Інформаційна, бібліотечна
та архівна справа»
Національного університету «Львівська політехніка»
Uliana.Kovalchuk.Mdkib.2021@lpnu.ua
<https://orcid.org/0000-0003-3894-6830>

Клиніна Тетяна Сергіївна,
кандидат історичних наук,
доцент кафедри історії та документознавства
Національного авіаційного університету
tklynina@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-0334-9852>

**ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АДАПТАЦІЇ СТУДЕНТІВ I КУРСУ
ДО НАВЧАННЯ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ
(на прикладі Національного університету «Львівська політехніка»)**

Мета роботи полягає у вивченні досвіду розробки та впровадження інформаційного ресурсу для покращення адаптації студентів першого курсу до навчання у закладі вищої освіти. **Методологія дослідження** полягає у застосуванні загальнонаукових методів аналізу, узагальнення, систематизації та порівняння, що дало змогу розробити ієрархічну структуру процесу адаптації студентів першого курсу в освітньому та соціальному середовищі закладу вищої освіти з метою проектування та наповнення інформаційного ресурсу для взаємодії студента із структурними підрозділами університету (на прикладі Національного університету «Львівська політехніка»). **Наукова новизна** полягає у розширенні теоретичних знань та практичних навиків для створення інформаційного ресурсу, який допоможе студенту знайти потрібну та корисну інформацію для полегшення його адаптації. **Висновки.** Створення інтерактивного інформаційного простору для адаптації студентів-першокурсників надає можливість забезпечити успішне пристосування студентів до нових викликів у їхньому житті. Керівництво закладів вищої освіти зацікавлене у якнайшвидшій освітній, науковій, творчій, спортивній та суспільній адаптації студентів. Запропонована ієрархічна структура дозволить визначити основні напрямки адаптації студентів в залежності від особливостей організації студентського життя у закладі вищої освіти. Кожен напрямок адаптації містить свої проміжні цілі, які деталізують діяльність у цьому напрямку. Досягнення вказаних проміжних цілей забезпечується відповідними засобами та рекомендаціями. Запропонований інформаційний ресурс дозволить здійснити інформаційну підтримку студента в процесі його адаптації. Цей ресурс суттєво

спростить пошук необхідної інформації для освітньої, наукової, творчої та суспільної діяльності студента, допоможе в організації самостійної роботи та забезпечить зворотній зв'язок студента-першокурсника з структурними підрозділами закладу вищої освіти.

Ключові слова: адаптація, адаптація першокурсників, заклад вищої освіти, інформаційний навчальний простір, соціальна адаптація, психологічна адаптація, студенти-першокурсники.

Markovets Oleksandr,

Ph.D., Associate Professor

Department of Social Communications and information activities

Lviv Polytechnic National University

Kovalchuk Uliana,

master of the specialty «Information, library and archival business»

Lviv Polytechnic National University

Klynina Tetiana,

Ph.D. (History), Associate professor of the History and Documentation Study,

National aviation university

INFORMATION SUPPORT OF ADAPTATION OF STUDENTS OF THE 1st COURSE TO EDUCATION IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS (Based on the example of Lviv Polytechnic National University)

The purpose of the article is to study the experience of developing and implementing an information resource to improve the adaptation of first-year students to study in higher education. The methodology is to apply general scientific methods of analysis, generalization, systematization, and comparison, which allowed to develop of a hierarchical structure of the process of adaptation of first-year students in the educational and social environment of higher education to design and fill information resources for student interaction with departments university (for example, Lviv Polytechnic National University). The scientific novelty is the expansion of theoretical knowledge and practical skills to create an information resource that will help students find the necessary and useful information to facilitate its adaptation. Conclusions. Creating an interactive information space for the adaptation of first-year students provides an opportunity to ensure the successful adaptation of students to new challenges in their lives. The management of higher education institutions is interested in the fastest possible educational, scientific, creative, sports, and social adaptation of students. The proposed hierarchical structure will determine the main directions of adaptation of students depending on the peculiarities of the organization of student life in higher education. Each direction of adaptation contains its own sub-goals, which detail the activities in this direction. Achieving the mentioned sub-goals is ensured by appropriate means and recommendations. The offered information resource will allow to carry out information support of the student in the course of its adaptation. This resource will greatly simplify the search for the necessary information for educational, scientific, creative, and social activities of the student, help in organizing independent work, and provide feedback to the first-year student with the structural units of higher education.

Keywords: adaptation, an adaptation of freshmen, an institution of higher education, information educational space, social adaptation, psychological adaptation, freshmen.

Актуальність теми дослідження. Проблема адаптації до навчання у закладів вищої освіти є завжди актуальною та потребує зусиль для їх розв'язання. Адаптація першокурсників для проведення навчальної діяльності та професійної підготовки має істотне значення для навчання як на першому році навчання, так і на наступних курсах, оскільки

вплив навколишнього середовища та внутрішні відчуття першокурсника впливають на процес пристосування, а в подальшому і на розвиток навчальної діяльності студента. Соціальні, психологічні, технічні фактори впливають на проходження адаптації. Адаптація першокурсників є фундаментом для подальшого студентського життя, адже саме на

першому році навчання відбувається знайомство з університетом, правилами та вимогами, оточенням, формується ставлення до навчання. Важливість теми полягає в тому, щоб полегшити пристосування першокурсників до новостворених умов, розуміння поняття «Студент».

Мета дослідження полягає у вивченні досвіду розробки та впровадження інформаційного ресурсу для покращення адаптації студентів першого курсу до навчання у закладі вищої освіти.

Аналіз досліджень і публікацій. Важливим фактором успішної навчальної діяльності є проведення ефективної адаптації студента на першому році навчання.

Миرونчук Н. М. у статті «Особливості адаптації студентів вищих навчальних закладів до змінених умов життєдіяльності» розглядає термін адаптації, як одну з основних умов життєдіяльності людини. Автор виділяє такі визначення адаптації, як: засіб оптимізації взаємодії людини з природою та іншими людьми; розвиток та соціалізація людини до навколишнього середовища; важлива складова для володіння будь-якою сферою діяльності [6].

Адаптація – це процес пристосування до нових умов, правил, до оточення. Процес адаптації є складним та тривалим процесом, який тісно пов'язаний з подоланням психологічних чи соціологічних проблем, які виникають у першокурсника з початком навчання.

Першина А. В. у статті «Психологічні чинники адаптації студентів до навчання у вищому навчальному закладі» розуміє термін адаптації, як процес та результат пристосування до умов середовища, які поєднують цілі, цінності, можливості особистості, сприйняття себе у новому середовищі, зв'язків та умов загалом [7].

Агарков О. А. у статті «Соціальна адаптація студентів-першокурсників як напрям діяльності соціальної служби вищого навчального закладу» поділяє розуміння адаптації, як процесу, звертаючи свою увагу на те, що це комплексний процес, який характеризується взаємодією соціальних, психологічних та фізіологічних чинників [1].

У статті «Особливості адаптації першокурсників до навчального навантаження сучасного освітнього процесу вищої шко-

ли» автори визначають, як відбувається прискорення процесу соціально-психологічної адаптації підлітка до створених умов життя. Виявлено залежність адаптації від морального та фізичного стану людини, її якостей та особливостей, а також зовнішніх (нові умови, середовище, оточення навколо) та внутрішніх (ставлення до обраної професії, психологічний стан особистості) чинників, які також впливають на розвиток адаптації [8].

Соціальна адаптація є важливим етапом пристосування індивіда до групи, колективу, студентського самоврядування, гуртків, клубів та секцій, проживання в гуртожитку.

Агарков О. А. стверджує, що соціальна адаптація – це активне пристосування особистості до нового соціуму. Процеси адаптації у нашому житті відбуваються постійно, оскільки весь час змінюються умови існування людини та зміни в оточенні. Автор виділяє таку основу в соціальній адаптації в групі, як обмін знань в певному розподілі праці [1]. Обмін знаннями допомагає збагаченню відомостей з певної галузі, що у свою чергу робить студента обізнаним та готовим до будь-яких ситуацій.

Виклад основного матеріалу. Проблема адаптації першокурсника до нових умов є надзвичайно актуальною. Вступаючи, першокурсник стикається з рядом проблем: невпевненість, незручний розклад, нові форми та методи навчання [2, 3]. Досить часто такі проблеми лякають студента та заважають ефективному навчанню. Тому важливий зв'язок між студентом та підрозділами Львівської політехніки, які допоможуть вирішити проблеми, які виникли у студента. Якщо у студента з'являються питання чи побажання стосовно освітнього, культурного чи наукового процесу, завжди можна звернутися до відповідного структурного підрозділу університету та отримати відповідь на своє запитання [4]. У Львівській політехніці до таких підрозділів належать: деканати та кафедри навчально-наукових інститутів, Колегія студентів Львівської політехніки, Первинна профспілкова організація студентів та аспірантів, студентський відділ Львівської політехніки.

Для проведення адаптації першокурсників розроблено чіткий план, який допоможе розділити основне завдання на дрібніші

(більш детальні) завдання. Для цього в роботі подано дерево цілей «Інформаційне забезпечення адаптації студентів 1 курсу», яке пока-

зує, як потрібно адаптувати першокурсника до умов навчання, використовуючи різні форми роботи.

Рис. 1. Дерево цілей «Інформаційне забезпечення адаптації студентів 1 курсу»

Генеральною метою дерева цілей є «Інформаційне забезпечення студентів 1 курсу», яка повинна забезпечити адаптацію першокурсників до навчального процесу. Головна мета поділяється на такі цілі 1 рівня: соціальна адаптація, яка має на меті пристосувати студента до взаємовідносин в групі, сформувати власний стиль поведінки; технічна адаптація, яка полягає у забезпеченні студентів інформаційними ресурсами для здійснення навчання у ЗВО; навчальна адаптація – забезпечення бази знань студента.

Соціальна адаптація містить цілі 2 рівня: формальна адаптація – інформаційно-пізнавальне пристосування студентів до нового оточення, до структури вищої школи, до вимог і своїх зобов'язань; суспільна адаптація – пристосування студента до нового оточення; дидактична адаптація – підготовка студентів до навчальної роботи у вищій школі.

Формальна адаптація містить цілі 3 рівня: пристосування студентів до нового оточення – знайомство студента з новим навчальним закладом, приміщеннями, групою; пристосування до вимог вищої школи, до змісту навчання в ній – ознайомлення з основними правилами університету, пояснення суті та змісту навчання. Засобами для реалізації да-

них цілей є: вступне заняття, на якому і відбувається перше знайомство з навчальним закладом; довідник абітурієнта, в якому вміщено основні правила навчання, вимоги та порядок навчання.

Соціальна адаптація містить цілі 3 рівня: налагодження внутрішньої інтеграції груп студентів-першокурсників – налагодження зв'язку з групою, з іншими студентами; інтеграція груп студентів з студентським оточенням – знайомство студентів-першокурсників з іншими студентами, з новим оточенням. Засобами для реалізації цілей є: тренінги – проведення тренінгів допомагає налагодити контакт між студентами, між студентом та викладачем, визначити та вирішити найбільші проблеми та страхи студентів; гуртки, створення яких згрупує студентів за схожими інтересами та вміннями.

Дидактична адаптація містить цілі 3 рівня: підготовка студентів до нових форм навчання – закріплення понять лекції, семінари, лабораторні; підготовка студентів до нових методів навчання – представлення інформації студентові в ході його пізнавальної діяльності, реалізований через взаємозв'язок викладача й студента. Засобами для реалізації є: науково-дослідна робота, як один з нових форм

навчання, який потребує навичок самостійної роботи студента та аналізу отриманих результатів; самостійне навчання, яке вимагає навичок самостійного опрацювання та аналізу навчальних матеріалів та ефективного використання їх на практиці.

Технічна адаптація містить такі цілі 2 рівня: комунікативна адаптація полягає в пристосуванні студента до взаємозв'язків, розвитку соціальних навичок і вмінь; технічне забезпечення студентів – забезпечення студентів інформаційними ресурсами та пристроями для здійснення навчального процесу; навчальне забезпечення – сукупність нормативних, навчально-методичних та програмних матеріалів із конкретної дисципліни, представлених у паперовій та/або електронній формах, необхідних для ефективного виконання робочої програми з дисципліни.

Комунікативна адаптація має такі цілі 3 рівня: поширення інформації про інститути, деканат – ознайомлення студента з навчальним закладом, його керівництвом та роботою; поширення інформації про структуру університету – знайомство студентів з відділами та підрозділами університету; обмін досвідом студентів – обмін досвідом є досить важливим процесом та допомагає першокурсникам зрозуміти? як чинити в тій чи іншій ситуації, як поводитися з тим чи іншим викладачем, як уникнути проблем, з якими стикалися старшокурсники. Засобами для реалізації є: інформаційний сайт університету та групи у соціальних мережах, які допоможуть в організації обміну інформацією між студентами різних курсів.

Технічна адаптація містить такі цілі 3 рівня: ознайомлення з роботою веб-сервісів – пристосування студентів до навчального графіку, навчальної програми; практичне ознайомлення студентів з роботою програмного забезпечення – освоєння на практиці власних вмінь з роботою програм для обробки інформації. Засобами для реалізації є: кабінет студента та практикум для студентів I курсу.

Навчальне забезпечення містить такі цілі 3 рівня: ознайомлення студентів з технічною складовою студентів – пристосування студента до використання додатковими ресурсами для навчання; забезпечення доступу студентів

до електронних бібліотек та архівів. Засобами для реалізації поставлених цілей є: ВНС (віртуальне навчальне середовище) – служить додатковим ресурсом для навчання, містить інформацію про дисципліни, лекції, матеріали для навчання; електронний каталог, який містить відповідну інформацію, яку студенти можуть використовувати будучи поза межами університету та застосовувати у процесі наукової діяльності.

Навчальна адаптація – пристосування студентів до нового навчального процесу, зміни умов навчання. Вона містить такі цілі 3 рівня: формування основ знань з певної наукової галузі – знайомство студента з дисципліною, формування знань цього предмету, вивчення термінології; практичне застосування знань та вмінь студента. Засобами для реалізації цілей є: лекції, на яких викладачі пояснюють зміст та суть предмету, формують уявлення та знання про предмет, надають інформацію для досконалого вивчення матеріалів дисципліни; лабораторні заняття, де студенти роблять лабораторні та практичні та на практиці засвоюють тему поданого матеріалу.

Для проведення успішної адаптації необхідно розробити інтерактивний інформаційний ресурс [5]. Створення сайту з відповідним алгоритмом дій дозволить студентам отримати відповіді на питання які, їх цікавлять, дізнатися інформацію про події, заходи, про структуру та методи навчання у ЗВО. Інформаційний навчальний простір забезпечує: взаємозв'язок студента з структурними підрозділами університету; інформацією студентів перших курсів про студентське самоврядування, форми та методи навчання, культурні події, що забезпечує соціальну адаптацію (рис.2); технічну адаптацію студента (рис.3), оскільки кожен зможе знайти детальну інформацію, як і звідки взяти програмне забезпечення, програмні засоби для проведення навчання; зацікавленість студента до навчання за допомогою інтерактиву відповідно до кожного виду адаптації (соціальної, технічної та навчальної адаптації (рис.4), які відповідають за пристосування особистості до студентського життя та оточення, забезпечення взаємозв'язку між студентом і куратором, деканатом.

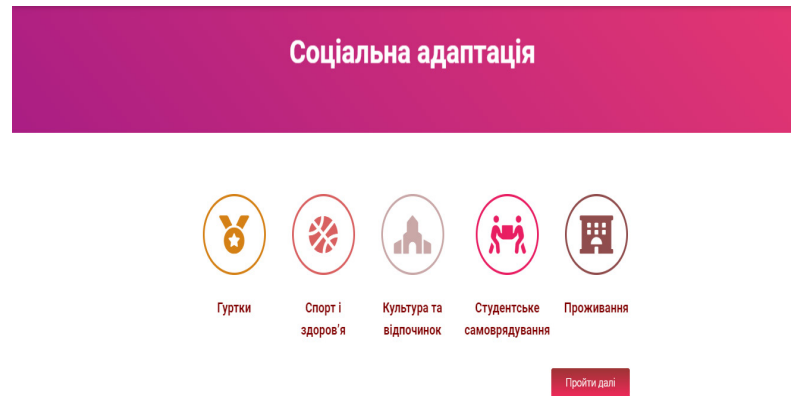

Рис.2. Сторінка «Соціальна адаптація»

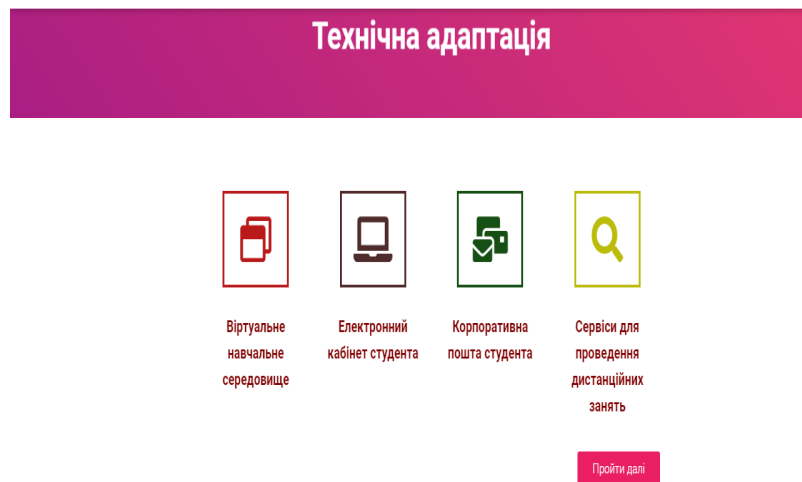

Рис.3. Сторінка «Технічна адаптація»

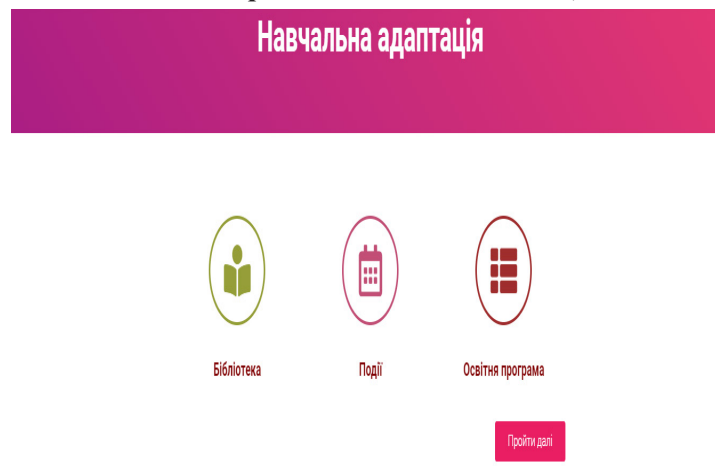

Рис.4. Сторінка «Навчальна адаптація»

Створення інтерактивного інформаційного простору для адаптації студентів-першокурсників суттєво спростить пошук необхідної інформації. Студент отримує відомості про гуртки, спортивні клуби, куди звернутися з питанням оформлення путівок в табори, технічне та навчальне забезпечення. Також використовуючи інтерактивний сайт, студент може

zareestruvatisia v gurtku, zapisatisia v sportivnu sektsiuu чи оформити читацький квиток. Наявність всієї інформації в одному інтерактивному сайті не лише забезпечує інформацією, а й суттєво спрощує такі процеси, як реєстрація в гурток, оформлення читацького квитка тощо. Наявність зворотної комунікації допоможе студенту-першокурснику налагодити

ти зв'язок зі структурними підрозділами університету та вирішити свою проблему. Освітній інформаційний простір – це середовище для інформування студента щодо певного виду адаптації та полегшує цей процес.

Наукова новизна полягає у розширенні теоретичних знань та практичних навиків для створення інформаційного ресурсу, який допоможе студенту знайти потрібну та корисну інформацію для полегшення його адаптації. –

Висновки. Період адаптації – особливий період, який забезпечує пристосування особистість до нового середовища, оточення, нового життя загалом. Процес адаптації першокурсників – складний процес, який потребує клопіткої праці, як з боку самого студента, так і від структурних підрозділів університету.

Зміна середовища, оточення, особисті переживання, невпевненість в собі суттєво впливають на процес успішної адаптації, тим самим, не даючи студенту-першокурснику повноцінно розвиватися в обраній галузі. Успішність навчального процесу прямою мірою залежить від рівня адаптації. Розроблена структурна ієрархія складових адаптації студента до навчання допоможе керівництву закладу вищої освіти виявити слабкі сторони у студентському середовищі. Наявність зворотної комунікації на створеному інтерактивному інформаційному ресурсі допоможе студенту-першокурснику налагодити зв'язок з структурними підрозділами університету та пришвидшити процес адаптації до нового навчального середовища.

Список використаних джерел

1. Агарков О. А. Соціальна адаптація студентів-першокурсників як напрям діяльності соціальної служби вищого навчального закладу. *Вісник НТУУ «КПІ» Політологія. Соціологія. Право.* 2013. № 3 (19). С. 78–83.
2. Байбекова Л. О. Педагогічні основи адаптації студентів молодших курсів до подальшого навчання у ВНЗ. *Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди».* 2013. Вип. 31, Том VI (48). С. 148–154.
3. Березовська Л. І. Психологічні аспекти адаптації студентів до закладу вищої освіти. *Психологія: теорія і практика.* 2018. № 1 (1). С. 1–7.
4. Марковець О., Ковальчук Р. Використання соціальних мереж для залучення студентів-першокурсників до інформаційного простору ЗВО. *Інформація, комунікація, суспільство 2021: матеріали 10 міжнар. наук.-практ. конф., м. Львів, 20–22 травня 2021 р. Львів, 2021.* С. 31–32.
5. Марковець О. В., Паздерська Р. С. Використання новітніх технологій для забезпечення комунікації у сфері менеджменту організацій: *Стандартизація, сертифікація, якість.* 2019. № 6 (118). С. 7–18.
6. Мирончук Н. М. Особливості адаптації студентів вищих навчальних закладів до змінених умов життєдіяльності: *Нові технології навчання.* 2013. Вип. 79. С. 82–85.
7. Першина А. В. Психологічні чинники адаптації студентів до навчання у вищому навчальному закладі. *Міжнародний науковий форум: соціологія, психологія, педагогіка, менеджмент: міжнародний науковий форум.* 2011. Вип. 5. С. 124–135.
8. Шевченко С. В., Денисов І. Г. Особливості адаптації першокурсників до навчального навантаження сучасного освітнього процесу вищої школи: *Актуальні проблеми психології.* 2019. № 11 (20). С. 345–361.

References

1. Agarkov O.A. (2013). Social adaptation of first-year students as a direction of activity of social service of higher educational institution. *Bulletin of NTUU «KPI» Political Science. Sociology. Right,* 3 (19), 78-83. [in Ukrainian].
2. Baibekova L.O. (2013). Pedagogical bases of adaptation of junior students to further studies in higher education institutions. *Humanitarian Bulletin of Pereyaslav-Khmelnytsky State Pedagogical University named after Hryhoriy Skovoroda - Appendix 1 to Vol. 31, Volume VI (48),* 148-154. [in Ukrainian].
3. Berezovskaya L.I. (2018). Psychological aspects of students adaptation to a higher education institution. *Psychology: theory and practice,* 1 (1), 1-7. [in Ukrainian].
4. Markovets O.V, Kovalchuk U.R. (2021). The use of social networks to attract first-year students to the information space of the university. *Information, communication, society 2021: materials of the 10th*

International scientific conference ICS-2021. (pp. 31-32). Lviv: Publishing House of Lviv Polytechnic National University. [in Ukrainian].

5. Markovets O.V., Pazderskaya R.S. (2019). The use of the latest technologies to ensure communication in the management of organizations. Standartyzatsiya, sertyfikatsiya, yakist, 6 (118), 7-18. [in Ukrainian].

6. Mironchuk N.M. (2013). Peculiarities of adaptation of students of higher educational institutions to changed living conditions. Inst. Of innovation. technologist and the content of education of the Ministry of Education and Science of Ukraine. New technologies of training: scientific method. zb. Kyiv, 2013, 79, 82-85. [in Ukrainian].

7. Pershina A.V. (2011). Psychological factors of students adaptation to higher education. International Scientific Forum: Sociology, Psychology, Pedagogy, Management, 5, 124-135. [in Ukrainian].

8. Shevchenko S.V., Denisov I.G. (2019). Peculiarities of adaptation of freshmen to the educational load of the modern educational process of higher school. Actual problems of psychology: collection. Science, 11 (20), 345-361. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 06.08.2021

Отримано після доопрацювання 19.09.2021

Прийнято до друку 23.10.2021

УДК 004.738.5:316.472.47:026/027

Цитування:

Мина Ж. В., Нечиталюк В. С. Популяризація спеціальності «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» у німецькій Вікіпедії. Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. 2021. № 4. С. 112–122.

Myna Z., Nychtaliuk V. (2021). Promotion of the specialty "Information, library and archival affairs" in the german Wikipedia. Library science. Record Studies. Informology. 4, 112–122 [in Ukrainian].

Мина Жанна Василівна,

кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри соціальних комунікацій
та інформаційної діяльності
Національного університету
«Львівська політехніка»
zhanna.v.myna@lpnu.ua
<https://orcid.org/0000-0001-7954-5799>

Нечиталюк Влада Сергіївна,

студентка спеціальності «Інформаційна,
бібліотечна та архівна справа»
Національного університету
«Львівська політехніка»
vlada.nychtaliuk.mdk.2019@lpnu.ua
<https://orcid.org/0000-0002-2730-6064>

ПОПУЛЯРИЗАЦІЯ СПЕЦІАЛЬНОСТІ «ІНФОРМАЦІЙНА, БІБЛІОТЕЧНА ТА АРХІВНА СПРАВА» У НІМЕЦЬКІЙ ВІКІПЕДІЇ

Метою роботи є вивчення аспектів спеціальності «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» та важливості її популяризації за кордоном, зокрема у німецькомовному середовищі через створення сторінки у Вікіпедії. **Методологія дослідження:** для досягнення мети статті і виконання поставлених завдань були використанні такі методи як теоретичний аналіз і узагальнення даних науково-методичної літератури, метод збору соціальної інформації, методи математичної статистики. Для повноцінного дослідження та розкриття теми використовувались порівняльний, типологічний, ретроспективний методи. **Наукова новизна** полягає у розширенні знань і популяризації спеціальності

International scientific conference ICS-2021. (pp. 31-32). Lviv: Publishing House of Lviv Polytechnic National University. [in Ukrainian].

5. Markovets O.V., Pazderskaya R.S. (2019). The use of the latest technologies to ensure communication in the management of organizations. Standartyzatsiya, sertyfikatsiya, yakist, 6 (118), 7-18. [in Ukrainian].

6. Mironchuk N.M. (2013). Peculiarities of adaptation of students of higher educational institutions to changed living conditions. Inst. Of innovation. technologist and the content of education of the Ministry of Education and Science of Ukraine. New technologies of training: scientific method. zb. Kyiv, 2013, 79, 82-85. [in Ukrainian].

7. Pershina A.V. (2011). Psychological factors of students adaptation to higher education. International Scientific Forum: Sociology, Psychology, Pedagogy, Management, 5, 124-135. [in Ukrainian].

8. Shevchenko S.V., Denisov I.G. (2019). Peculiarities of adaptation of freshmen to the educational load of the modern educational process of higher school. Actual problems of psychology: collection. Science, 11 (20), 345-361. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 06.08.2021

Отримано після доопрацювання 19.09.2021

Прийнято до друку 23.10.2021

УДК 004.738.5:316.472.47:026/027

Цитування:

Мина Ж. В., Нечиталюк В. С. Популяризація спеціальності «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» у німецькій Вікіпедії. Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. 2021. № 4. С. 112–122.

Myna Z., Nychtaliuk V. (2021). Promotion of the specialty "Information, library and archival affairs" in the german Wikipedia. Library science. Record Studies. Informology. 4, 112–122 [in Ukrainian].

Мина Жанна Василівна,

кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри соціальних комунікацій
та інформаційної діяльності
Національного університету
«Львівська політехніка»
zhanna.v.myna@lpnu.ua
<https://orcid.org/0000-0001-7954-5799>

Нечиталюк Влада Сергіївна,

студентка спеціальності «Інформаційна,
бібліотечна та архівна справа»
Національного університету
«Львівська політехніка»
vlada.nychtaliuk.mdk.2019@lpnu.ua
<https://orcid.org/0000-0002-2730-6064>

ПОПУЛЯРИЗАЦІЯ СПЕЦІАЛЬНОСТІ «ІНФОРМАЦІЙНА, БІБЛІОТЕЧНА ТА АРХІВНА СПРАВА» У НІМЕЦЬКІЙ ВІКІПЕДІЇ

Метою роботи є вивчення аспектів спеціальності «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» та важливості її популяризації за кордоном, зокрема у німецькомовному середовищі через створення сторінки у Вікіпедії. **Методологія дослідження:** для досягнення мети статті і виконання поставлених завдань були використанні такі методи як теоретичний аналіз і узагальнення даних науково-методичної літератури, метод збору соціальної інформації, методи математичної статистики. Для повноцінного дослідження та розкриття теми використовувались порівняльний, типологічний, ретроспективний методи. **Наукова новизна** полягає у розширенні знань і популяризації спеціальності

«Інформаційна, бібліотечна та архівна справа». Розкрито етапи створення німецькомовної Вікі-статті на тему «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа». Запропоновано інформаційну модель процесу комунікації у системі Вікіпедія; доведено переваги використання інформаційно-комунікаційних технологій та маркетингових дій у популяризації послуг в мережі Інтернет. Підкреслено, що процес створення статті потребує певних зусиль та знань, але за допомогою постійних редагувань та доповнень користувачів інформація зберігатиме свою актуальність. **Висновки.** Створення статті німецькою мовою дасть можливість налагодити міжнародну співпрацю в освітньому середовищі та популяризувати спеціальність «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа», яка викладається на кафедрі соціальних комунікацій та інформаційної діяльності Національного університету «Львівська політехніка» в німецькомовних країнах. В статті рекомендується корегувати вже написані та додавати нові статті для популяризації і якісного наповнення Вікіпедії, збільшення кількості її читачів як серед українського населення, так і за кордоном. Відображення процесу комунікації за допомогою моделювань у візуальному режимі показує всі процеси та взаємодії, які відбуватимуться чи вже відбуваються у системі після того, як користувач вільної електронної енциклопедії «Вікіпедія» здійснить редагування якоїсь зі статей чи захоче здійснити нову.

Ключові слова: інформаційно-комунікаційні технології, освітній процес, німецькомовне середовище, Інтернет, спеціальність, інформаційно-бібліотечна справа, Вікіпедія.

Myna Zhanna,

Ph.D. in History, Associate Professor,
Department of Social Communications and Information Activities,
Lviv Polytechnic National University

Nechytaliuk Vlada,

student, Information, Library and Archival Affairs,
National University «Lviv Polytechnic»

PROMOTION OF THE SPECIALTY «INFORMATION, LIBRARY AND ARCHIVAL AFFAIRS» IN THE GERMAN WIKIPEDIA

The purpose of the article is to study aspects of the specialty «Information, Library and Archival Affairs» and the importance of its promotion abroad, in particular in the German-speaking environment through the creation of a page on Wikipedia. **The methodology** of the research to achieve the goal of the article and perform the tasks were used such methods as theoretical analysis and generalization of data from scientific and methodological literature, the method of collecting social information, methods of mathematical statistics. Comparative, typological, retrospective methods were used for full-fledged research and disclosure of the topic. **The scientific novelty** lies in the expansion of knowledge and popularization of the specialty «Information, library and archival affairs». An information model of the communication process in the Wikipedia system is proposed; the advantages of using information and communication technologies and marketing actions in the popularization of services on the Internet are proved. It is emphasized that the process of creating an article requires some effort and knowledge, but with the help of constant edits and additions of users, the information will remain relevant. **Conclusions.** Creating an article in German will provide an opportunity to establish international cooperation in the educational environment and promote the specialty «Information, Library and Archival Affairs», which is taught at the Department of Social Communications and Information Activities of the National University «Lviv Polytechnic» in German-speaking countries. The article recommends correcting already written and adding new articles to promote and qualitatively fill Wikipedia, increasing the number of its readers both among the Ukrainian population and abroad. Displaying the communication process using simulations in visual mode shows all the processes and interactions that will take place or are already taking place in the system after the user of the free electronic encyclopedia «Wikipedia» edits one of the articles or wants to make a new one.

Keywords: information and communication technologies, educational process, German-speaking environment, Internet, specialty, information and library business, Wikipedia.

Актуальність теми дослідження. Специальність «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» є відносно новою для українського населення. Багато хто ще не знає про цю спеціальність, тому вона потребує популяризації. На теренах України не складає труднощів знайти інформацію про цю спеціальність. За кордоном абітурієнти, які цікавляться подібною справою, ще не мають відповідного джерела, тому написання статті у Вікіпедії – електронному джерелі знань, яке найчастіше використовується для пошуку необхідного, – перший крок для поширення інформації серед іноземців та популяризації спеціальності, яка є на сьогодні вкрай затребувана та актуальна.

Метою роботи є вивчення аспектів спеціальності «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» та важливості її популяризації за кордоном, зокрема у німецькомовному середовищі через створення сторінки у Вікіпедії.

Назва статті німецькою мовою: «Information-, Bibliotheken- und Archive Angelegenheiten (ІВАА)».

Основними завданнями роботи є: дослідження стану вивчення проблеми; аналіз наукових джерел; вибір засобів написання німецькомовної статті у електронній енциклопедії; написання статті «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» кафедри СКІД Національного університету «Львівська політехніка» німецькою мовою у середовищі вільної багатомовної енциклопедії – Вікіпедія.

Аналіз досліджень і публікацій. Сьогодні питання розвитку та перспектив спеціальності «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» активно досліджується науковцями. В Україні за даними сайту OSVITA.UA існує щонайменше 82 навчальні заклади [7], в яких можна здобути освіту за вказаною спеціальністю, серед них також і Національний університет «Львівська політехніка», де основна увага приділяється сучасним аспектам спеціальності «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа».

Вітчизняні дослідники Н. Богза, І. Вишнеvsька, Н. Вовк у своїх працях подають цінну інформацію про теоретико-прикладні аспекти бібліотекознавства, книгознавства, архівознавства документознавства, інформаційних

технологій, а також практики інформаційної, бібліотечної та архівної справи [1-4].

Ефективна діяльність університету з надання освітніх послуг проходить через запровадження стандартів якості ISO 9001, які дають можливість забезпечити якість вищої освіти і дозволяють удосконалювати діяльність закладів вищої освіти, систематизувати їх процеси, які впливають на якість підготовки випускників та підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників. Дослідники в цій галузі вказують на взаємозалежність якості організації освітнього процесу та використання інформаційних технологій [13].

Відмітною є стаття А. Соляник «Сучасні проблеми стандартизації вищої бібліотечно-інформаційної освіти в Україні» [11]. Авторка порівнює вітчизняні та зарубіжні стандарти і робить висновок, що в українських стандартах майже повністю відсутні соціокультурна та документознавча складові, спрямування на здобування критичного мислення, уміння швидко орієнтуватися на задоволення потреб користувачів та володіти системою організації знань. На думку професорки, ключові тенденції розвитку мають значний вплив на зміст основних компетенцій рівня інформатизації. Ідеї А. Соляник спрямовані на покращення навчального процесу спеціальності «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» в Україні.

Дослідниця Т. Гранчак у дослідженні «Дисципліни аналітичного профілю як компонент програми підготовки бакалаврів із спеціальності «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» [5, 165–180], обґрунтовує актуальність і перспективи аналітичної підготовки студентів. На думку авторки, при підвищенні аналітичної підготовки майбутніх випускників спеціальності ІБАС, останні будуть добре підготовані до роботи в інформаційно-аналітичному напрямі. Важливим є те, щоб студенти не тільки мали уявлення про певні факти, але і вміли використати знання на практиці, адже без практичної перевірки знання нічого не варті. Науковець виділила такі галузі для застосування аналітичних знань:

- політика (вміння виявляти і ліквідувати інформаційні маніпуляції, захищати

структурний простір, підготовляти інформаційний ґрунт для ухвалення рішень на різних структурних рівнях);

- наука (вміння аналізувати ефективність та інформаційно представляти наукову діяльність різних установ, видань, науковців);

- освіта (вміння опрацьовувати та аналізувати нормативно-правові документи освітньої сфери);

- веб-середовище (вміння популяризувати інформацію через мережі Інтернет);

- бізнес (вміння проводити маркетингові операції, аналізувати дані, здійснювати інформаційний супровід бізнес-проектів та нейтралізувати можливі атаки) [5, 166–168].

Важливе місце в сучасному світі Вікіпедії саме як інструменту документування явищ соціально-культурної сфери. На це звернули увагу дослідники В. Добровольська та А. Пелешин [6]. У їх статті «Вікіпедія як інструмент документування явищ соціально-культурної сфери» проаналізовано нинішній розвиток Вікіпедії відносно змін звичних форм документування суспільно важливих подій культурного характеру, особливо із використанням акційних підходів до запуску ходу її заповнення конкурсною формою, соціальних актів тощо. Автори здійснили аналіз документаційних аспектів матеріалів Вікіпедії: версійності, спектру реквізитів, інформаційного супроводу. Ще одним важливим з точки зору документування аспектом є наявність окремого сховища підтвердженої мультимедійної інформації, яка поширюється за окремою, ліберальною ліцензією, що дозволяє широко розповсюджувати як статті, так і ілюстрації Вікіпедії.

Переваги використання інформаційно-комунікаційних технологій та маркетингових дій у популяризації послуг в мережі інтернет розглядає у своїх працях колектив авторів Львівської політехніки [12;13].

У електронному журналі «Media Sapiens» у статті «Як написати статтю до Wikipedia: майстер-клас для початківців» [9] подано актуальну дотепер інформацію про те, як правильно створювати статті у всесвітній багатомовній енциклопедії та представлено покрокову інструкцію процесу із прикладами, порадами та ілюстраціями. Також на цій сторінці подані основні теги форматування тексту, вікіфікації при створенні статті у міжнародній енциклопедії. Для кращого сприйняття матеріалу теги згруповані за темами до різних таблиць. Також в статті рекомендується корегувати вже написані та додавати нові статті для популяризації і якісного наповнення української Вікіпедії, збільшення кількості її читачів як серед українського населення, так і за кордоном.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні інформація поширюється дуже стрімко. Нові технології замінюють вже застарілі. Специальність «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» є відносно молодою, актуальною, модерною та з багатообіцяючим списком працевлаштування. Для приваблення нової аудиторії з-за кордону було вирішено створити статтю у Вікіпедії, що буде спрямованою більше на іноземців, які зацікавлені питанням освіти за подібною спеціальністю і хочуть прочитати інформацію німецькою мовою. Відповідаючи на запитання: «Чому німецькою, а не українською, чи англійською?», – пояснюємо, що:

- інформації про кафедру і спеціальність українською мовою є достатньо в мережі інтернет і будь-який бажаючий має можливість переглянути її. Інформування іноземною мовою допоможе вийти на міжнародний рівень;

- статтю про кафедру СКІД вже було розміщено англійською у середовищі Вільної енциклопедії (рис. 1);

Department of Social Communications and Information Activities

Department of SCIA

Department's mission:
«Professional, high-quality training of highly skilled and responsible specialists that are able creatively, efficiently and effectively develop, analyze and implement managerial decisions; promote innovative processes using modern information and communication technologies on the basis of world and European standards.»

Location: Mytropol'ya Andriya St., 3, Lviv, web-site: <http://skid-lp.info>

Department of Social Communications and Information Activities is a teaching and research unit of the Institute of Humanities and Social Sciences of Lviv Polytechnic National University that provides training of specialists in document science and data analysis.

History of the Department

Department of Social Communications and Information Activities was established on August 23, 2011. The staff of the department has already showed itself as a team of professionals: teachers, scientists and practitioners who can effectively solve a wide range of tasks in the field of information activity, using advanced technologies. From 2016 the department prepares specialists and masters in the specialty "Information, Library and Archival Affairs". An important event in the life of the department is the holding of an annual international scientific conference "Information, Communication, Society", attended by scholars from all over Ukraine and abroad.

Higher-education teaching personnel

Executive staff of the Department

Training activity

• **Head of the department: Andrii Peleshchyn**, Ph. D. in Technical Sciences, professor, numb.: (032) 258-27-72.

Department of Social Communications and Information Activities trains specialists in the

Рис. 1. Сторінка у Вікіпедії про кафедру СКІД англійською мовою

– спеціальність «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» є відомою у просторах англійськомовного інтернет-середовища як мінімум серед науковців, адже на кафедрі проводиться щорічна міжнародна наукова конференція «Інформація. Комунікація. Суспільство»;

– Національний університет «Львівська політехніка» має налагоджені міжнародні зв'язки з навчальними закладами. Однією з країн є Німеччина, яка, як відомо, не єдина країна, де національною мовою є німецька. Створивши статтю німецькою мовою, можна отримати ширші перспективи для міжнародної співпраці із закордонними університетами.

Отже, написання статті саме німецькою мовою допоможе популяризувати кафедру СКІД Національного університету «Львівська політехніка» та спеціальність «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» у німецькомовних країнах та подати загальну інформацію для іноземних громадян, які зацікавлені питанням освіти.

Щоб проаналізувати об'єкти предметної області та взаємозв'язки між ними, насамперед, необхідно чітко визначити, що становить предметну область та виокремити її об'єкти. Аналіз на початковому рівні дає можливість коректного визначення об'єктів і взаємозв'язків між ними, що допоможе у подальшій роботі.

Предметною областю заданої теми є написання статті «Інформаційне забезпечення спеціальності «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» кафедри СКІД Національного університету «Львівська політехніка» німецькою мовою у середовищі вільної багатомовної енциклопедії «Вікіпедія».

Таким чином, до об'єктів предметної області належать:

– автор – основний продукуючий інформації. Він створює статтю і доносить інформацію до зацікавлених у ній людей;

– користувачі – зацікавлені особи у інформації про спеціальність «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» кафедри СКІД Національного університету «Львівська політехніка», яку надає стаття;

– спеціальність «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» кафедри СКІД Національного університету «Львівська політехніка».

– власне стаття – інформує зацікавлених осіб щодо питань освіти і слугує «посередником» між автором, користувачами і адміністратором.

Для створення статті у вільній електронній енциклопедії потрібно написати код. Автор пише попередній код, в якому він записує ті дані, які були відібрані. Код створюється у режимі редагування. Після цього у режимі перегляду автор перевіряє загальний вигляд створеної статті і, якщо потрібно, знову пере-

ходить до режиму редагування для корегування даних. Стаття опубліковується не одразу, спочатку вона проходить модерацію адміністратором. Після модерації стаття виходить до загального доступу і її можуть читати інші користувачі.

Інформація про спеціальність, розміщена у статті допоможе зорієнтуватися у тому:

- які знання надаються на кафедрі СКІД;
- які можливості майбутнього працевлаштування, після закінчення спеціальності;
- які предмети викладаються на кафедрі;
- хто викладає ці предмети;
- де знаходиться навчальний корпус;
- основні контактні дані;
- графік роботи кафедри;

– переглянути посилання з відгуками та сторінки з інформацією про спеціальність.

Отже, процес створення статті потребує певних зусиль та знань, але за допомогою постійних редагувань та доповнень користувачів інформація зберігає свою актуальність.

Відображення процесу комунікації за допомогою моделювань. Для відображення процесу комунікації у багатомовній електронній енциклопедії створюється інформаційна модель, яка має структуру бази даних (ERD) (рис. 2).

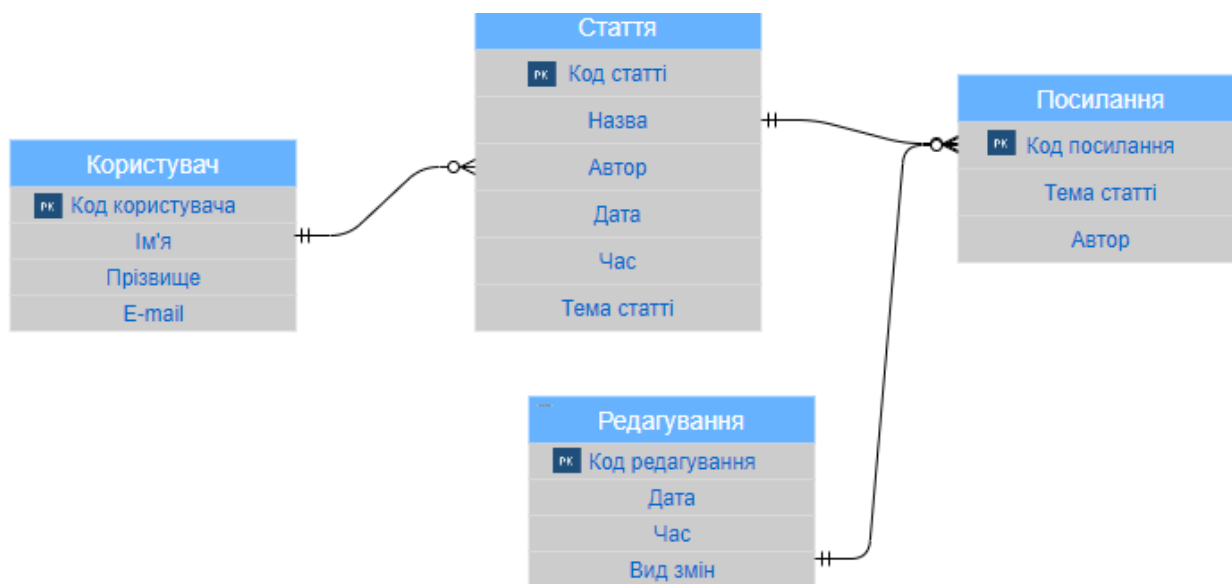

Рис.2. Інформаційна модель процесу комунікації у системі Вікіпедія

За допомогою представленої інформаційної моделі можна у візуальному режимі показати всі процеси та взаємодії, які відбуватимуться чи вже відбуваються у системі після того, як користувач вільної електронної енциклопедії «Вікіпедія» здійснить редагування якоїсь зі статей чи захоче здійснити нову.

Зображена база даних складається із сутностей, атрибутів і зв'язків між ними. Зокрема, до сутностей відносяться «Користувач», «Редагування», «Посилання» та «Стаття». Кожна з сутностей, відповідно, має свої атрибути. Наприклад, кожен користувач має своє ім'я користувача (логін), ім'я, прізвище та E-mail.

У моделі можна виділити три основні сутності:

- суб'єкти (або таблиці);
- стовпці (які описують факти про таблицю);
- взаємовідносини (асоціації між таблицями).

Стосунки можуть бути «один на один», «один на багато» або «багато на багато». До прикладу, автор має тільки одне ім'я, але може написати багато статей, а от автором статті може бути тільки один користувач, інші – лиш доповнюють і корегують. Тому між таблицями «Користувач» і «Стаття» від рядку «Ім'я» до рядку «Автор» встановлений зв'язок «один до багатьох».

Щодо функціональної моделі, то вона складається із побудови ієрархічної структури, процесів, які відбуваються на вході та виході інформації в системі між певними операціями, їх взаємозв'язків (рис.3). Основні особи, які здійснюють взаємообмін інформації та їхні вхідні і вихідні та дані:

- адміністратор;
- автор;
- користувач.

Автор збирає і формує дані, які будуть актуальні для читача (майбутнього вступника, його батьків, викладачів подібних спеціальностей у інших навчальних закладах, осіб, які зацікавлені розвитком вказаної спеціальності, осіб, які випадково зайшли на сторінку і вирішили, що було б цікаво дізнатися, що тут написано), здійснює вхід у систему, пише код, відповідно до вимог і надсилає їх на перевірку адміністратору.

Адміністратор отримує дані, надіслані автором і перевіряє код – створену статтю на

правильність написання, вказані посилання та достовірність вказаних даних, надає свою відповідь (в основному – затвердження).

Після опрацювання статті адміністратором вона стає доступною для загального користування і інші відвідувачі сайту також можуть прочитати її.

Користувач, не автор, переглядає вже створену статтю, «черпає» інформацію і використовує знання на практиці, поширює інформацію серед інших. Якщо користувач знає більше, ніж розміщено у статті чи вважає дані недостовірними, він може надіслати свої зауваження у вигляді редагування статті. Редагувати статтю у вільній енциклопедії може будь-який користувач. Автор також може повторно змінювати код статті, а, відповідно, і вказану у ній інформацію.

Після побудови контекстної діаграми, створено діаграму декомпозиції основного процесу (рис. 4).

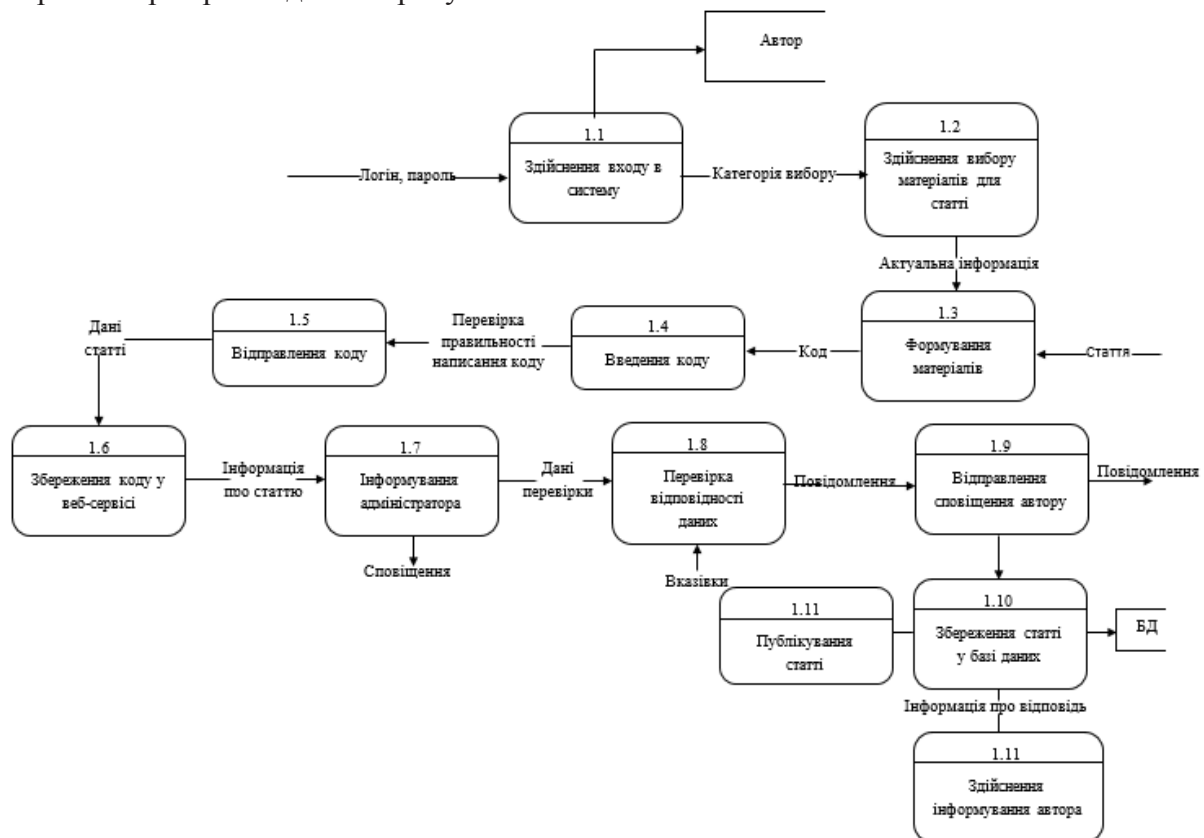

Рис. 3. Декомпозиція процесу

Таким чином, процес створення статті у вільній енциклопедії – Вікіпедія можна поділити на одинадцять кроків.

Будуємо модель системи для предметної області за допомогою нотації IDFO (рис. 5). Ця модель представляє єдиний блок

з під'єднаними стрілками. З діаграми можна побачити, що для створення статті у Вікіпедії німецькою мовою контрольною інформацією (стрілка вгору) є дані з офіційних сторінок, вхідною (стрілки зліва).

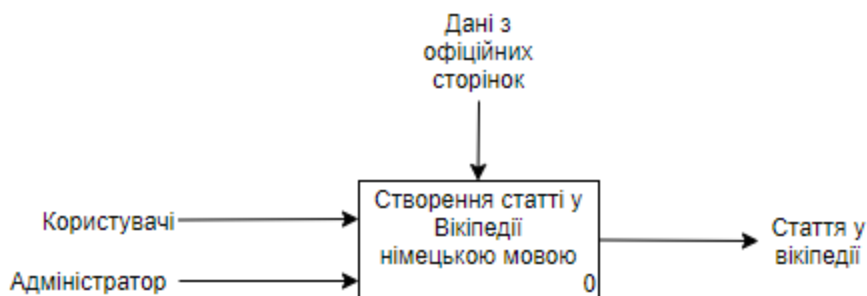

Рис. 4. Діаграма DFD0 найвищого рівня

На виході (стрілка справа), після опрацювання всіх процесів, ми отримуємо вже готову статтю у Вікіпедії, яку можуть переглядати інші користувачі. Для створення статті у Вікіпедії спочатку потрібно знайти необхідні дані, які будуть відповідати запитуваній інформації користувачів, чітко та лаконічно та

релевантно розкриватимуть головні питання предмету. Для початку потрібно знайти необхідний матеріал (рис. 6), потім, відповідно до знайденого матеріалу, скласти структуру і попередньо прописати код майбутнього вигляду Вікі-статті (рис. 7.).

Рис.5. Розширена діаграма DFD

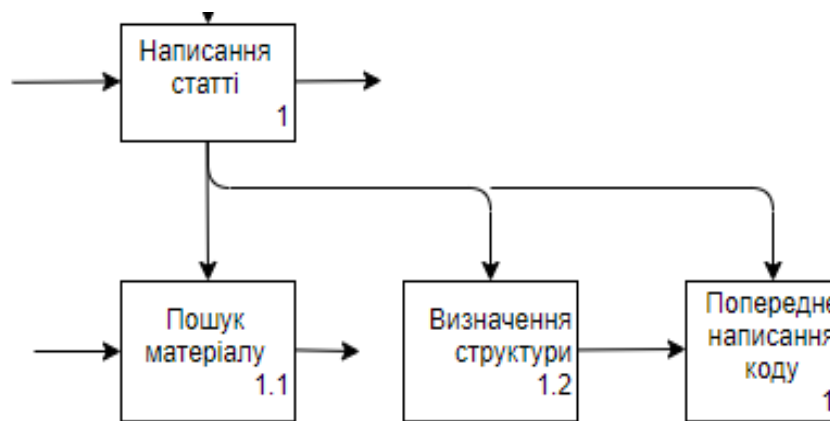

Рис. 6. Діаграма DFD першого рівня

Кожен із пунктів один, два та три має свої підпункти, які включають в себе розгорнуте зображення виконання роботи. На рис. 6 зображена розширена діаграма пункту один. Підпункт 1.1.1 має свої наступні підпункти. Така ж ситуація і з підпунктами 1.1.2 та 1.1.3. В розгорнутому вигляді діаграма складається з п'яти рівнів.

Попереднє написання коду для середовища Вікіпедії може бути здійснене за допомогою таких програм як блокнот; notepad ++ та безпосередньо платформа Вікіпедія. Перші два редактори зорієнтовані більше для написання сайтів або сторінок у мережі інтернет, тоді як вільна електронна енциклопедія Вікіпедія має власний редактор, який і було обрано.

Рис. 7. Опублікована стаття

Всього стаття містить чотири розділи. Покликання на статтю [8].

Наукова новизна полягає у розширенні знань і популяризації спеціальності «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа». Розкрито етапи створення німецькомовної Вікі-статті на тему «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа». Запропоновано інформаційну модель процесу комунікації у системі Вікіпедія; доведено переваги використання інформаційно-комунікаційних технологій та маркетингових дій у популяризації послуг в мережі Інтернет. Підкреслено, що процес створення статті потребує певних зусиль та знань, але за допомогою постійних редагувань та доповнень користувачів інформація зберігатиме свою актуальність.

Висновки. Спеціальність «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» кафедри СКІД Національного університету «Львівська політехніка» користується популярністю серед

вітчизняних абітурієнтів та попри те не має достатньої популяризації та висвітлення у зарубіжному секторі Інтернет. Для того, щоб популяризувати спеціальність створено статтю у німецькій вільній електронній енциклопедії Wikipedia. Національний університет «Львівська політехніка» має налагоджені міжнародні зв'язки з навчальними закладами, а створена стаття німецькою мовою дасть можливість отримання нового договору на співпрацю.

Загалом стаття має чотири розділи у яких розміщена вичерпна інформація про спеціальність. Якщо читач захоче дізнатися ще більше інформації про спеціальність, він може перейти за посиланнями, розміщеними на сторінці. Опубліковану статтю можна знайти у Вікі-середовищі, ввівши в пошуковий рядок «Information-, Bibliotheken- und Archive Angelegenheiten (ІВАА)».

Список використаних джерел

1. Богза Н. Публічна бібліотека в епоху трансформації: від інформаційної установи до центру місцевої громади. *Бібліотечна планета*. 2011. № 4. С. 18-21. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bp_2011_4_10 (дата звернення 15.10.2020)
2. Вишневецька І. Особливості використання інформації соціальних мереж в інформаційно-аналітичній діяльності URL: <http://surl.li/pmji> (дата звернення 10.10.2020)
3. Вовк Н. С Автоматизація підсистеми обслуговування читачів у системі електронної бібліотеки. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2020. № 2. С. 27–34.
4. Вовк Н. Новітні маркетингові стратегії просування бібліотечних установ. *Вісник Книжкової Палати*. 2017. № 2 (247). С. 7–9.
5. Гранчак Т. Дисципліни аналітичного профілю як компонент програми підготовки бакалаврів із спеціальності «інформаційна, бібліотечна та архівна справа». *Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського : зб. наук. пр., НАН України*. Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Асоц. б-к України. Київ. 2017. № 46. С.165–180.
6. Добровольська В. В., Пелецишин А. М. Вікіпедія як інструмент документування явищ соціально-культурної сфери. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв. Культурологія*. 2018. Київ. №3. С. 82–87. doi: <https://doi.org/10.32461/2226-3209.3.2018.147227> (дата звернення 10.02.2020)
7. Інформаційна система «Освіта.ua». 029 Інформаційна, бібліотечна та архівна справа. 2020. URL: <https://vstup.osvita.ua/spec/1-40-1/0-0-1478-0-0-0/> (дата звернення 10.02.2020)
8. Information-, Bibliotheken- und Archive Angelegenheiten (ІВАА). Wikipedia. URL: [https://de.wikipedia.org/wiki/Benutzer:Vlada_Nechytaliuk/Information-,_Bibliotheken-_und_Archive_Angelegenheiten_\(ІВАА\)](https://de.wikipedia.org/wiki/Benutzer:Vlada_Nechytaliuk/Information-,_Bibliotheken-_und_Archive_Angelegenheiten_(ІВАА)) (дата звернення 10.10.2020)
9. Лауда В. Є. Як написати статтю до Wikipedia: майстер-клас для початківців. 2011. URL: <https://ms.detector.media/how-to/post/9233/2011-08-03-yak-napisati-stattuyu-do-wikipedia-maister-klas-dlya-rochatkivtsiv/>. (дата звернення 10.10.2020)
10. Neuen Artikel anlegen. URL:https://de.wikipedia.org/wiki/Hilfe:Neuen_Artikel_anlegen. (дата звернення 10.10.2020)
11. Соляник А. А. Сучасні проблеми стандартизації вищої бібліотечно-інформаційної освіти в Україні. VII Міжнародна науковопрактична конференція «Сучасна інформаційно-бібліотечна освіта: європейські орієнтири»: збірник матеріалів, Укр. бібл. асоц. 2017. Київ : УБА. С.11–16.

12. Shakhovska N., Peleshyshyn O., Myna Z., Bilushchak T. Online community information model for use in marketing activities // CEUR Workshop Proceedings. Vol. 2392: Proceedings of the first International workshop on control, optimization and analytical processing of social networks (COAPSN-2019), (Lviv, Ukraine, May 16–17, 2019). 2019. С. 263–272.

13. Ярка У. Б., Мина Ж. В., Білушчак Т. М., Пелешишин О. П. Оптимальні методи створення документації згідно стандартів управління якістю на основі ISO 9001. *Збірник наукових праць «Управління розвитком складних систем» Київського національного університету будівництва і архітектури*. 2016. №27. 162–169.

References

1. Bogza, N. (2011). The public library in the era of transformation: from an information institution to the center of the local community. *Library planet*. 4, 18-21. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/bp_2011_4_10 [in Ukrainian].

2. Vishnevskaya, I. (n.d.). Features of the use of social media information in information and analytical activities. Retrieved from: <http://surl.li/pmji> [in Ukrainian].

3. Vovk N. (2020). Automation of the reader service subsystem in the electronic library system. *Library science. Record Studies. Informology*. 2, pp. 27–34 [in Ukrainian].

4. Vovk, N. (2017). The latest marketing strategies for the promotion of library institutions. *Bulletin of the Book Chamber*. 2 (247). pp. 7-9. [in Ukrainian].

5. Hbranchak T. (2017). Disciplines of analytical profile as a component of the bachelor's program in the specialty «information, library and archival affairs». *Scientific works of the Vernadsky National Library of Ukraine: a collection of scientific works of the National Academy of Sciences of Ukraine. Association of Libraries of Ukraine*. Kyiv. 46. pp. 165–180 [in Ukrainian].

6. Dobrovolska V. V., Peleshchysyn A. M. (2018). Wikipedia as a tool for documenting the phenomena of the socio-cultural sphere. *Bulletin of the National Academy of Management of Culture and Arts. Culturology*. Kyiv. 3. pp. 82–87. doi: <https://doi.org/10.32461/2226-3209.3.2018.147227> [in Ukrainian].

7. Information system «Osvita.ua». 029 Information, library and archival business. Retrieved from: <https://vstup.osvita.ua/spec/1-40-1/0-0-1478-0-0-0/> [in Ukrainian].

8. Information-, Bibliotheken- und Archive Angelegenheiten (IBAA). Wikipedia. Retrieved from: [https://de.wikipedia.org/wiki/Benutzer:Vlada_Nechytaliuk/Information-,_Bibliotheken-_und_Archive_Angelegenheiten_\(IBAA\)](https://de.wikipedia.org/wiki/Benutzer:Vlada_Nechytaliuk/Information-,_Bibliotheken-_und_Archive_Angelegenheiten_(IBAA)) [in German].

9. Lauda V. Ye. (2011). How to write an article for Wikipedia: a master class for beginners. Retrieved from: <https://ms.detector.media/how-to/post/9233/2011-08-03-yak-napisati-stattyu-do-wikipedia-maister-klas-dlya-pochatkivtsiv/> [in Ukrainian].

10. Neuen Artikel anlegen. Retrieved from: https://de.wikipedia.org/wiki/Hilfe:Neuen_Artikel_anlegen [in German].

11. Solianyuk A. A. (2017). Modern problems of standardization of higher library and information education in Ukraine. VII International scientific-practical conference «Modern information and library education: European guidelines»: a collection of materials, Ukr. bibl. Assoc. Kyiv: UBA. pp. 11-16. [in Ukrainian].

12. Shakhovska N., Peleshyshyn O., Myna Z., Bilushchak T. (2019). Online community information model for use in marketing activities. CEUR Workshop Proceedings. Vol. 2392: Proceedings of the first International workshop on control, optimization and analytical processing of social networks (COAPSN-2019), (Lviv, Ukraine, May 16–17, 2019). 263–272 [in English].

13. Yarka U. B., Myna Zh. V., Bilushchak T. M., Peleshchysyn O.P. (2016). Optimal methods of creating documentation according to quality management standards based on ISO 9001. *Collection of scientific papers «Management of complex systems development» of Kyiv National University of Construction and Architecture*. 27. pp. 162-169 [in Ukrainian].